

భారతి

1967 మార్చి

చిఱుమఱ్ఱి నరసింహకవి

లక్షణ నవరత్నమాలిక

(పూర్వ గ్రంథం)

పాపజాతి

(కథ)

శ్రీ ఆర్. ఎస్. సుదర్శనం

జినవల్లభుని గంగాధరం

శిలాశాసనం

డా॥ నేలమూరి వేంకటరమణయ్య

వ్యవస్థాపకులు

దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు పంతులు

వెల ఒకరూపాయి

Received
31.3.67

భారతి

మా న ప త్రి క

నంపాదకుడు :

శివలెంత శంభుప్రసాద్

మార్చి 1967

నంపుటము 44 :

: సంచిక 3 :

విషయానుక్రమణిక

మార్చి 1967

ప్రార్థన	శ్రీ బండి నాగరాజు	1
శ్రీ సముద్రగుప్త చక్రవర్తి కృష్ణచరితము-2	శ్రీ గొల్లావిన్ని వాసుదేవశాస్త్రి	3
జినవల్లభుని గంగాధరం శిలాశాసనము	డాక్టరు నేలమూరి వేంకటరమణయ్య	10
నడుస్తున్న నరకం	శ్రీ ఇస్మాయిల్	24
ప్రాచీన సాహిత్యము - విమర్శ	శ్రీ నాగళ్ల గురుప్రసాదరావు	25
పాపజాతి	శ్రీ ఆర్. ఎస్. సుదర్శనం	33
ముత - చిత్ - 2	శ్రీ వేలూరి శివరామ శాస్త్రి	39
అంతస్తుకు దాసులు :	శ్రీ వి. యస్. సుఖ్ తణ్ కర్	43
జయంతి తే....	శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి	51
నేను మేల్కొని ఉంటాను	శ్రీ మాదిరాజు రంగారావు	56
చిలుమట్టి నరసింహకవి		
లక్షణ నవరత్నమాలిక		60
తెలుగులో జర్నలిజం	శ్రీ వి. వి. నరసింహారావు	70
కలగూరగంప		77
లేఖలు		81
గ్రంథవిమర్శలు		84

ప్రాథమిక

శ్రీ బండి నాగరాజు

సహారా యెడారిలో ఒయాసిస్సులే వున్నా యనుకున్నాను
నాలుక పీక్కు పోతున్నప్పుడు,
కళ్ళు కైర్లు గ్రమ్ముతున్నప్పుడు
తటాలున కనిపించిన ఒయాసిస్సులో
తల మునకలుగా నేద దీర్చు కున్నాను,
మళ్ళీ ఒయాసిస్సు వచ్చేదాకా,

చావు బతుకుల ఇరుకులో ప్రయాణిస్తున్నాను.

ఆ ఒయాసిస్సులే నా మానస సరోవరాలని
నా జీవితపు టెడారిలో అంతకంటే వరాలు లేవని
సంతృప్తి సరైన జీవిత మార్గమని
నా కున్న జీవితానుభవంతో ముడిపెట్టుకుని
పాగిస్తున్నాను ఈ యాత్రని !

ఓ భగవంతుడా !

నేను కోరుకో గలవి యివ్వ గలిగితే

నీవు కరుణా పయోధివి !

నా కోరిక కంటే గొప్పవరం ప్రసాదించే నీవు
ఎవడవో నే నేమని చెప్పగలను ?

ఖరకిరణుని గర్భంలో హిమాలయ మున్నదట !

నా కేమి ఉపయోగం ?

నా జీవితపు టెడారి భావాల వెడల్పు పద్యాలలో

శబ్ద చమత్కృతులే రసధ్వనులుగా భావించుకుని,
పరిత్యజిస్తే పొందు తున్నాను !

సహారా యెడారి గర్భంలో* సరోవరం పున్నదట, నీ కరుణమాదిరి
నాకేమి ఉపయోగం ?

నీ దయకు నేను తట్టుకోలేకుండా పున్నాను :

సహారాలు వద్దు; సరోవరాలూ వద్దు;

వచ్చిక బీళ్ళూ, బావులూ....అన్నీ సమపాళ్ళలో వుంచి,

ఒడిదుడుకులు లేకుండా చేయ్యి !

నీ లీలలు గుర్తించే శక్తి, కాదు ఓర్పు, లేకుండా పున్నాను :

ప్రభూ !

నీ నియంతృత్వం మాని,

మా సామ్యవాదం అనుసరించు !!

అనుగ్రహించు !!!

* సుమారు 9,850 అడుగుల లోతున 5,21,950 చ. మై. సరోవరం
(11,77,000 కోట్ల ఘనపు అడుగుల మంచినీరు గలది) సహారా యెడారిలో పున్నదట.

శ్రీ సముద్రగుప్త చక్రవర్తి

కృష్ణచరితము-2

శ్రీ గొల్లాపిన్ని వాసుదేవశాస్త్రి

సంరాట్టమండ్రగుప్తుడు పేర్కొన్న మునికపుల నర్మ మును మున్ను వివరించిరి. భారతదేశ దురభ్యుత్థము నలన యెన్నియో ప్రాచీన గ్రంథములు నఱించుటయూ లగిన చరిత్ర లభించకపులయూ తంచుకొన్నపు డెంతయో వివరము కలుగను.

ఆ నాడు వైదేశిక వండితులు కూడా ఆర్యావర్తమునకు వచ్చి, భారతదేశ విద్వాంసులతో సమానాధరమంది అనాటి రాజుల గుణగణిత్యమున కమందానందిమును పొంది రనుటకు సమాప్తముడగువుని చీవదేవ మహారాజు వంశవనమే యుదాహరణము.

అంతియేగాక అంత్యజాడైన దేవలుడు ఋషికవి వర్ణమున ప్రస్తుతింపబడుటయు వేటి గుణసానులగు కేవల కులవక్ష పాతులకు వచేటికా గ్రహించవలసిన విషయమై యున్నది.

ఆ నాటి భారత మంత మహావారముగా మండవో కదా యని యనిపించుచున్నది. ఇప్పట్లున ఈ కాలమున మనదేశమున గావించు నింద్యమైన జాతి కుల మత వక్షపాలములు ఆనాడు లేవనుటయు స్పష్టము. సముద్రగుప్తుడు కేవలార్థమున మన లందించినవాడైననూ తద్విరుద్ధముగు జార్జమును, తన్మత కవులను, వారి ప్రాశస్త్యమును విలాసి న్యమతాభినిరేకము లేక కీర్తించి యుండుట గణనీయమైన మహారాత్ర విషయము.

ప్రాతస్ఫురిణీయు లగు వార్మికీవ్యాసులనేమి పాణిని కాత్యాయన వరణజులనేమి వ్యాధి మొదలగు మహానీయులగు నక్కావిరోకమునేమి సదృశీభావముతో తలంచని వాడుండడు. అట్టివారిలో సమముగా వైదేశీకలైనను అంత్యజాలైనను లెక్కింపక నద్గుణులుబుడై కీర్తించి నిజముగా తన విశిష్ట యోగి హృదయమును వ్యక్తీకరించి సముద్రగుప్తుడు కీర్తి సాంధ్రుడయ్యెను. ఇట్లు మునికపులను వంస్తురించి సముద్ర గుప్తుడు ఇపుడు రాజకవులను గూర్చి స్తుతించుచున్నాడు.

ఎవ్వ రీ రాజకవులు? అను విషయముపై ఈ రాజకవి సదృశ యొక్క కథలు సముద్రగుప్తుడే ఇట్లు వచించి యున్నాడు. మునికపుల రాజానుగ్రహమును కోరక ముని వృత్త్యా జీవించును కేవలము లోకమునకు ధర్మపదేశము కొరకు, సర

వృత్త్యారాధన కొరకు, విరోధము కొరకు, లోకోపకారమునకునై కావ్యములను నిర్మించువాడైరి.

ను బంధుడు
ఇక రాజకవు లెట్టివారనగా రాజాశ్రయమును కోరి రాజాదులను తమ కనుకాంచెన వారింగా చేసుకొనదలంచి, రాజాశ్రయ మొనర్చి వారి కింపుగా కావ్యములను రచించినవారునూ లేక తాము రాజులై ధర్మావిరోధికర్యమును లోకమున కుపదేశ మొనర్చుకొరి కావ్యరచన గావించినవారును. ఇందు మొదటి కోల్లము సమస్తమైన నక్కావిరోక వర్ణము.

మహాకవి సుబంధుడు మనోహరముగా నత్యరాజవరితము అను నాటకమును రచించెను ఈ వర్ణము తెల్పుచున్నది. ఈ సుబంధుడను కవి యెవ్వరు? వానవదత్తాగ్రంథ విరూపకయగు సుబంధ కవి యొక్కడు ప్రవర్ధుడగువాడు. ప్రత్యక్షర క్షేప్ర పటిమచే చెలువారుచున్నట్టి ఆ వానవదత్తా ప్రబంధమును చూచుచున్నాము.

సముద్రగుప్తుడు పేర్కొన్న సుబంధుడు ఇతడు కాదు. వానవదత్తలో కాళిదాసీయ్య శకుంతలా కథాంశ మొకభాగ ముద్వలమైనది. ఈ సముద్రగుప్తుడు పేర్కొన్న సుబంధుడు కాళిదాసు కన్న ముందువాడు. అందుచేతనే ఈ కృష్ణ చరితములో కూడ కాళిదాసుని కన్న మున్నగు సుబంధుడు కీర్తించబడినాడు. ఇతడు రచించిన నత్యరాజవరిత మిప్పుడు లభింపదు. ఈ సుబంధ కవి లిండుసారుని యాస్థానకవిగా నుండె ననుచున్నాడు. ఈ లిండుసారు డెవ్వరు? ఈ సుబంధుఁ డెవ్వరు?

అభిమ గుప్తీచార్యునిచే నాట్యకాస్త్ర టీకలో వానవదత్తా నాట్యారాధమును రచించిన సుబంధుని నామము గ్రహించబడినది. ఆ గ్రంథము నుండి నాట్యముతోదాహరణ ముద్దరింపఁబడినది.

“వనంనేన దివ్యంతవృక్షై ర్దుర్యాహః శాప మను భూప శకుంతలా.” (వామదత్తాయాం). నాటకగర్భితం నాటకం నాట్యాయితం.)

ఆ గ్రంథమునుండి నాట్యాయితోదాహరణ ముద్దరింపఁ బడినది. సప్తత్రి కావ్యాలంకార మ్రాత్ర గ్రంథముతో వామనునిచే

నొక వర్షము ద్వారా వేలబడినది. ఆ ప్రకారము నేనును మునుపటి నుండియు నేను వ్రాయబడినది. అందుచే తెలియబడుచు నేనునుగా నుండును. మునుపటి యొక కవి చంద్రగుప్త తనయునికి సాచివ్యమునర్హులను సృష్టించును. కొందరు విద్యాంశులు ఇట్లు తలచెదరు. చంద్రవక్తావలెనైన కవియు చంద్రగుప్తచే చంద్రగుప్తుని తనయుడై యున్నందున ఈతని యాస్థాన మందే పై కవి యుండియుండుచున్నను చున్నాడు. అతనికే ఇతడు మంత్రియై యుండవచ్చును. మునుపటి యధాశ్చ నామము సృష్టించును. వానపదశాస్త్ర కర్తయగు మునుపటి కాలములో నుండుచున్నది సాచివ్యమునర్హులను సృష్టించును. కాని యప్పుడి మునుపటి యెవ్వరు? మౌర్య సంతానము అయిన చంద్రగుప్త తనయుడైన దిందుసారునివలెనో నీ మునుపటి యెవ్వరు? సరివడుచున్నది. ఎందులకనగా రెండవ వర్షములోని విషయమునకు సరివడుచున్నది. ఇదియే మొదటి మునుపటి విషయమున గల్గిన సరివలెనయి మునుపటి పరివర్తనముగా కనుపడుచున్నది. ఈ కృష్ణచరిత్రలోని కవిక్రమము కూడా అయిన కవుల కాలమునకు కూడా సరివలెనయి చున్నది. ఆ మొదటి మునుపటి పత్తిరాజు నరితనో అభిమ గుప్తునిచే నుదాహరణముగా గ్రహించబడి యున్నది. ఈ మునుపటి కవి దిందుసారునిచే పరివర్తనమైనది. అది యా సభను పరిత్యజించెను. అటుపై మిక్కిలి కొవలెన గల దిందుసారునిచే నీ కవి చెరిచెట్టింపబడెను. అటుపై ఈ కవి యందు గల దివ్యశక్తిచే సరస్వతి ప్రత్యక్షమై ఇతని కారాగృహ మిముక్తుని గావించెను. లేదా యొకానొక సరస్వతి యనునామె రహస్యముగా నీతనిని చెర మండి తప్పించియుండవలెను. అటుపై ఇతడు వత్సరాజు సమీపమున చేరె. మిగత విషయము సృష్టించును. వత్సరాజు ఈ మునుపటి కవికి తన అక్కనిచ్చి వివాహ మొనరించెను. ఇది విధియించుటకు శక్తియు కాకున్నది. అయినను అక్కగారి భావన గల యామెనై నమో ఈ కవి కొనంగి అయిదు గ్రామము లొనంగి సత్కరించియుండును. ఇంతకూ అపొటి కవులకు రాజబంధవ్యము కూడ మున్నట్లు ఇందుచే సృష్టించును. ఇట్టి మర్యాద లందుకొన్న ఆ కవుల రెండు భయములతో.

తూద్ర కుండ

సంస్కృత వాఙ్మయమున వానపద రూపములు గల చరిత్రగల తూద్రకుని కవిత్వమున ఇతని రాజత్వమును గూర్చిన మహత్తరమైన కీర్తి ఈ భారతభూమిలో పరిపూర్ణమైనది. కారణములతో ఇతనిని విదిశాపట్టణమునకు రాజగా వర్ణించబడినది. కథాసరిత్యాగములతో కోదానతి పట్టణపు రాజగా తూద్రకుని వర్ణించియున్నాడు. పార్శవచరిత్రలో చకోరరాజైన చంద్రకేతు సృపతికి శత్రువుని వనింపబడినది. జేతాళ వంశవంశి తిలక వర్ణమున వగరమునకు తూద్రకుడు రాజై యుండెనని యున్నది. రామల సోమల నామధేయులైన కవులచే తూద్రక కథ రచింపబడియుండుట ప్రసిద్ధమే. ఇట్టి స్థితిలో తూద్రక నామములు కవులు రాజులు పెక్కురై యుండురా లేక యొకనిచే ఇట్లు ఆయా కవులు కీర్తినియుండురా యను విషయమై

సాధ్యమై వంతరకు మా విశ్మయము నీ క్రింద లిఖించుచున్నాము.

తూద్రకుని పత్ని సృష్టించును. అతని సాహసోపేతములైన వసు వివిధ సాధారణములైన వగుటయే గాక అందరి వాక్కులును అతని కీర్తిని గానమొనర్చునని. తూద్రకుని యనంతరము కాలక్రమమున అతనిని గూర్చి పెక్కురు కవులు అనేక రీతుల ఈతని విరగాధలను గాన మొనర్చియున్నారు.

మరియు నీ తూద్రక పుస్తాకము ఒకొక్క సమయమున నొకొక్క పట్టణమును రాజధానిగా చేలుచున్న సమయములలో ఆయా కథా సందర్భములు జరిగియుండుచున్నవి. ఒకొక్క చరిత్ర సద్భవించి తమ తమ గ్రంథముల యందు ఆయా వర్ణనములను గావించియున్నారు. ఇతడు తానెంతటివ్యవస్థ చేతనూ బాహుబలము చేతనూ శత్రువులను యింపెను. ఇవిషయమునుగూర్చి మృచ్ఛకటికములో సృష్టించుగా విల్లున్నది. లిఖించుచు.

“ద్విరదేంద్ర గతి శృకోరవేళః
పరిపూర్ణేంద్రియముల స్పృహ గూ శ్చ.
ద్విజనుభవ్యతమః కవి ర్భూతా
ప్రతిత తూద్రక ఇత్యగదవత్సః.

మరియు.

“ఋగ్వేదం సామవేదం గణితమథ కలాం
వైశిం వాసిశ్చింతాం,
జ్ఞాత్వా శర్వప్రసాదాత్ పృథగ్గత తిమిరే
చతుషీ చోపలభ్య,
రాజానం పితృ పుత్రం పరమ మనమయే
వాక్యమేదేన చేష్ట్య
లభ్యా రాయుశ్చరాజ్యం దశదివసహితం
తూద్రకోగ్నిం ప్రవిష్టః.
సమరవ్యసనీ ప్రమాదభూష్యః
కకుదం వేదవిదాం తపోధవశ్చ
పరవారణ బాహాయుద్ధ లుబ్ధః
క్షీతిపాలః కిం తూద్రకో బభూవ.”

అని ఇతని యశస్సు కీర్తించబడియున్నది. అందుచే ఇతడు ధనుర్వేదమును చారిత్రము అనగా అరువదినాల్గు కళలతో నొక్కటియైన చోరవిద్యనుగూర్చి రెండు గ్రంథములను నిర్మించి యున్నట్లు సృష్టించును. కాని ఆ రెండు గ్రంథములు వేడు దొరక కున్నవి.

చారిత్రము సేదాంతము లీతనికి కరణదరాయణమై యున్నట్టితని మృచ్ఛకటికములోని తృతీయాంకము ప్రబల సాక్ష్యముగా నున్నది. ఇతని పాండిత్యమును బలపరచుములను

శత్రువులైన శార్దూలకూటాదుల రాజులను పండితులను పహించెరి. అంతయుగాక ఇతనిని వారు చంపుటకును కూడ నుద్వేషించిరి. అపుడు వారు శాస్త్ర శాస్త్రములనే పరాధూతులై యువమానితులైరి. అటుపై ఇతడు తపస్వీవ్రతమాచరించు వాడై కూడ ముఖ్యముగా ధర్మరక్షార్థమై రాజ్యపాలన మొనర్చెను. ఏయే రాజులకై పూర్వమితనిచే పరాధూతులై యుండిరో అట్టివారే అనంతయు గుణానురక్తులై ఇతని కత్యంత ప్రీతిపాత్రులై యుండిరి. ఇతని నభిరే నున్న రామిం సోమిలంతు కృత లిరుగుట తాద్రక కథను రచించిరి. అటుపై ఇతఁ డశ్వమేధయాగ మొనర్చెను. అటుపై సీతఁడు శతరాజులను జయించి తనదైన విక్రముశకమును స్థాపించెను. ఇతనిచే స్థాపితమైన విక్రమాదిత్య శకము ఇప్పటికి కూడ ప్రచారములో నున్నది. అనేకులైన పండితుల విషయమే సోపరితముగా మున్నదనుచున్నారు. ఇతడు మృచ్ఛకటికమును పేరు గల తొమ్మిది యంకముల నాటకమును రచించెను. మృచ్ఛకటిక ములో తన కథనే తాను వేరువాని పేరుతో చిత్రించెను. మృచ్ఛకటికములోని ఆర్యక రాజ్య రాధ కథ తాద్రకునిదే. మృచ్ఛకటికమునకే ఆర్యకజయముని అభిధాంతర మున్నది. ఇప్పుడు దొరుకుచున్న మృచ్ఛకటికము పది యంకములు కలదిగా నున్నది.

“జర్మన్ దేశముండైన పీఠ పండితుఁడు కావ్యాదికృతయైన దండికవియే మృచ్ఛకటికను రచించెనని తలంచుచున్నాఁడు. ఇన్స్ట్రుమెంటున మా యభిప్రాయమేమనగా తాద్రకుడు రచించిన తొమ్మిది యంకముల నాటకముపై దండి పదియవ యంకమును వ్రాసి తొమ్మిది యంకముల మృచ్ఛకటిక ములో కలిపియున్నాడు. ఎందులకనగా తాద్రకుని అన్ని ప్రవేశాంతర కథ తాద్రకుఁడు రచించుట యసంభవముగాన దండియే ఆ యంకమును పూర్తిచేసి తాద్రకుని తొమ్మిది యంకముల మృచ్ఛకటికతో జోడించియుండునను నూహ నమంజముగా దొరుకుచున్నది. ఇదియే మా యభిప్రాయమై యున్నది, జర్మను పండితుని యూహ కిది యనురాసమై యున్నది కూడ. దండి మహాకవి ఇంతయే గాక మృచ్ఛకటికము లోని కొన్ని నందివేములతో మార్పులు కూర్పులు కూడ చేసి యున్నట్లుగా కూడ కనుపడుచున్నది. తాద్రకుఁడు తన పుత్రుని రాజుగా భావించెనని మృచ్ఛకటికము వలననే తెలియుచున్నది. ఇక్కడ తాద్రకుని కొడుకు పేరు దేవమిత్రుఁడని తెలియుచున్నది. కాని ఈ దేవమిత్రుఁ డెవ్వరు? అను విషయమును, ఇతః డనంతరమేమయ్యె నేమి చేసియుండెనను విషయమును చారిత్రకులు నిర్ణయించెదరుగాక. ఈ తాద్రకుడు వార్తాకృష్ణుని ముని పుత్రి నులంబించి యుండెనుట నిమాత్ర మసంభవి విషయము కాదు.” అని ఇంతవరకు తాద్రకునే విక్రమార్కు చక్రవర్తిగా శ్రీ జె. కె. కాన్హిగారు నమర్తించుచూ స్వాభిప్రాయమును వర్ణించియున్నారు.

అనలు శకవర్షయగు విక్రమార్కు వరసానిని అస్థాన ములో నిమణులనబడు కృత లుండెడివారని ప్రసిద్ధి. వారు “ధన్వంతరి క్షమణ కామరసింహ” త్యాదులు. ఈ తాద్రకుని విషయములో వారి పేర్లేమియు రాలేదు. మరయూ విక్రమమహీ కాని సుక్షాత్రియుఁడని ప్రతీతి. ఇతఁడు స్వస్థముగా బ్రాహ్మ ణుఁడు. అతనికి సోపాసంకుం డను నామ మున్నది. తాద్రక మహారాజుని కట్టి యధిధయున్నట్లు తెలియరాదు. ఈ విషయ మును జర్మన్ పండితుల పరిశోధన అవస్థానమని నా తలంపు. ఇంకను శకవర్షయగు విక్రమార్కునికని తాద్రక మహారాజు నకును వికల్పమును గూర్చిన చర్చ మిగిలియున్నదనియే నా యభిప్రాయము.

అట్లే మునికపుల పోర్తావర్ణములను గూర్చియూ వారివారి యుదాత్త విషయములను గూర్చియూ చారిత్రకులు వెలికివెలికి తేవలసిన విషయము లనేకములు గలవు.

నముద్రగుప్తుఁడు వరస-వారుమా ఉండియుండుట, వారిని, ఆ నాటి రాజకీయ చరిత్రను కూడ గమనింపవలసి యున్నది.

నముద్రగుప్తుని వరుసలో ‘కాళిదాసు’ కూడ తాద్రకుని యాస్థానకవిగా వర్ణింపఁబడినాఁడు.

కాళిదాసు

14-15-16 ఈ మూఁడు శ్లోకములలో నీతిడు వర్ణింపఁబడియున్నాఁడు. అభిజ్ఞాన శాకుంతల కర్తయు కవికుల గురువు అయిన కాళిదాసుఁడు ప్రసిద్ధుఁడే. రసభావములకు చారిత్రియైన కాళిదాసు నిక్కడివాడు? ఎప్పటివాడు? అను విషయమును గూర్చి పలువురు పండితులు పెక్కువిధముల నభిప్రాయములను వెలుబిచ్చియున్నారు. ఇప్పటివరకు ఇంద రీతని విషయమును గురించి వ్రాసిననూ ఇదమిత్యమిని ఇంక వరకు నిర్ధారణగా వ్రాసినవారు ఎవ్వరూ లేరు. ఇట్లు అనవ గమ్యమైన విషయ మిదియై యున్నది. భారత వర్ణమున కమిత మైన గుణాదిక్యమైన వాఙ్మయముతో గౌరమును సంపాదించిన కీర్తిపాత్రుఁడు కాళిదాసు ఇప్పటివాడేయని ఈ కృష్ణ చరిత్రము ద్వారా నిర్ణయించ వలసవడుచున్నది.

మహాకవి గుణాలంకృతుడైన తాద్రక మహారాజయొక్క కాలముతో కాళిదాసుఁ డున్నాఁడని ఈ గ్రంథము వలన తెలియుచునే యున్నది. తాద్రకుని కాలము కూడ కాళిదాసు కాలనిష్ఠయమువలె ఇంతవర కయోమయముగా మండిననూ ఈ కృష్ణ చరితమువలన ఆ పనియు మలభ్యసార్థమే యయినది. సలయనగా తాద్రకుని చారిత్రక విషయము లి కృష్ణ చరితము వలన అనేకములు తెలియవచ్చినవి. కాళిదాసు ఆ తాద్రకుని యాస్థానమం దుండెను. తాద్రకుఁడు రసభావారి విశేషి కాగుటకుగా భావో జెంది విక్రమాదిత్య నామధేయము గైకొనె. అట్టి వరసశ్రీప్రియుడైన తాద్రకుడు కాళిదాసాది కవి గ్రామణుని. చేరదీపి తత్తుడునిత ప్రకారము పోషించె నన

టలో విశ్రవశ్చ యేమున్నదని శ్రీ జె. కె. శాస్త్రిగారు వ్రాసి యున్నారు.

కావ్యధర్మభూతమైన కారిదాసీయ శాకుంతలా నాటకము వర్తకవి వాక్కులకు ప్రత్యాదేశ భూతమైన యుండుట రసీకులగు విద్వాంసులు సర్వులు తెలుసుకొన్న విషయమే. ఇతరు మరెందు నాటకములను రచించె. అయ్యచి ఒక్కటి మాత్రమికావ్యమిత్రము, రెండవది ఏకమోర్వశీయ్యమునై యున్నది. వేదయ్యచి ప్రఖ్యాతి నందియున్నది కూడ. అటుపై నలుపు రనేక కావ్యనాటకములను రచించి కారిదాసీభివ్యను తిరుద నామముగా గ్రహించి యుండుటయు విదలమే. ఇతని సర్వశ్లాఘాది కథలు లోకప్రసిద్ధములే కాన వాని నందు పునరావృత్తి యొనర్చి నని లేదు. అన్నాచి రసీక విద్వాంసులకు చక్కని కాలేమముగా గూడ యుండినది. ఈచిది శ్రవ్య కావ్యప్రస్తావన శ్రీ జె. కె. శాస్త్రిగారు గావించియుండలేదు. కారణమునూ పోయి.

తూర్పుడు (అశ్వహోమండు)

17-18-19 శ్లోకములలో నముద్ర పుస్తక దశ్య హోమని సంస్కృతించెను. బుద్ధధర్మమునకు భీషణభూతములైన ఇతని రెండు కావ్యములను సూరసభావాది నమన్న కావ్యధర్మము లేమాత్రమునూ నిరారంభించబడలేదు. అట్టి ఇతర డీతరములైన తొమ్మిది గ్రంథములను విర్ణించియున్నాడు. (కావ్యములను వదల) ఆ గ్రంథములు తొమ్మిదియునూ అధ్యాత్మజ్ఞానవర ముతో లేక ధర్మకర్మ వరముతో అయియున్నట్లు విద్యల్లోక మూహించుచున్నది. రసభావభరితములైన బుద్ధి చరితము మరియు సౌనంద్య చరితము అను నీ రెండుత్తమ గ్రంథములు అశ్వహోమని పేర నేటికిని మిగుల విఖ్యాతి నందియున్నవి. సౌనంద్య చరితము ఇతని రెండవ కావ్యముగా నముద్రగుప్తుడు కీర్తించియున్నాడు. ఇప్పటి సౌందరనంద మశ్వహోమనినను ప్రసిద్ధిని కొందరు అను మానించుచున్నారు. ఇప్పుడు విద్వాంసులు చూచుచున్న సౌందర నంద మహాకావ్యము స్వర్గీయ మహామహాపాద్యాయ శ్రీ పాశ్రవసాధ శాస్త్రిగారిచే ప్రకాశింపబడినది. అశ్వహోమని సౌనంద్యచరితమే పై విద్యధ్యయనచే సంగ్రహింపబడినదా? లేదా మార్పు చేయబడినదా? యిందు విషయమును గూర్చి ఇద మిత్తమని చెప్పుటకు నీలు కాకున్నది. ఈ యశ్వహోమ మహాకవి బిన్నరలో ఆర్యధర్మావలంబియై యుండి అటుపై సౌగంధధర్మము నవలంబించి అద్వర్త రక్షణకును దాని యభివృద్ధికిని ఎల్లపు డునూ పరిశ్రమించెను. నముద్రగుప్తుని కాలములో జాత్యుల కార్యక్రమాలేచి తెలియుచున్నది. ఈ మహాకవి గొప్ప తర్క పండితుడైన యుండి ఆశ్వహోమండును పేరున మిగుల ఖ్యాతి గాంచెను.

ఇతనికి లభించిన గొప్పకీర్తి ఇతడు ప్రపంచ తృతీయ జాత్య సభలో సభ్యత్వము గాంచిన వాటియండియూ గల్గె ననుట ప్రసిద్ధము. ఇపు డీతని పేరున లభించు గ్రంథములు కాశీగజ స్థితమైన శ్రీ బంధేనాపాద్యాయునిచే రచింపబడిన సంస్కృత కవి చర్చతో యేయేగ్రంథము లుదాహరింపబడినవో

వానినుండి యొసంగుచున్నాము. 1. బుద్ధిచరిత 2. సౌందర నందము. 3. కారిపుత్రవకరణము. 4. వజ్రనూన్యపరిషత్. 5. మహాయానశ్రద్ధాత్పాదకమైన శాస్త్రము. 6. సూత్రా లంకారము. మిగిలిన ఈచిది గ్రంథముల విషయము తెలియ రాకున్నది.

హరిచంద్రుడు

ఈ హరిచంద్రుని గూర్చి 20 వ శ్లోకము వర్ణించు చున్నది. ఈ హరిచంద్రుడు పాంచాలరాజై యుండి కవియై యుండెనని నముద్రగుప్తుడు వర్ణించియున్నాడు. కర్ణకీర్తి యను కావ్యమును రచించి ఖ్యాతి వార్జించెననియూ వర్ణితిము. ఈ కర్ణకీర్తి పద్యమయమా? లేక గద్యమయమా? యని కూడ పరిపరబడియుండలేదు. కాని భట్టరాజుని యధిపత్యము నెకారము గద్యములో రచితమైన యొక గ్రంథము హరి చంద్రునిచే యున్నదిని తెలియుచున్నది. అట్లునగా పార్వ చరితములో ఇట్లున్నది:

“పదబంధోజ్వరో హరి
కృత వర్ణకము స్థితి,
భట్టార హరిచంద్రస్య
గద్య బంధో స్మృతాయతే.”

ఇందలి భట్టార కర్ణము హరిచంద్రుని రాజత్వము స్పష్టము చేయుచున్నది. ఈ పై శ్లోకము కర్ణకీర్తి కావ్యము పదికరించి బాణుడు పరిచెనా లేక మంక కావ్యము వెర్దావినన గూర్చి వ్రాసియుండెనా యిందు విషయము స్పష్టముకాదు. “నబంధో భక్తి ర్నక” అను శ్లోకములో కూడ హరిచంద్రుని కీర్తించిన విషయమున్నది. ఇంతకన్న హరిచంద్రుని గూర్చి కొంచమైననూ తెలియబడదు.

మాతృ గుప్తుడు

21 వ శ్లోకములో మాతృగుప్తుడు కీర్తించబడెను. ఈ కవిశ్రేష్ఠుని గూర్చిన వర్ణన రాజలరంగిణిలో మాత్ర మున్నది. ఇతడు మిక్కిలి దిరిగియై పలుకన్మములకు గురియై ఆపు దుశ్శయినిని పాలించు ఏకమాదిత్య తిరుదాలిరాముడైన పార్వవర్తనుని దానోర్య ఏకమాదులను విని తన దారిద్య బాధను పోగొట్టు కొనదలంచి యుజ్జయిని కేగెను. గొప్ప విద్వాంసుడు కా నయియుండియూ బయట గొప్పించు దారిద్య చిహ్నములైన కుచేరాదులను బట్టి ద్వారపాలకులు రాజదర్శనము నీతనికి గావించ నిరాకరించిరి. ఈ కవి గూడా వేరుగా పోక రాజప్రసాదము బయటి ద్వారసమీపముననే యాశ్రయించి యుండెను. ఒకానొక నమయమున హేమంతమున శివాధిక్యముచే విద్ర పోలేకపోయెను. ఆ దినమున రాజ ద్వారపాలకుని నిలిచెను. ఆ సేవకుడు గాఢవిద్రలో నుండి రాజున కుత్తర మీశాల డయ్యెను. ఆ నమయము తన కనుకూలమైనదిగా భావించి

కవి అప్పటి తన దీపస్థితిని రాజున కొకకోర్కెయిచ్చి నిరూపించెను. ఆ పద్య మిది.

“శివేంద్రస్థితస్య మాషగమిన ప్రింతార్కచే మజ్జితః
శాంతాగ్నిం స్ఫుటితాదభవ్య దమతః క్షుద్ధామకంతస్య మే |
నిద్రా క్షాప్య వ్యవమానితేన దయితా వంత్యజ్య దూరం గతా
సర్వాత్ర ప్రతిపాదితేన సమదా న క్షీయతే శర్యగి.”

పై పద్యమును విని మహారాజు మిక్కిలి సంతోషించెను. ఆ కవికి పరమ స్నేహితుడయ్యె. దైవమశమున అప్పటి కాశ్మీర రాజు హిరణ్యుడు స్వర్గతుల డయ్యెను. అతనికి పుత్రులంతరి లేడయ్యె. అతని యన్నకుమారుడు అప్పటికి కాశ్మీరదేశము వెలువరి సుందె. అప్పుడు పార్శ్వరాజు ఆ విషయమునంతయు విని తన మిత్రులదైన మాత్యగుప్తుని కాశ్మీర రాజ్యమునకు రాజుగా నియమించెను. మాత్యగుప్తుడు కూడ కాశ్మీర రాజ్య మనుభవించెను. కొంతకాలము జరుగగా హిరణ్యుక రాజు యొక్క అన్నకుమారుడు కాశ్మీరమునకు రాగా అతనికి కాశ్మీర రాజ్యము వచ్చుగింది మాత్యగుప్తుడు తన వరమ జీవితమును కాశీక్షేత్రమున గడపెనని తెలియుచున్నది.

మాత్యగుప్తుని యొక పద్యమును క్షేమేంద్రుడు తన జీవిత్య విచార చర్యలో నుదహరించెను. ఆ శ్లోకము ఏ గ్రంథము లోనిదో తెలియజేయఁడయ్యె. అందుచే అతని దే గ్రంథమో, లేక యెన్ని గ్రంథములను రచించియుండెనో అపు విషయము కూడా తెలియరాదని శ్రీ జె. కె. శాస్త్రి వచించె. మున్నుండు చారిత్రకు లితని విషయమును వెలసరవగలరని నమ్ముచున్నారు.

ఆ వం తి కుం డు

22 వ పద్యములో అనంతకుండు పర్వినబడియున్నాడు. ఈ యావంతుకుని కావ్యము లేవి? ఇతని పరిచయబడినదనుచున్న తూద్రక జయకావ్య మెంత యుండెనను విషయము కూడ తెలియకున్నది. ఈ సముద్రగుప్తు చక్రవర్తి పద్యము వలన ఈయడు తూద్రకజయ కావ్యమును విరచనధరితముగా రచించి యుండెనని, ఈతని కావ్యకళ తూద్రకరాజాజయ మని గ్రంథ వామధేయము వలననే తెలియుచున్నది. ఆ పద్యములకు అనందములని కూడ పేరున్నట్లు సముద్రగుప్తుని సంపదనము వలననే తెలియుచున్నది. ఎట్లు భారవి మహాకవి తన కావ్యములోని అంశ్యపద్యములకు లక్ష్మీకల్ప సంకేత మొనర్చి యుండెనో అట్లే ఈ కవియు తన సర్వంత శ్లోకముల కానంద సంకేతమును వ్రాసియుండును. అట్లే మామిండు కూడ తన సర్వంత శ్లోకములకు శ్రీ శ్చు సంకేత మొనరించె. ఇట్టి సంకేతముల కేదని మంత్రశాస్త్రాది సంబంధముండి యుండవచ్చును. సర్వంతానందకర్తయు తూద్రకజయ కావ్యకర్తయైన యొకానొక పంచశి కవిని గూర్చిన యుక్తేతి నము భోజరాజకృత శృంగార ప్రకాశములో కనుపడుచున్నది. ఈ పంచశికవికే నామాంతర మావంతులఁడని కొందరు తలంచు

చున్నారు. ఎందుచేతననగా అనంతకుండును పేరు పుట్టు పే. యుండదు గాన పంచశికుండు నామమే ఈయని పేరై యుండదు యున్నది. అనంత దేశముఁ డగుటచే ఇతఁ డానంత కుండై యుండెనను నిర్ణయవరము. తూద్రక కళకే తూద్రక జయమును పేరు వచ్చుటయూ అనంతన విషయమేమి కాదు. ఒకవేళ కథా శబ్దము గద్యకావ్యములకే పర్యవ్రాజై యుండి వనూ గద్యకావ్యములలో సర్వవిభాగము లేదనుట ఇందుచే తెల్లము. ఈ కవి జీవన మెట్టిదై యుండెననుటయూ తెలుసు కొనుట కష్టము. కావ్యేతిహాసములలో ఈతని పేరు పూర్తిగా తెలియరాదు గాన ఈతని వర్తనమును గూర్చి విచారించ నీలు లేకున్నది. ఇట్లు కాలగర్భమున వెండరు మహాకవులు కలిసి పోయిరో గదా?

హ రి షే ణుం డు

ఇతడు రఘుకారుడైన కాలిదాసుడో? ఈ విషయమై శ్రీ జె. కె. శాస్త్రిగారు ఈ హరిషేణుని రఘుకార కాలిదాసని దమకు దొరికిన ఈ ప్రాచీన కృష్ణచరిత్ర ప్రతికాని విరాక్తరములను ఎట్లా చదివించి ఈ విషయమును తిఖించినట్లు వ్రాసివారు.

నాటకక్రయకర్త కాలిదాసు ప్రాచీనకాలిదాసుఁ డొక్కఁడు. అతని నిధివరకే కీర్తించుటయైనది. రఘువంశకర్త కర్తయైన కాలిదాసును పేరుగా పేరు భావించుచున్నారు. లోకమున కాలిదాసుని శ్రవ్య కావ్యములు మూడు రఘువంశము, కుమారసంభవము, మేఘదూతము. నాటకక్రయము ఆకాశిని, విక్రమార్క శీయము, మాళవికాగ్నిమిత్రము, అను ఆరింటి నొక కాలిదాసు రచించి యుండినట్లు లోకములో వండితుల వాడుక మాటయై యున్నది. ఇందులకు భిన్నముగా నిపుడి విషయము వ్రాయఁ బడినది. ఇద్దానిని కాలిదాసుల బహుత్వమును బట్టి నిర్ణయించ వలసినవారు చారిత్రకులు. వారికి విషయమును వదిలి శ్రీ జె. కె. శాస్త్రిగారి కృష్ణచరిత విమర్శనమును గూర్చి వ్రాయుచున్నాను. కాలిదాసులు ముప్పైరని కొందరుమో, కాదు ఆరురని మరికొందరునూ, మరికొందరు పదునెనిమిదిమంది కాలిదాసులు కూడ కలరనియూ ఈ విషయమును గూర్చి వివరించు చారిత్రకులు గలరు. ఇదమిత్తి మని నిర్ణయము జరిగిన మీదట ఆ విషయమును విమర్శింతము. ప్రకృతముననరాము.

ఈ విషయమును గూర్చి సముద్రగుప్తుని శ్లోకములు, 23 నుండి 26 వరకును మొత్తము మూడు శ్లోకములు హరిషేణుని గూర్చి వ్రాయబడియున్నవి.

ఈ రఘుకారుడైన కాలిదాసు హరిషేణుఁడని రాజసభలో ప్రసిద్ధుడై యుండినవాడని చారిత్రకులు తలంచుచున్నారు. ఇతఁడే నాటకక్రయకర్త కావ్యక్రయకర్త యయి యున్నాడు. ఇతడు గుప్తాస్థయ జాతుడైన నరెండవ చంద్ర గుప్త సౌర్యధోముని సభాకవియై యుండెనని చారిత్రకుల

యోగియము. ఎందుచేతననగా కవి ముఖ్యుడైన కాలిదాసు విక్రమాదిత్యు ధిరుదేవుని గల యొకానొక చక్రవర్తి యాస్థానమున ముప్రసిద్ధులైన నవమణులనఁ బడు పండిత ప్రకాండలలో నొక్కఁడై యుండెనను ప్రసిద్ధి లోకమున గలదు. విక్రమాదిత్యు డను పుట్టు పేరుగల యే చక్రవర్తియను లేడు. కాని ఆయుధి ధిరుడు పేరుగా ప్రాచీన భారతీయ చక్రవర్తుల నేకు లా ధిరుడు పేరును స్వీకరించి ధరించుచున్నారు. కాలిదాసుఁడను పేరు ఎట్లు తూర్పుదేశపు యాస్థానమందలి కొకుండిలకర్తయైన కాలిదాసునకుండెనో అట్లే ఇతర కవులకు కూడా అపేరు ప్రతిష్ఠా పదముగా స్వీకరింపఁబడినదై యున్నది (కొకుండిల కాలిదాసు యొక్క ఆతిలోక సాహస్య కవితాప్రావృత్తమునుబట్టి యాకీర్తి మొదటి కాలిదాసుఁడు సంపాదించియుండినందున) ఇతర కవుల పేరులు ఆ కాలిదాసు యనుపేరులో కూర్చబడినవి. అనంతరము ఆ కాలిదాస నామముచే ఉద్యోగవహుముగా కాలిదాసులుగానే అయిరి. అందుచే ముగ్గురి కాలిదాసుల యస్థిత్వమును గూర్చి

రాజశేఖరుఁ డిట్లుచెబుచున్నాడు.

“ఏక్ న జీయతే హంత కాలిదాసో న కేసినిత్,
శృంగారే లలితోద్ధారే కాలిదాసః (తయూ కిము?)”

మా సుతముని ముగ్గురు లేదా పెక్కురు కవుల కాలిదాసు పేరుచే ప్రసిద్ధి వాదించిన కవులుండిరని. అట్టివారు రచించిన రాక్షస నల్గోడయూది కావ్యము లున్నవి. ఆ పెషయ నుట్లుండుగాక. ఇక్కడ రఘుకారుఁడు వర్ణించబడెను. ఇతడు హరిషేణు డనుపేరుచే శ్రీ నమ్మోదగుప్త చక్రవర్తికి మిత్రుఁడై యుండెనని ఇందు వర్ణించఁబడియున్నది.

హరిషేణుఁడు నిర్మించిన యొకానొక శిలాశాసన శిథిలములో నొక దానియందొ నమ్మోదగుప్త చక్రవర్తి ప్రశస్తిలోననూ రఘువంశములోననూ సంవాదమితి గల పెక్కులు శబ్దార్థములు కనువడుచున్నవి. పరిశీలనగా నద్యుచి రెండునూ యొక కవిత ప్రాయబడినవిగా మాహింప నీలున్నది. మేము ఇక్కడ అవ్యాచి రెంటిలోని శబ్దార్థసామ్యమును వ్రాయుచున్నామి.

హరిషేణుకృత ప్రశస్తిలో

1. స్వయంజలసదాక్రమైక బంధోః
2. ప్రసభోర్ధరణో వ్యుత్త ప్రభావమహతః
3. లోక సమయక్రియానుసంధాన మాత్ర మానుషస్య
4. భక్త్యనంతిమాత్ర గ్రాహ్య మృదుహృదయస్య
5. వృక్షివ్యా మప్రతిరథస్య
6. ... గ్రహణ మోక్షానుగ్రహ
7. చరణ తలప్రస్ఫుప్త్య పయంతికేరైః
8. హిర్యహ దూతయప్రళయ హేతు పురషస్యః
9. భవదవరుణేంద్రాంతమమస్య
10. వ్యరుణాంబుజిత అనేక చరపతి విధివప్రకృత్యుగ...

రఘువంశములో

స్వవీర్యగుప్తాహ మనః ప్రమాతిః
ప్రసభోర్ధ్వతారిః
మహీతల పుర్యన మాత్రధిస్తు
మృద్ధింహ రాజ్యాం పది మైంద్ర మాహః
ప్రణేపతి ప్రతికార వందంహో హి మహాత్మనాం
క్షీలా నభూ దేశధమర్థం నీ నః
గృహీత ప్రతిముక్తస్య పథర్థ విజయో న్ననః
క్రియం మహేంద్రాభ్యు జ్వలం న తు మేదినీం.

చరణయో నశాధాగ మృద్ధిధిః
ముకుటరత్నసురీచిధి రప్యృతాన్.
స్వపతయ శృంగో మరుగో యదా
శతమణం తి మణిండిత పారుషం.

ఉదయ మనమయం చ రమూద్వహోత్
ఉభయనాన శిరో ముధాధిపః
వహి నిదేశ మలంఘ్య గతామభూత్
వహ్నియో హృదయః ప్రతిగర్హతాం

అమయయో యమ పుణ్యజన్యరో
వచుణా ముణా గువరం రుచా

అదానం హి వివర్ణాయ నరాం నామనా మివ.

...పురస్క్రియాధిర్గుర్విధిః శమితకాణయ వ్యరిశా.
ఇత్యాదుః.

ఇవియే గాక ఇంకమా యొక్కవగా సాధ్యమైన వర్ణనలో కనువడుచున్నది. విస్తరణీయే వ్రాయవలె. ఈ కవి సముద్రగుప్తుని తిండియైన చంద్రగుప్తునికి పరికాలము మంత్రిగా నుండెను. అటుపైన సముద్రగుప్తుని మిత్రుడయ్యెను. ఇతడు కుమార సచివ బిరుదుచే విరాజితకై వంది విగ్రహాది కార్యముల యందు వియ్యక్తులైన మంత్రులలో ముఖ్యుడై యుండెను. కావ్య మనుటతో రఘువంశ కావ్యమే సముద్రగుప్తుని యభిప్రాయముగా తోచుచున్నది. ఎందుచేతననగా రఘువారుడను పేరు ఇందు చెప్పబడినందున పై యూహ సార్థకము. ఆ పేరితని పుట్టుపేరు గాకున్నను రఘువంశ కావ్యమును విర్ణించి బిరుదు వామముగా రఘువారుడను భాగి వార్జించెను.

ఈ హరిషేణుడు వ్యవసారిక పుణ్యపుత్రులచే గొప్పకీర్తిని సంపాదించి కాలిదాస బిరుదును దాల్చెను. కవిత్య విషయము నందేగాక ధర్మకర్మల విషయములలో కూడా పితని వాక్యము ప్రమాణీకరించబడుట కాలిదాస వామము వచ్చుటకు మరొక్క కారణమై యున్నది. ఎందుచేతననగా ఈతడు ప్రతి యజ్ఞకర్మ యందును ఎల్లపుడుమా బ్రహ్మోత్సము సంపాదించె ననగా నీ విషయమున విక చెప్పవలసిన దేమున్నది? యజ్ఞములలో బ్రహ్మోత్సము రావలెను అప్పివేరుములను తెరిసియుండవలె. అప్పివిధ్యల యంతము పాండిత్యము నెలాడై యుండవలె. ఇందు లకు విరుక్తము 1-8 లో "బ్రహ్మ స్య విధ్యో, నర్చం వేదితు మర్హతి" అని యున్నది. ఈయని యొక కావ్యము రఘువంశము ప్రసిద్ధమే అయియున్నది. అంతియేగాక మరినాల్గు కావ్యము లీతని పుచ్చుట్లు సముద్రగుప్తుడు వనించిన యున్నాడు. ఏ వా కావ్యములని విచారించగా మేఘసందేశము, కుమార సంభవము అను రెండు కావ్యములు కనువడుచునే యున్నాయని. మిగిలిన రెండు కావ్యము లెవ్వయో తెలియవు. ఆ కావ్యములు వాచాచరిత్ర తోధనములైనవని చెప్పియుండుటచే అట్టి కావ్య నిర్మాణముచే నీతడు కాలిదాస కీర్తిని సంపాదించెననుట స్పష్టము. ఈ కవి యొద్ద వదిలియోరేక ఈ కవిచే నుత్సాహము గల్గింపబడియో సముద్రగుప్త చక్రవర్తి ఈ కృష్ణచరితము విర్ణించియుండుననుట స్పష్టము.

ఉ ప స ం హ ర ము

ఈ ద్వితీయ భాగములో రాజకపులు వర్ణించబడినారు. ఎవరా రాజకుల సంజ్ఞను సాదిన వారనుటకు సముద్రగుప్తుడే స్వయమిట్లు వనిచియున్నాడు.

"విషం న కేవలం కావ్యం శ్రీష్టం ధర్మార్థకామదం రాజతా వా రాజసీరుషకశ్రీ మవస్థితా" (27 శ్లో.)
తే రాజకవయో మాత్యాః శుద్ధకర్మగుణై ర్భూవి వర్ణితా త్యగిరవో దిగ్భాగప్రతిపక్షిణాః (28 శ్లో.)

ఏ కపులు రాజులై యుండిరో, ఎవ్వరైతే ముగింకపులనలె ధర్మార్థకామ ప్రవర్తకములైన కావ్యములను రచించి కీర్తిని సంపాదించియుండిరో, ఎవ్వరు రాజవధులలో నిలిచి రాజులందువులై యుండిరో, రోకుల చతుర్వర్ణములకై యెవ్వరు కవనమును మనోహరముగా రచించిరో ఎవ్వరు రాజసీరిజ్జలో ఇట్టివారు రాజకపులని వనింపఁబడియున్నది. అట్టి కపుల వసులు వారి గుణములు మిక్కిలి పెచ్చితములై యుండినవి. ఒకవేళ పలువురు రాజకపులు అుండియుండురు. అందులో శ్రీష్టులైన వారి వెనుమందుగురిని ప్రత్యేకముగా వేరి సముద్రగుప్తుడు వర్ణించెను. ఆ యెనుమందుగురు కపులు ద్విజశ్రాంతిములైనవారు. "ఇచ్చటి దిక్ష్వాగ ప్రతిపక్షిణా" అను మాటను పట్టుకొని ఈ యెనుమందుగురు వాద్వివాహ్యుడైన దిక్ష్వాగచార్యుని విరోధుని భావించరాదు. ఎందుల కింత దూరము వ్రాయవలసి వచ్చెననగా మేఘసందేశ వ్యాఖ్యలో మర్రినాగసారి దిక్ష్వాగ పదమును చూచి ఎట్లా రాగి కాలిదాసు దిక్ష్వాగచార్య విరోధియని వ్యాఖ్యానించె. ఇక్కడ 'దిక్ష్వాగ ప్రతిపక్షిణా' అను పదము ప్రత్యక్షముగనే కనువడుచున్నది. ఈ మాటకు దిగ్భాగమునని తలంచుటయే యుక్తము. కావ్యధర్మములో ప్రతిపక్షి తల్లిమనకు కూడ ఉపమానాచారమే చెప్పబడియున్నది.

ఇంతలో గ్రంథము ముగియు చున్నది. వీరినవ జీవితా కపులనుగూర్చి వ్రాసిన భాగము పూర్తిగా ఖింతమై పడి. ముందోక వేర యెచ్చుటవైన లభించినపు డా విషయమును విచారించును. శ్రీ జె. కె. కాప్రిగారి వ్రాసిన ఫలితముగా ముద్రితమైన కృష్ణచరితము వలన ఎన్నియో ప్రాచీన చారిత్రికాంకములు లభించినవి. ఇందులో వందహములు కల్లుటలేదని కాదు. అయిననూ మున్నుండు చారిత్రికలకు ప్రాచీన రాజాలయూ మనోకపు యూ చరిత్రలను వ్రాయునపు డీ విషయములు ముఖ్యముగా లెక్కింపబడివచ్చె యున్నవి. ఇట్లు మంచి మంచి యుద్ధింథము లపూర్వములైన వానిని సంపాదించి వానిని ముద్రించి ప్రకటించి రోకోపకార మొనర్చిన శ్రీ జె. కె. కాప్రిగారికిని అట్టి వారైన వందాంత్రకాండలకు తోడ్పడ్చుచు ఇంతటితో నీ విషయమును విరమించుచున్నాను.

జినవల్లభుని గంగాధరం

శిలాశాసనము

డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్య

రీతి శాసనము ఆంధ్రప్రదేశ్ముఖంపై రీతింగురు జిల్లాకు చెందిన గంగాధరముని గ్రామము వద్దపాట్లు తయ్యందుండు బొమ్మలగుట్టు యను కొండశిథిరమున నొక గండలింపిద జెక్కబడియున్నది. ఇటీవల దీని యునికిని గనిపట్టి ఆంధ్రప్రదేశ్ అర్కియాలజీ డిపార్ట్మెంటు శాసనశాఖవారు దీని ప్రతి తింబమును దీయించిరి. సదరు డిపార్ట్మెంటు డైరెక్టరు గారైన శ్రీ ముహమ్మదు అబ్దుల్ హమీద్ ఖానుగారి అనుమతితో దీని నిచ్చలు ప్రకటించుచున్నాడను.

ఈ శాసనమున 14 అడుగుల 5 అంగుళముల కొత్తల పంతులు పదియు, 4 అడుగుల కొలతల పంత్తి యొకటియు మొత్తము పదునొకండు పంతుల వ్రాత కలదు. అక్షరముల పరిమాణము 1½ అంగుళములు మొదలుకొని గుండ్రము ననుసరించి తగ్గుచు పోవుచున్నది. అక్షరములు తోడు జెక్కబడియున్నవి; శైలియు లెరుగు. అచట నచట ఒండు రెండు అక్షరములు రాయి పెడెత్తుటవలన చూపుమాసి పోయినను వానిని యూహించి కనుగొనుట కష్టముగాదు.

లిపి:—ఇంట్లో లిపి శ్రీ. శ. తొమ్మిది పది శతాబ్దాలలో తెలింగాణమున వాడుకయందుండిన తెలుగు కన్నది లిపి. అక్షరము లింనుక పెట్టవైసను రెండు యరికేసరి వేములవాడ శాసనాక్షరమును మిక్కిలియు బోలియున్నది.

భాష:—ఈ శాసనమునందు సంస్కృత కర్ణాటాంధ్ర భాషలు మూడును వాడబడినవి. ఇది గద్య పద్యాత్మకము. “ఓం నమః సిద్ధేభ్యః” అను సంస్కృత వాక్యముతో ప్రారంభ మగుచున్నది. తరువాత నొక దీర్ఘ కప్పద గద్య, పిమ్మట మూడు సంస్కృత పుత్తములు (రెండు శార్దూల వికీడితములును, నొక్క పృథ్వీయు), అటు వెనుక కప్పద పుత్తము లాఱు (చంపక మారలు నాలుగు, మత్తేభ వికీడిత మొకటి, తరళ యొకటి), పిమ్మట తెలుగు పద్యములు (కందములు) మూడు, కడవట చిన్న కప్పద వచన మొకటియు గలవు.

గుణితము:—ఇకార ఏకార ప్రాప్త దీర్ఘరూపములకు భేదము గావించదు. సందర్భమునుబట్టి, వాని భేదమును గను గొవలసియున్నది. కాని కొన్నియెడల ఇకారముయొక్క దీర్ఘ రూపము, రోనికి మడిగినిన యక్షరముయొక్క గుడివలన

మూచింపబడినది. ప్రాచీన శాసనములందువలె విందును లేవ ముతో గూడిన పాల్గు ద్విత్త మగుచున్నది. కాని 7—వ పంక్తి రోని ‘విక్రమాచార విజయక్య’ అనుచోట మూత్ర మట్లు కాక ఇప్పటివలెనే ద్విత్త ము కాకయున్నది. ప్రాయశఃముగి నాయా వర్గాక్షరములకు సంబంధించిన యనువాసికము సందర్భోచితముగి నుపయోగింపబడినను పెక్కుచోట్ల వర్గాను వాసిక స్థానమున పూర్వమచ్చరము వాడబడినది. ద్విత్త ఇకారములందు ల వత్తునకు బదులు న వత్తు వ్రాయబడియున్నది. ‘మ’కార ‘వ’కారములు రెండు విధములుగ గవ్వుట్టుచున్నవి. సామాన్యముగ నవి కొంచె మించు మించు యిచ్చటి ‘మ’ ‘వ’ లకు చేర్చుగు చున్నను లేవయుక్తమై నపుడు కొన్ని యెడల గొలుసు వ్రాతలో ర కు ‘మ’ ‘వ’ వత్తు లిచ్చిపట్టు గడుచున్నవి. (ర్య. ర్య.)

తల్లి ఈ శాసనమును జాగరూకతతో జెక్కినను అచట నచట తప్పులు దొరలినవి. తెలుగు పద్యములలో విని యధికముగ గవ్వుట్టుచున్నవి. దీనికి గారణము తిల్లికి తెలుగుతో పరిచయము లేకపోవుటయేయని తోచుచున్నది.

శాసన విశేషము:—ఇది కర్ణాటక కవిరత్నత్రయమం దాద్యుడైన సంపది తమ్ముడగు జినవల్లభుని ప్రత్యే. ఇందు అతని పంశక్రమమును, గుణపంపత్తియు, శైలుష్యమును, వదాప్యతయును, మతాభినివేశమును, ఘనకార్యములును పర్ణింప బడినవి.

బెంగివాటి నత్తగ్రామములోని పంగివల్లు కమ్మి బ్రాహ్మణుడును, జమదగ్ని పంపార్యేయ బ్రహ్మగోత్రుడును, గుండికట్టులోని విడుగొండ పాపివ్యుడైన అభిమానచంద్రుని మనుచుడును, భీమవర్యుయొక్క బెంగివల్లుగిని యల్లగెతి జోష్యుడైన సింఘుని మనుచుడును, వజ్రబాష్పి కొమారుడును, కొండకుండ బేలిగణపు సాత్త గెమ్మార్కపు పల్లరంగవల్లికి సంబంధించిన జయంగొండ పిర్మంతదేవుని శిష్యుడునునైన జినవల్లభుడు, నవ్వివాటి నల్లనడుమ నుండు భర్మపురమున కుత్తరమున నుండు వృషభగిరియను వనాది సంసిద్ధి తీర్థముయొక్క దక్షిణ దిశ భాగమునందున్న సిద్ధశిలమీద తమ కుండల వసు లగు వాద్యన జినుల తింబములను, చక్రేశ్వరిని, యితర జిన

ప్రతిమంను, త్రిభువనలలితమును జీవాలయమును, వివిధా గుణార్ణవమును వెలుపును, మధన విలాసమును వనమును నిర్మించెను.

జీవవల్లభుడు భీముని కుమారుడు, పంపిర్యుని యనుజాడు. ఇతడు నకల కలాప్రవీణుడు, భక్త్య రత్నాకరుడు, గుణ వక్త సావి. చతుర కవిత్వ రచనయందు సుప్రసిద్ధుడు. పెక్కు విధముల కావ్యములు విరచించుటయందును, కవిత్వ తత్త్వము వెలగి తగిల్చు వివరించుటయందును, వత్తుకుమరకు విద్య వేర్చుటయందును, కావ్యముగ సంగీతము పాడుటయందును, రాగయోక్తముగ చదువుటయందును విశిష్ట శీర్ష సామర్థ్యము లింకో సాటిలేదని; కావున ఏ జీవవల్లభు డొక్కడె వాగ్దేవికి శ్రేష్ఠుడైన వల్లభుడు.

జీవవల్లభుడు జీవ భవములను నిర్మించుటయం దావక్తి కలవాడు. ద్విజుల కావన సావమ్మైన యున్నత పర్యంత కృంగముపై జీవదంబములను జెక్కించి జీవవల్లభునికి దాని నొక వైత్యాలయముగ గావించెను. పుష్పభృంగులతో గూడిన యీ కొండ (భరతఖండ) దక్షిణార్కపు పుష్పలాద్రియై కవితా గుణార్ణవుని (పంపని) కీర్తిమూర్తిని బోలె ముదావహము కానగును. జీవవల్లభుడు జీవపూజా పరాయణుడు. జీవమునం పర్చించి వారికి వలసిన యాహారమును సమర్పించువాడు. పుష్పలాద్రియందు జీవనము క్షీరాశీషిమును జేయించువాడు. యాత్రార్థ ముక్కుటి కరుగుదలిన భక్త జనులకు నవ్వానము జేయువాడు.

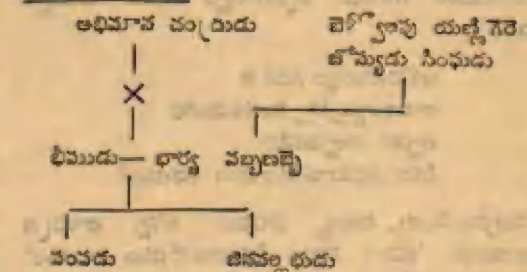
హుక్య పంకాదపతియైన అరికేవరి వృక్షశ్రేష్ఠుడు విక్రమార్కున విజయమునకు మెచ్చి ధర్మపుంజును పంపనికి దన శీర్షి కావముగ విచ్చెను. అందు బోగొవిన పంపని బిరుదిమును ప్రసిద్ధివైన జీవధర్మమును పుష్పలాద్రియై ప్రకటింపచున్నది. ధర్మముయొక్క యుక్య పాపములు పాటగు (అరికేవరి) మెచ్చి పంపని కిచ్చిన బ్రాహ్మణావళిమైన అగ్రహారమును ప్రసిద్ధివైన కలాప గ్రామమునకు పట్టకమ్మెరచి. తామ్ర కావము ప్రాయబడినదా? ప్రసిద్ధుడైన యరికేవరి ధర్మపుంజుని విన్నవా? సుప్రసిద్ధుడైన పంపడు దానిని వడసినా యని సిచ్చి ప్రశ్న లడుగెదరా వృక్షభ పంకమునకు ధోయ యందుకన్నత శిలాతలమునజెక్కియుండు కానవ్వానము లను పదిని తమ పంకయమును బోగొట్టుకొనుచును.

లేఖకడు:—జీవవల్లభుని ధర్మకార్య పంకవిని, గుణా వని యోజియింపుయను వలదు పుష్పభగిరి యందలి సిద్ధ శింపై బంకోత్పిల్లను గావించెను.

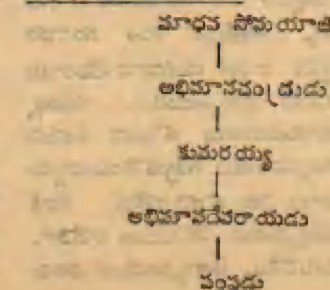
ఈ కావన విషయమును చర్చించువపుడు మొట్ట మెడల నిమర్శించదగిన దిందలి పంకకము. ఇందు జీవవల్లభుడు తాను పంపని తమ్ముడవని పెక్కు పర్యాయములు పుకొనియున్నాడు. ఆ పంప దేవ్యదవగా సుప్రసిద్ధమైన విక్ర మార్కున విజయమును రచియించి దానికి సారితోషకముగ చలుక్యంబువలెయైన యరికేవరి పుసాకుడు మెచ్చి యుచ్చిన ర్మపురము పుగ్రహారముగ బడినవాడు. కవితా గుణార్ణవ

విర:దాంశితుడు. కావున విక్రమార్కున విజయకర్తయైన పంపడు జీవవల్లభుని యన్న యని తెలియుచున్నది. కాని పీరు వివరించిన పంకాపక్రమణిక లొక్కటిరున మండక వృత్తస్తముగ గుర్తు చున్నది. జీవవల్లభుడు గంగాధర కావనముతో దన పంకకమును విల్చి చెప్పియున్నాడు. వెంగిపన గ్రామములలో లేదని గుండి కట్టుతోని విడుంగిండ వాస్తవ్యుడును, జమదగ్ని పంచాక్షయ శ్రవణగోత్రుడైన యభిమాన చంద్రుని మమమడు. భీమవయ్యయొక్క తెగోమందల యట్టిగెతె బోమ్మడైన సింఘుని మమమడు. భీమునికిని వల్లభాభైకును బుట్టిన పుత్రుడు. పంపని తమ్ముడు. తన పుర్యకుం పుత్రాంతమును విక్రమార్కున విజయమందు పంప డిల్చు తెల్పియున్నాడు. వెంగిమండ లములోని వెంగిపలుపునకు జేరిన వనంతకొట్టారు నిడుగుంది విక్రమపురములలో నగ్గిబుల్లడైన బ్రాహ్మణుడు మూధన సోమయాజి. అతని పుత్రుడు అభిమాన చంద్రుడు. అభిమాన చంద్రుని కుమారుడు కుమరయ్య; కుమరయ్య మిత్రు డభిమాన దేవరాయడు. ఇతడు మితములలో వెల్లి జై నమలమే శ్రేష్ఠతమ వైనదని నిత్యుంచి వైదిక ధర్మమును విసర్జించి జీవేంద్ర ధర్మమును స్వీకరించెను. ఇతని తనయుడే పంపడు. తండ్రివలె పంపడును జై మమమము సమసరించెను. తాను కొండకువ్వాన్య యమునకు జేరినవాడననియు, దన గురువు దేవేంద్రముని యనియు వతడు చెప్పుకొనియున్నాడు. అతని బిరుదులు పెక్కుగలవు. అందు 'కవితా గుణార్ణవ' యనునది ముఖ్య మైనది. విక్రమార్కున విజయములోని యాశ్వాసాంత గద్య ములు పడునాగింటియుండు 'కవితా గుణార్ణవ విరచితమపు' యనియే కలదు. పై వివరించిన పంకవృక్షముల నీ శ్రీంది విధముగ విరచింపవచ్చును:—

గంగాధర కావనము :

విక్రమార్కున విజయము :

కడంకెవలదు రెండును నొకటియగు నుండక వ్యర్థమగుచున్నది. గంగధర కావమున సంకాపరి అభిమాన చంద్రునితో వారంబులుగుచున్నది; ఏకమార్పున విజయమునకు దృఢమాన చంద్రుని తండ్రియగు మారద సోమయాజితో ప్రారంభించుచున్నది. ఇది పరిగణించదగిన భేదము కాదు. జిమ్మల భుడు అభిమాన చంద్రుని తన సంఘమునకు మూలపురుషుడని చెప్పగా, పంపకు మఱియొకతనము వెనుకకు బోయి యభిమాన చంద్రుని తండ్రియైన మారద సోమయాజిత సంఘమునకు మూలపురుషుడని చెప్పెను. జిమ్మల భుడు అభిమాన చంద్రుని తరువాత భీముని పేర్కొని తా నభిమాన చంద్రుని మనుచుదనియు భీముని పుత్రుడనియు వచించెను. పంపకు, అభిమాన చంద్రుని కొడుకైన కుమరయ్యను నవని కుమారుడును య తండ్రియగు నభిమానదేవరాయని పేర్కొనినాడు. జిమ్మల భుడు కుమరయ్యను పేర్కొనలేదు. మారదమిక్కిరి తాను అభిమానచంద్రుని మనుచుదనియు, యు యయ్య పేరు భీము యియు చెప్పియున్నాడు, మనుచుడనంతరివాని యర్థము చేసికొనవచ్చును. అప్రదిష్టదగునంత కుమరయ్యను పేర్కొన లేదని యెంచినను తండ్రినామము భిష్ట మగుట యిట్లు? గంగ ధర కావమున జెప్పినట్లు సెనచును జిమ్మల భుడు అన్నయ్యులే యైనవో వారియం దొక్కడు తన తండ్రి యభిమానదేవరాయ డనియు మఱియొక్కడు భీముడనియు జెప్పకనుట యిటు తటస్థించినది? అభిమాన దేవరాయ డనునది భీముని వామాంతరమా? వాస్తవము ఎరిసిమాడగా పంపని తండ్రిపేరు అభిమాన దేవరాయడు గాదు. ఇది ప్రమాద జనియు. ఏకమార్పున విజయమును బరిష్కరించి ప్రకటించిన పండిత ప్రకాశులు తానెత్తవలయు గొప్పటియందు గానున్ను నుపాధమును గ్రహించుటయన గలది. ఏకమార్పున విజయ వత్తుకా కావముతోని

అకమరయ్యుం గను త
తాతావ్యాస కీర్తి నిజగుణమెరిక
ర్నాకర నల్లనకమా
ఏకర నభిమానదేవరాయం తనయం||

అను పద్యముయొక్క నవరత్న పాదము కొన్ని తాత్పత్ర ప్రశంసయందు 'తమో' ఏకరం భీమనామాగ్నేయం తనయం' అనియు, 'తమో' ఏకరం భీమనామాగ్నేయం తనయం' అనియు తాతాంతయములు గవచచ్చుచున్నవి. పాతాంతయముతోని భీమ నామమే పంపని తండ్రియొక్క విజయైన పేరుని గంగధర కావము రుణపు పేరునుచున్నది; కావున యభిమాన దేవరాయ నామము ప్రమాద జనితుగుటచే వివర్జనీయము. జిమ్మల భుడు తాను వల్లభుని కుమారుడనియు బోయిన సింఘుని మనుచుదనియు అంపని యున్నదనియు జెప్పుకొనియున్నాడు గదా. పంప జెప్పటను వివరాలు ఎత్తుకొనవలెనది. దీనికి గారణ మేమి? పంపకును జిమ్మల భుడును వేకోతరులు గారేనా. వల్లభుని పంపనికి నవరత్న యగునమే. తత్కారణమున వతడు

వల్లభునిగాని యామె తండ్రియైన బోయినసింఘునిగాని కుమారుడైన జిమ్మల భునిగాని పేర్కొని యుండవలెదగును

ప్రస్తుత కావము పంపని కులగోత్రాయన గూర్చియు నవనియొక్కయు నవని పూర్వయుక్కయు నివాసస్థానము అనుగూర్చియు గొప్ప మారనాంఘములు చెల్పుచున్నది. ఏకమార్పున విజయమందు పంపకు తనది ప్రీత్య గోత్రుని మూతము మూచించియున్నాడు. ప్రస్తుత కావముందు జిమ్మల భుడు తాను పంగివట్టి కమ్మి బ్రాహ్మణుడనియు, అమెదగ్గి పంపా ర్తేయ ప్రీత్య గోత్రజడ వియు చెప్పి యున్నాడు. పంగివట్టి యిచ్చది యొక్క గమము. దీనివిషయము క్రింద వివరింప యడును. పంగివట్టి కమ్మి బ్రాహ్మణ యగు నా గ్రామమునకు జెందిన కమ్మవాటి బ్రాహ్మణుని యర్థము. అంధదేవునినం దీ తెగనా రుండినట్లు ప్రాచీన కావమువల్ల చెయుచున్నది. పెన్మూరు ప్రాంతమున నెప్పుడును గమ్మి బ్రాహ్మణు లున్నారు. కర్ణాటక బ్రాహ్మణులలో నెదిరిది కొలా భేదములు గలవు. అయివిదిరింప గమ్మి బ్రాహ్మణులొ యొక్కటి; పేరు స్వార్థులు. వేంగిదేవునినంకు కమ్మవాటిమండి పేరు పెన్మూరు ప్రాంతమునకు బోయిన లోక యైతిహ్యము గలదు.

పంపకు తమింజునకు మూలపురుషుడైన మారద సోమయాజిత వేంగిమండయుగోని పంగిలులలో జేరిన వసంత కొట్టార్డు విడుగుంది ఏకమపుయు రోవగు వగవోయ్యుండు ప్రముఖుడని చెప్పియున్నాడు. జిమ్మల భుడు తాను జెంగినాటి పన్మగ్రామమునోని పంగివట్టి కమ్మి బ్రాహ్మణుడనియు, య తాత యభిమాన చంద్రుడు గుండికట్టి విడుంగిల్ల వాన్మస్య డనియు, య మఱియొక తాత(మూతామహుడు) జెల్వోయ్యునోని యల్లెగెలెయందు బోవ్యుడనియు, తాను నభివనాటి వల్లననయ నుండు దర్శపుయ్యున కుత్తర దిగ్విదుండుండు వ్యవభా దికి దగ్గిలపు దిక్కునకుండు సిద్ధలింపై జన్మతమిలు జెక్కించి అపదిని గట్టించి వెలుపు బ్రద్రించిని మియు, మఱియు తాతయ్య రాత్రిన యరిమేరి యయ్యుయైన కవిరాగుడార్జన రిరురానికి యు పంపనికి దర్శపుయ్యు వగవోయ్యుగ నిచ్చెనియు, నది కలావ గ్రామమును బోలినదనియు జెప్పియున్నాడు. ఇందు పేర్కొనిన దేవిభాగములు నాలుగు: జెంగినాడు, గుండికట్టి, వల్లివాడు, జెల్వోయ్యు. వర్తయములు రెండు: వ్యవభాద్ర, సిద్ధలిం. గ్రామ ములు అందు: పంగివట్టి, విడుంగిల్ల, దర్శపుయ్యు, అల్లెగెలె, కలావ గ్రామము.

ఫలనిర్దేశము:— పెన్మెప్పిన దేవిభాగయం యునికి పట్టులు కుమగింయు.

దేశవిరాగములు:—పెన్మెప్పిన జెంగినాటినిగూర్చి. జన పల్లవుని జెంగినాటి పంపని వేంగిమండయు. వేంగియను పేరు అర్థము గృహ్ని గోరవరి మత్తప్ప తిరాంధ్ర దేశమునకు వర్తిలు యుండినది. నాకుక్కలు క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దిపూర్వాయమున

1. ఏకమారకాన విజయం. 14, l'n.

దీరాంధ్ర భూమిని నమస్తమును జయించివచ్చితిమనదియు వారి రాజ్యాధిపతి నమసిరించి దాని వై రాజ్యమును వై పుత్రము వంది వారియేలుబడి క్రిందటి రాష్ట్రమున కంతటికిని పెరై చెల్లుచు పప్పుచు. తత్కారణమున గృహస్థునికి దక్షిణముందుండు తీరాంధ్రముగూడ వెంగిమండలాంతర్గతముగ బరిగజీంపబడు చుండినది. కావున పంప జీనవల్లభులకు ముకాలికుడైన పాన్పుడు వృష్ణకు దక్షిణపార్శ్వమున నుండు కమ్మనాటిని వెంగిమెయము నకు మకుటా యమానవై నదని ప్రశంసించియున్నాడు.

వేంగిమెయం త్రిభువ
నంగోల్ల కద విషయ మువమాతీతం
సంగత సమస్త మత్య
త్తంగ ఫలయు మమూర్యమను నిరానం||

ఆ ధరణీ పధూతీతక మాధరణీంబాముఖాబ్జమం
రాధరణీరై కువయూవ న మాధరణీప్రియా కటా
క్పారర విభ్రమ భ్రమల మగళభగ్గడ కమ్మనాడు వి
ర్యాధరణీకమే నదం పోయగ బతుగాని పోందిరూమే. 3

గుండికల్లు:— ఇది గుండికరకు నామాంతరము. గుండి కర యనగా గుండి (గుండ్ల కమ్మ) పదీతరదేము. గుండినది కర్పూలు మండలములోని తూర్పుకముమాలయం దుద్భవించి గుంటూరిమండలములోని యెంగోలు తాలూకా గుండ పూర్వ వాహనియై ప్రవహించి నదకు తాలూకాలోని కమనర్తి గ్రామము వెంక బంగారాళాతముతో సంగమించుచున్నది. (క్రీ. శ. 9, 10, 12, శతాబ్దంవాటి తీరాంధ్ర శాసనములలో నీ గుండి కర ప్రస్తావనము కలుదు. (క్రీ. శ. 9, 10 శతాబ్దంలో ప్రచార ముండునది తెలుగు— కన్పుడ రివీర్ వ్రాయబడియుండు కర్పూలు మండల పరిగమేశ్వర శాసనములం దొక్కవారియుండు నదకు గ్రామమంద) సంగమేశ్వరాలయము (రాతిరథము) ను గుండికలోని దోయూరి యారావ్యం కొడుకు నడిపి యోవాళ కట్టినట్లు న్నది. 3 శతాబ్దము 1069 నాటి గుంటూరు మండల మందిరి కొణిదెమ శాసనమందు 'గుండికల రానకొడు కులు దేవల్లు మాకవాయకులు'ను బేర్కొనబడి యున్నారు. శతాబ్దము 1072 నాటి మరియొక శాసనమునం దప్పుడు కొణిదెమయందు రాజ్యముపేయుచుండిన త్రిభువముల్లి దేవు డను రాజు 'కమ్మవాండును, గుండికల్లు మొట్టవడియుం బేకొన' నట్లు చెప్పి యున్నది. 4 ఈ శాసనముల వలన గుండికల లేక గుండికల్లు యమనది గుంటూరు మండలమందు గుండి నదీ తీరమున నుండు రాష్ట్ర విభాగమునకు పెరై యుండినట్లు తెలియుచున్నది.

సబ్బినాడు:— తెంగాల్ ప్రాచీన శాసనములు గొప్పింబ సబ్బినాడును, నందలి గ్రామములు గొప్పియు బేర్కొనబడి యున్నవి. శతాబ్దము 888 నాటి పర్బటి తామశాసనము నందు లేబులవాటిక (వేములవాడ) రాజధానిగ దర్శాంతి లేమును బాలించుచుండిన చాళుక్య ముమ్మడి యరికేరి మహారాజ సబ్బి సాయిరాంతగ్గతవైన రేపాక 12 లోప కుత్తం

పుత్రి వనికలువలు అను గ్రామమును సుప్రసిద్ధ చెన్నులూ చాళుక్యైన సోమదేవమూరికి దానము జేసినట్లు చెప్పియున్నది. 5 పె జెప్పిన రేపాక యందే ముమ్మడి అరికేరి యొక్క శిలా శాసన మొక్కటి కూడ గలదు. 6 శతాబ్దము 1092 నాటి కాకతిలూర దేవుని కరీంనగర శాసనమున సబ్బినాడును నందలి నగరూరును బేర్కొనబడినవి. 7 ఈ నగరూరే యిప్పటి పగ మారు. మడికి సంగమస్థల పర్బపురాలోత్తరభాగం పీఠికలో దక్కనినది యగు ముప్ప భూపాలుడు గౌతమీ దక్షిణ తటం బున సబ్బినాటి రాష్ట్రమున రామగిరి పట్టణము రాజధానిగ రాజ్యము పేయుచుండెననియు, నతని దండనాయకుడైన వెంగండం జేవన రామగిరియుండు విష్ణులయము గట్టించి దర్బపురియం దవ్వనత్రము వెంకటేశ్వరియు జెప్పియున్నది. 8 పె జెప్పిన రేపాక, నగరూరు (నగరూరు), రామగిరి, దర్బ పురి మున్నగు గ్రామములన్నియు నిప్పటి కరీంనగరు జిల్లా యందు కావనమృచున్నవి. కావున పూర్వమా కరీంనగర జిల్లాకా సబ్బినాడును పేరు తెల్లమండెనని నిశ్చయముగ జెప్పవచ్చును.

బెక్కోలము:—బెక్కోల మనునది బెక్క + పాల అను మాటల కూడిక వలన వేర్పడినదనియు, 'దాశ్యము పుష్కలముగ నుత్పత్తియగు రేక'మని దాని యర్థమనియు, నది పూర్వము మిగుడువండలు గ్రామములు గల రాష్ట్రమనియు నిప్పటి దావ్నాదజిల్లా నవలగొండ తాలూకాలోని యట్లగైతె యను పట్టణము దాని రాజధాని యనియు దాక్షరు ప్లేట్ గారు నిర్ధారించి యున్నారు. 9

పర్బితములు:— పున్నభాద్రి: పున్నభాదరము, పున్నభ పర్వతము, పున్నభగిరి, పున్నభమసీద్ర మనియు దీని నామాంత రములు. ఈ పున్నభాద్రి యెచ్చట నున్నదో నిశ్చయించి తెప్పుటకు వలనుగలుగునది. శాసనమునం దిది (దరతఖండపు) దక్షిణార్కము నందలి సుప్రసిద్ధవైన ప్రాచీన తిర్వప్పావహనియు, పబ్బినాటి వల్లనదును నుండు దర్బపురమున కుత్తర దిగ్భాగ

- 2, కొంత పురాణం. 1—42—3.
3. AR. AP. 703 of 66. ఇది ఇంకను ప్రకటి తము గాలేదు.
4. S.I.I. VI. Nos. 639 and 640.
5. The Chalukyas of Vemulavada, PP. 93 and 97.
6. AR. AP. No. 192 of 1966. ఇది ఇంకను ప్రకటింపబడలేదు.
7. H. A. S 13, Ins. No. 56.
8. పర్బ. ఉత్తం. 1:
9. The Gazetteer of the Bombay Presidency, Vol. II, Part I, PP—305, n. 1, and 676.

మన సెన్సిటివిటీ యొక్క యెక్స్ప్రెషన్. మొట్ట మొదట ధర్మపుర మెక్స్ప్రెషన్ యొక్క యెక్స్ప్రెషన్ యొక్క యెక్స్ప్రెషన్ గురించి చూడండి. సెన్సిటివిటీ సెన్సిటివిటీ కరింగర్ యొక్క ధర్మపుర యొక్క కరింగర్. ఇది కరింగర్ కుత్తరమున నలువది వైట్ల దూరమున గోదావరి దక్షిణ తటమున ఉన్నది. ఇప్పుడును నిది బ్రాహ్మణ బాహుళ్యము గల వ్యయము, యాత్రా స్థానము. ధర్మపుర నివాసమున శ్రీ లక్ష్మీనరసింహస్వామి సేవించుట కొరకు యాత్రకులు పరిసర ప్రదేశముల నుండి యువటికి మూగుచుండురు. కానమున పేర్కొనియున్న ధర్మపుర విడియే కావచ్చును. విక్రమాజ్ఞాని విజయ రమణు వెచ్చి యురికించి పంపి కన్యాశుల్కంబు యుచ్చిన ధర్మపుర విడియే కావచ్చును. అగుచే యునియెనివర్త తీర్చుచేన వ్యవహారి యా ధర్మపురమున కుత్తర దిగ్భాగమున గోదావరి యుత్తర తటమున నిర్మిటి యురికాబాదు జిల్లా యందలి కొండల రోవిదై యుండవలయును. కాని యుండుట కొక యాశ్చర్యము గలదు. మన కానము ధర్మపురము సెన్సిటివిటీ వట్టనదును నున్నట్లు చెప్పియున్నది కదా. పై చెప్పిన గోదావరి తటము నందలి ధర్మపుర ధర్మపురమే యైనయడం సెన్సిటివిటీ దీని నావరించి యుండవలయును. కాని ధర్మపుర కానం గోదావరి నది యుత్తర పార్శ్వమున సెన్సిటివిటీ వ్యాప్తి యుండవలె వైపులకు తగినంత కానాధార మెక్స్ప్రెషన్ నింత కనుక బయలు పడలేదు. కావున గోదావరి దక్షిణ తటమునది ధర్మపురయే కానంక ధర్మపురముని చెప్పుటకు బంకవలసియున్నది. ఈ ధర్మపుర యొక్కటియే కాక ధర్మపురము గ్రామముల కొన్ని కరింగర్లు జిల్లా యందు కానమున ఉన్నది. ధర్మపుర మునునది యెక్స్ప్రెషన్ ధర్మపురమునకు రూపాంతరము. ధర్మపురము ధర్మపురమై ధర్మపురమై ధర్మపురమై నది. ఒక ధర్మపురము మొలకాడు నదివైట్ల వ్యయమున పీరి శింకు బదియైదు వైట్ల దూరమున కెక్స్ప్రెషన్ దిశలో నున్నది. మరియొకటి మంశేనకు బదియైట్ల దక్షిణమునను, వింకోకటి యారుగంటికి పశ్చిమమున నిలువది వైట్ల దూరము వను గుంపు. ఇది యెక్స్ప్రెషన్ సెన్సిటివిటీ రోవిచే. కావున ప్రస్తుత కానంక ధర్మపుర యుండేయై నను గావచ్చును. భావి పరి రోధన వలన విజము వెలువడవలసి యున్నది.

సిద్ధాంతము:— పుష్కలైదివలె కాక సిద్ధాంతము గురించుట ముఖ్యము. కానమునది నిది పుష్కలైది దక్షిణ దిశాభాగము నం దున్నట్లు చెప్పియున్నది. ఇది కరింగర్లుకు పశ్చిమమున పరమాధు వైట్ల దూరమున కరింగర్— కామారెడ్డి రోడ్డు నకు ఉత్తరపు వైపు మూడు వైట్ల దూరమున మండు గంగ ధర గ్రామములోని బొమ్మంగుట్ట యుగుట నిశ్చయము. 10 కానమునందు వివరించినట్లు ఈ కొండకొమ్మ పైనుండు పెద్ద నిలపుబండ మీద ప్రస్తుత కానం ముఖ్యమైనది యుండుటయు దాని పై భాగమున వాద్యంత జనదించుటయును బ్రత్యక్షమయిన ముఖ్యమైన దేవతా ప్రతిమలును జెక్కియుండు లయు పి విషయమును బాగుచే సేయు చున్నది. కాని యట

జనవల్లభుడు కట్టిన త్రిభువన తింకనును బవనిగాని మదన విరాగమును వముగాని కావచ్చు. బొమ్మంగుట్ట వాసుకొని దాని కుత్తరపు తట్టక చెలువు కండు. ఇదియే జనవల్లభుడు తన యెక్స్ప్రెషన్ గట్టించిన కవిరాగధర్మపురమును చెలువై యుండవచ్చును. జనవల్లభుడు పడరులనెదిని, వనమును, సిద్ధాంతయొద్ద కాక తత్కమిశ్రమైన గంగధర గ్రామము తెన విర్మించి యుండవలెను. గంగధర గ్రామము చుట్టును పాంతులలో గానమున జైన తీర్థంకరుల విగ్రహములను జాడ వది యొక్కము జైనం కావలెను యుండవలెను తోచు చున్నది.

గ్రామములు:— కానం మండు పేర్కొని యుండు గ్రామము లైదింటిలో నల్ల గెజి ధర్మపురముల యునికెట్లులు పై న చర్చించబడి యున్నది. వాని గూర్చి యువటి మరల వివ రించుట యనవలసదు. మిగిలి యుండు మూడింటిలో నొక్కటి యైన వంగిపల యెక్స్ప్రెషన్ గుంటూరు జిల్లా బాపట్ల తాలూకా లోని వంగిపురముని పరిరోధకులు నిర్మించి యున్నారు. మనకు తన పూర్వంక వాద్యుడైన మాధవసేనయ్యాటికి నివాస స్థానముని చెప్పిన వెంగిపలు విడియే. వెంగిపలు కనునది బ్రాయసకాండ పాపాలు వలన నేర్పడిన బ్రహ్మరూపము. ఆయూరికి పరియైన పేరు వంగిపలయని ప్రస్తుత కానము వలన విడిచుటకు చున్నది. వంగిపల వెంగిపాటి పత్త గ్రామములలో నొక్కటియని జనవల్లభుడు తెలుపు చున్నాడు. ఈ పత్త గ్రామవర్గమునకు జెందిన దక్షిణయ్యాలు గ్రామము లెక్స్ప్రెషన్

10. ఈ గ్రామముయొక్క యునికెట్లును గురించ జాంక పరిరోధకులు విక్రమించుచున్నారు. పర్ అర్. జి. భండా ర్కురుగారి యధిపత్యము ననుసరించి శ్రీ కె. కె. హండికి గారు "యెక్స్ప్రెషన్ అండ్ ఇండియన్ కల్చర్" అను గ్రంథ ములో (P. 4) నిదియొక కుగ్రామ మనియు నిది ధర్మపుర ప్రాంతమునం దెక్స్ప్రెషన్ యుండవలయుననియు ధర్మపుర సెన్సిటివిటీ పై న రామచారి జిల్లాలోని గంగవతి గావచ్చు వనియు వ్రాసి యున్నారు. ఇటీవలి పరిశ్రమ పరిరోధనతో బరిచయ ముండిన వీరిట్లు వ్రాసియుండరు. మేమురాద వాటకముల కర్ణాటముననే రాజ్యము జేయుచుండినను భ్రమ వలన వీరు తమ భృషి ని కర్ణాటకమునకు తెలుపట పొందిన జాం రైరి. ఇప్పుడి యురికించి కుమారుడైన వాగదేవుడు గంగ ధర మిండి రాజ్యము సేయుచుండినట్లు నిమగ్నమారి తన యెక్స్ప్రెషన్ యందు చెప్పియున్నాడు. 'గంగవతి' యను పేరు సరియైనది కాదు. గంగధరమునియే సరియైనపేరు. ఇది జైనం కావలెను యుండవలెను యువల గానమున జైన సమయానశిష్టముల వలన దెలియవచ్చుచున్నది. దాని మత ప్రాప్త్యము వలన జైనములాభినిష్ఠుడైన వాగరాజ కుంకమాగిరి రాజునియైన మేమురాదను విడచి గంగధర గ్రామమున నివసించు చున్నట్లున్నది.

తెలియవు. శ్రీకోటప వర్ణపుడను రాజు సప్తర్షుల పేర సప్త గ్రహదేవతలను విర్మించి బ్రాహ్మణులకు దాము జేసినట్లు గుంటూరు మండల ప్రాచీన శాసనములలో నొక యొలిపొప్పు గానవచ్చుచున్నది. తెలిసినట్టి సప్త గ్రహము లా వర్ణవరాజు విర్మించిన సప్త గ్రహము లగునవేయి. వందకు వంగివలలో చేరినవని చెప్పిన వనంత కొట్టూరు నిడుగుంది ఏక్రమపురాగ్ర పాలములు ప్రాయశః ఈ సప్త గ్రహములలో జేరినవి కావచ్చును.

విడుంగొల్ల:- మార తెప్పిన వనంత కొట్టూరది గ్రామములలో నొక నిడుగుంది తప్ప తక్కువ చెవులు నువ్వువో చెప్పుటకు వీలుకాదు. విడుగుంది యనుపేరు నరికాదు. దాని విజయైన పేరు విడుంగొల్ల యనియు నది గుండీకల పీఠులోని గ్రామమనియు నున శాసనము దెల్పెను పేయుచున్నది.

కలాప గ్రామము:- ఇక కలాప గ్రామమును గూర్చి యొక మాట. దీని యునికేపట్టును గుర్తించుటకు వీలు గాకున్నది. కాని పురాణములలో దీని ప్రస్తావన గలదు. ఉదా: భాగవత పురాణమందు ఇక్ష్వాకువంశజుడగు మమదను రాజ కల్యంతుమున వడ్డె పై పోయిన మూర్ధవంశమును బాహు ప్రతిష్ఠ చేయగలవాడని చెప్పియున్నది.

'యోఽపి వాస్తే యోగివర్జః కలాపగ్రామ మాశ్రితః'
కలే రంతే మూర్ధవంశం నష్టం భాములా పునః|| 11

ఇట్టి సందర్భమందే పురాణములు మరి కొన్నిటియందును పి కలాపగ్రామ ప్రస్తావన గలదు.

మార చేసిన రాష్ట్ర విభాగది వివరణ వన వన జిన వర్ణకుల పూర్వులు మొట్ట మొదట తీరాండ్రమందలి వెంగి మండలాంతర్గత క్షున్నాదు గుండీకలపీఠులలో నివసించుచుండి రనియు గాండ్రమున వారా ప్రాంతమును విడిచి తెలింగాణపు లక్ష్మిపూర్వర భాగముననుండు నల్మినాటికి బోయి యచట స్థిరనివాసులు లేవుకను కొని యుండే వెంకొనిరనియు దెల్ల మగుచున్నది. వారు ఎప్పు డేకారమున బడు యూదిమ నివాసస్థిమును విర్మించి నల్మినాటికి బోయిలో నిశ్చయించి చెప్పుటకు తగిన సాక్ష్యము లేదు. కాని యది సంపది తండ్రియైన ధీముని కాయునవ జరిగి యుండునట్లు మది యూహించుట కుకాకము గలదు. వందకు విక్ర మార్జామలయమునందు తన తండ్రియైన ధీముని మరయు లన్నిటిలో జై ముత ముతమవై నవని గ్రహించి యానుకమును స్వీకరించినట్లు చెప్పియున్నాడు. 12 మతముమార్చే ధీముని యన్య దేశగమమునకు దారి తీసినట్లున్నది, వెంగిదేశమం దప్పుడు జైన మతము లేకపోలేదు. కాని జై నుల సంఖ్య యల్పమైయున్నది. జైన సమయము జనాదరణ లేక పోన స్థితియందు దుండీకది. దేశపాలకులైన పూర్వ చాళుక్య రాజులను వారివ్యాక యించి యుండిన పామంతలును దొరలును వైదికాభిమాన ము గల శైవులు. వారి యాదరాధిమానముల వలన వైదిక

శైవ ధర్మములు రెండును (వలలి వర్ణావమాదంబోలుములై వర్మిలు నుండినవి. వేదబాహ్యమైన జైన మతానుయాయులు జన సామాన్యమునే పొందెను గల్గింప బడుచుండిరి. వైదిక శైవ మతయులకును జై నమతమునకును బరస్పర వైరము సహజమై మతకలహముల కాస్పీర మగుచుండెను. ఇట్టి సరిష్టితులలో నవారి కాలమునుండి తన పెద్దలనుష్ఠించుచు వచ్చిన వైదిక ధర్మమును విర్మించి జై నమతమును స్వీకరించినందువలన ధీమునికి దన వారిలో దాపు లేకపోయియుండ వలయును. స్వయముచే బహిష్కృతులై స్వస్థి నమున నిలువ నిదలేక పొవుటచే మనికి దుర్భదమగుటచేత నతడు దేశత్యాగము జేసి తన మారన మరయును నిరాలంబుగ ననుష్ఠించుట కనుకూలమైన చోటికి బోవ ననుకట్టి యుండును. నల్మిదేశ సులలి దృష్టి వార్మించినది. మేము వాడ రాజధానిగా వా ప్రాంత భూములను బాలించుచుండిన చాళుక్యులు జైన మతాధిపతియు. వారు జైన విద్వాంసులను గవులను జేరిదీని యాశ్రయ మిచ్చుచుండిరి. వారి యాశ్రయమున జైనమత మధిస్థుని జెంది వర్ణజన నవూదరణ నందియుండినది. కావున నల్మినాటియందు దన మారన మతమును నిరదరింబుగ వాచరింప వచ్చుననియు దన కచట రాజ్యాశ్రయములధిపి జీవము విడుపొగి సాగగల దనియు దరిచి మేముండాదు జేరెను. అందే యతనికి కళ్ళిగతై జోయిన వింఘనిలో మంచయును గలిగి యతని పుత్రులకై యైన నల్మినాటిను జెందెడియుండెను.

అరి చేసెన:- చాళుక్య వంశ ప్రభువైన యరికేసరి విక్ర మార్జాన విజయమునకు మెచ్చి వందనికి ధర్మపురము నగ్రవార ముగ నిచ్చెనని యీ శాసనమందు చెప్పియున్నది కదా. ఈ చళుక్య ప్రభు మెప్పుడు? బారామి చాళుక్య రాజవంశ ముత్పన్నమై పోయిన పిమ్మట నా వంశమునకు జెందిన యొక కొలవారు రాష్ట్ర కుటుంబ యాధిపత్యము వంగకరించి వారికి పామంతులై యున్నటి కరివంగుజిల్లాలోని మేముండాదు రాజధాని జేసికొని తత్ప్రాంతభూములను క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్దోత్తరార్థమునుండి 10 వ శతాబ్ద మధ్యమువలకు పాలించుచుండిరి. వీరిని చరిత్ర కారులు మేముండా చాళుక్య లందురు. ఈ వంశమునకు జెందిన వారే విక్రమార్కు న విజయ కృతపతియైన యరికేసరి. వంద కి చాళుక్య రాజవంశ చరిత్రను విక్రమార్కు న విజయసీతికయందు సంగ్రహముగ వర్ణించియున్నాడు.

చళుక్యవంశమున యుద్ధమల్లుడను రాజు కందు. అతడు సవీరంక్ష భూమిని పాలించుచుండెను. అతని పుత్రుల దరికేసరి. నిరుముదేవునికాయునం దీతడు వెంగి కరింగములను పాధించెను. ఇతనికి నరసింహాద్రిదేవులను పుత్రు లిరువురు పుట్టిరి. వీరిలో నరసింహునికి దుగ్గమల్లుడను కొడుకు పుట్టెను. ఇతని కుమారుడు జిద్దగిడు; నలువదిరెండు రణ

11. భాగ. 9-12-6.
12. విక్రమార్కు న విజయం. 14 : 48

క్షేత్రములతో మగటియిని చూపి 'సోద గండ'దను దిరుదునందిన శూరమానిసి; నీలయందు ప్రవేశించి మొసరిని పట్టిన ట్లతడు భీముని పట్టెను. అదైగనికొడుకు దుగ్గునుల్లడు. ఇరనికుమారు డైన నరసింహుడు రాజుమను, నేడు మాళవములను జయించెను. పూర్వరరాజైన మహీ-సాని యుద్ధమున వోడించి యతని గజములను బట్టుకొనెను; గం.గాభ్యంతము దాడినోయి, యందు డన తురంగములను నీరు ద్రావించెను. కాశ్మీరయరణమున గెల్చుగొని నిజ పరాక్రమమును ప్రకటించెను. నరసింహుడు మువ్వదొడ్డు రాష్ట్రముల చక్రవర్తియైన ఇంద్రవల్లభుని పోతరిని జాతవ్యుని బెండ్లాడెను. ఈ దండకులకు బుట్టిన ముప్పైత్రుడి విక్రమాజ్ఞాన విజయ కృపితయైనయరికేసరి. 18 ఈ హుగ్గేయముగల యీ వంశపు రాజులలో నెఱిడు రెండవ వాడుగులనే నితనిని చరిత్రకారు లిమ్మడి యరికేసరి యను చున్నారు.

పై వివరించిన చతుక్కు వంశవలె యీ యిమ్మడి యరి కేసరియొక్క మేములవాడ శిలా శాసనముందును వర్ణించబడి యున్నది అంటి యిమ్మడి యరికేసరి రాష్ట్ర కుల చక్రవర్తి ఇంద్రవల్లభుని కుమారితను దేవకిమ్మడిని, తోకాంబికయును రాష్ట్ర కుల సంకలయగు మళియొకరాజపుత్రుని వివాహము జేసికొనెననియు, వాల్లన గోవింద చక్రవర్తియొక్క కొడుము నకు గురియైన విజ్జని కక్రయ మిచ్చి రక్షించినందులకు గ్రుద్దుడై గోవింద చక్రవర్తి తనపై తెలిరాగా నాహమున నాతని గూఢ్రాచారి యతని స్థానముని బద్దెగదెచ్చని రాష్ట్ర కుల సింహాసనముపై బ్రతిష్ఠించెననియు చెప్పుయున్నది. 14

ఏరిప్పుర దాన శాసనము—విక్రమాజ్ఞాన విజయ మును గూర్చి యీ శాసనమునందు క్రొత్త యేమియును గానరాదు. అది యంతయు లంపి కృతయందే కలదు. విక్రమాజ్ఞాన విజయముందు విష్ణుస్థము గాక యుండు విజయ మొక్కటి మాత్ర మిండు వలన విడిత మగుచున్నది. తన కరికేసరి యిచ్చిన భర్తపురమును పంపిడు 'శాసద్విహిత' మని, శాసనబద్ధమైన యుగ్రహరివని తెల్పుచున్నాడు. కాని శాసన రూపమెట్టిదో వివరించి యుండలేదు. సంకయగ్రుహకు పుచ్చకులకు సమాధాము చెప్పు వ్యాఘమున జీవల్లభు డి శాసన మెందు కలదో తెలిపి యున్నాడు. 'తామ్ర శాసనము లిఖించబడెవా? అరికేసరి భర్తపురము విచ్చెనా? పునడు దానిని గ్రహించెనా? యని మాటిమాటికి యున్నాయులతో పలువుర నడుగుండు. సోయచూడుడు, మందర వృషధ పర్యవృత్త శిలా లంఘన జెక్కి యుండు పక్షరములను' అని. ఇందువలన భర్తపుర దాన శాసనము శిలా శాసన మనియు, నది వృషధపర్యవము మీద తెక్కబడియున్నదనియు చెల్లెమగు చున్నది. వృషధ పర్యవము యొక్క యునికీపట్టు తెలియ పర్చినప్పు డి శాసనమును నందు తప్పక కావలగును.

ప్రాచీనతమ కందపద్యములు—ఈ శాసనము నకు ఆంధ్రసామ్రాజ్య చరిత్రయందు ప్రత్యేక స్థానము

గండు. ఇది ప్రాచీనతమాంధ్ర పద్య శాసనములలో వోటి ఆంధ్ర భాషయందు కావ్యరచన (కీ. శ. 11 వ శతాబ్ది మధ్యభాగమున నన్నయభట్టారక కృతాంధ్ర మహా భారతముతో ప్రారంభమైనది) యందు రెండు శతాబ్దములనొందియు ఆంధ్రులు గదిత చెప్ప నేర్చియుండి రని శాసనముల మూలమున చెరియుచున్నది. గుణగవిజయా దిత్తుని నాటి యుద్ధంకి, కండుకూరు శాసనములును, మొదటి చాళుక్య భీముని కాంపుధర్మవర శాసనమును, రెండవ యుద్ధ మల్లవి బెజవాడ శాసనమును బద్ధాత్మకములు. వీరిలో మొదటి దానియందు తమవోజయు, రెండుమూడు లందు నీమమును, కడపటి దానియందు మహాకృష్ణులను వాడబడినవి. ప్రస్తుత శాసనమునందు మూడు కందపద్య ములు గలవని మీద చెప్పుచున్నాను. ఇవియే తెలుగుభాష లోని ప్రాచీనతమ కందపద్యములు. అప్పటి వ్రాత పద్ధతి ననుసరించి యీ పద్యము లిట్లు రిఖించబడి యున్నవి.

కన్డం! జీవభవనంబు రెల్లించుట
జీవపూజ భేయుచున్ని జీవమునులకు న
త్తిన యన్నదాన బీవులు
జీవ వల్లభు లోగంరె జీవ భర్తవరుల్!

దినకు నరి వెల్గురు మని
జీవవల్లభు నొల్పు నెత్తు తిరకమిదనున్
మనుజు ల్గంరె దాత్రిన్
వినితిచ్చుడు ననియవృత్త విలుధ కపింద్రుల్!

ఒక్కొక్క గుణంబు కల్గుడు
రొక్కొక్క గా కొక్కొక్క లే వెవ్వరికిన్
తెక్కించె నొక్కొక్కకు
మిక్కిలి గుణవత్కపాతి గుణమణి గణంబుల్!

వీనినెల్లు చదువ హయును:

జీవభవనము రెల్లించుట
జీవ పూజ భేయుచున్ని జీవమునులకు న
త్తిన యన్నదాన బీవులు
జీవవల్లభు లోగంరె జీవ భర్తవరుల్!

దినకు నరి వెల్గురుమని
జీవవల్లభు నొల్పు నెత్తు తిరకమిదనున్
మనుజు ల్గంరె దాత్రిన్
వినితిచ్చుడునని యవృత్త విలుధ కపింద్రుల్!

ఒక్కొక్క గుణము కల్గుడు
రొక్కొక్కగా కొక్కొక్క లే వెవ్వరికిన్
తెక్కించె నొక్కొక్కకు
మిక్కిలి గుణవత్కపాతి గుణమణి గణంబుల్!

13. విక్రమాజ్ఞాన విజయము 1—15—51.
14. The Chalukyas of Vemulavada
PP. 30—31.

ఈ మూడు కండువ్యములను మొదటి రెండును దెనుగు కవిత సంప్రదాయాను సారము యతి ప్రాసలతో కూడియున్నది. మూడవ వ్యవస్థనునందు ప్రాసము గంభీరగాని యతి లేదు. ఇందు శాసన రచయిత యేదో కచ్చితమిట్ల సంప్రదాయము ననుసరించినాడు.

శాసన గ్రంథరీతి:—శాసన గ్రంథకర్త భవపేరే చెప్పలేదు. కాని యితడు చక్కని కవిత్వము జెప్పగల నేర్పరియే. ఇందలి మూడు భాషలలోనూ గల పద్యములు మనోజ్ఞముగ నున్నవి. ఒకవేళ జనవల్లభుడే శాసన గ్రంథమును రచించెనెమో! అందు విద్యాంసుడవియు గలాకోవిదుడనియు బహుకార్యరచనాసమర్థుడనియు కవిత్వ తత్వ విశేషడు డనియు శాసనముందు చెప్పియున్నది.

గీతం గాత్ర మవేక కేదముఖం కావ్యాని సావ్యాసం
వాచావాచయతుం ప్రియాణి పదితుం సాధ్యైరకృతుం పతాం
భోగా నేపితు మంగవా రమయితుం పూజాం విధాతుం జన
జానీతే జనవల్లభః పర మిదం పరిపాధిధానానుజః॥

చదుర మియ్యెయ నత్కివిత్వర నన్త పంపన తమ్మనా
వ్యూడె సాగడైయ బాణన ల్పరెయ ల్కవిత్వర తత్వదో
శ్చుదీరు నేనకడె పేరువిక్ గపూప్యక మాగిరి బల్లన
వ్వుదరి నొప్పికనె వాగ్వరూ పర వల్లభం జనవల్లభం॥

కావున జనవల్లభుడే ఈ శాసన గ్రంథమును రచియించి యుండునన్నది తోచుచున్నది.

శాసన శాంము:—శాసనశాం మిందు చెప్పలేదు. కాని యిందలి తపి వ్యవహమునుబట్టి యిది (క్రీ. శ. 10 వ శతాబ్ది మధ్యకాలముప్పటికి కావచ్చును యీ వ్యాసారంభమందు చెప్పి యున్నాడను. ఇది పంపది తమ్ముడగు జనవల్లభుని ప్రభు యగుటయు నిందు పంప కృత విక్రమాజ్ఞానవిజయ ప్రస్తావ ముందుటయు కైని వివరించిన కాంనిర్ణయము సంగతమైన దని మార్చిందు మున్నది. పంపడు శ. 824 డుండులి మృత్యు (క్రీ. శ. 902) న బుట్టెననియు, నాదిపురాణమును శ. 8. 3 ప్లవ (క్రీ. శ. 941) నంవత్సరమున రచించెననియు నుండు చెప్పియున్నది. 15 అదిపురాణమును పంపడు విక్రమాజ్ఞాన విజయమునందు పేర్కొనియున్నాడు. 16 కావున (క్రీ. శ. 941) నంవత్సరమునం నాదిపురాణమును విరచించిన పిమ్మట పంపడు విక్రమాజ్ఞాన విజయము ప్రాసెనని చెప్పుట యొప్పును. విక్రమాజ్ఞాన విజయమును ప్రస్తుత శాసనము బ్రకటింపించు చుండుటవలన ఇది విక్రమాజ్ఞాన విజయ రచనానంతరము (క్రీ. శ. 945) ప్రాంతమున వెంకటాచడియుండును.

ఈ వ్యాసరచనయందు ఉప్పావియో విశ్వవిద్యాయము నందు పూర్వము ప్రధాన కర్తలు భాషాసాధ్యాయులైయుండిన ఆచార్య డి. కె. భీమపేరరావుగారి సాయమును బడసినాడను. శాసన గ్రంథమును నాతో గూడ చదివి యుండలి విషయ మును జక్కగ వివరించుచుండుచు వారికి నా కృతజ్ఞతా పూర్వక పండుమొలను నమర్పించుచున్నాడను.

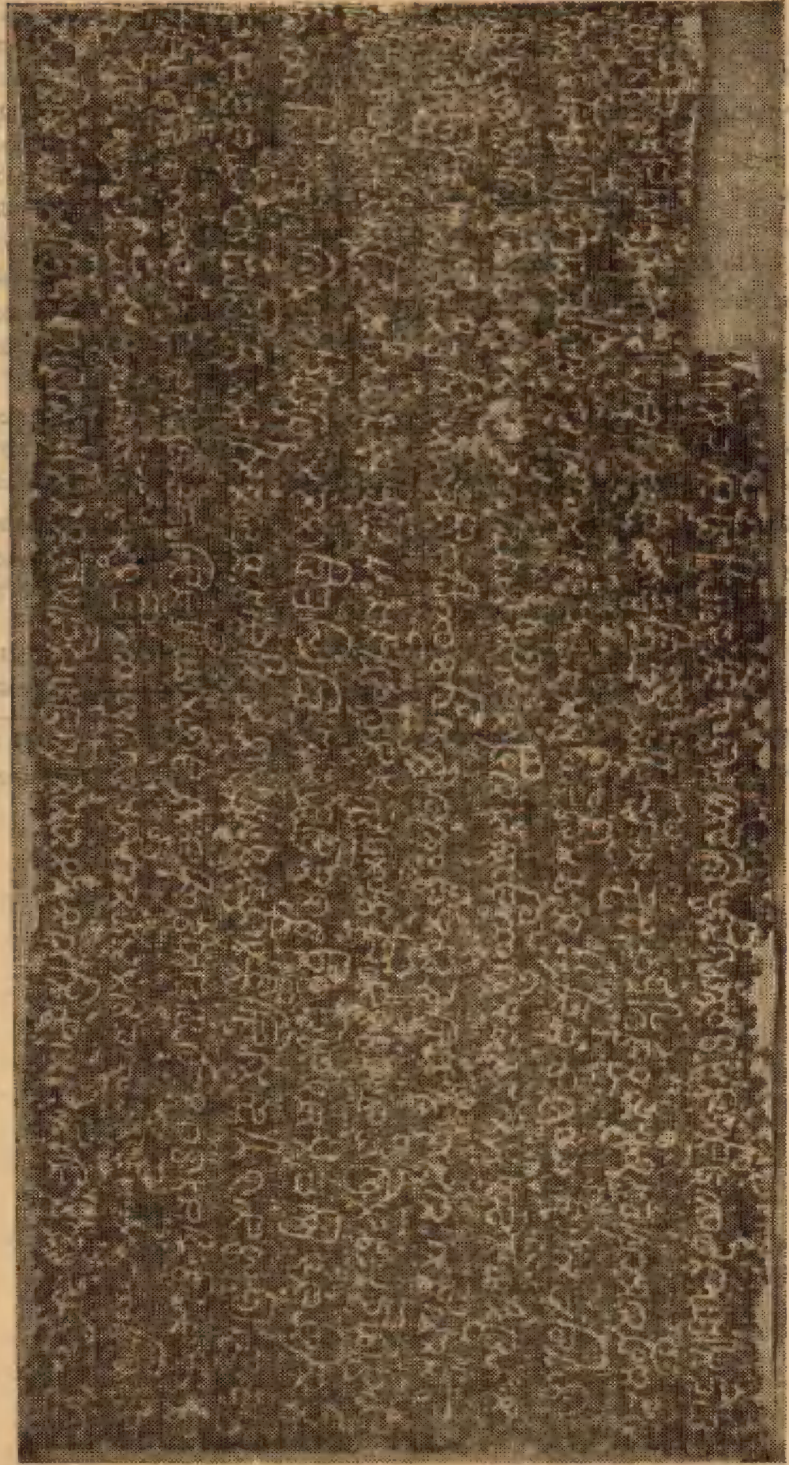
15. కర్ణాట జరి చరిత సం. 1. పు. 31.

16. విక్రమాజ్ఞాన విజయం. 14-59.

శానకపాదము

[ఈ శానకపాదము 14 అడుగుల యొక్క అంగుళాల పొడవునది. దీనిని ఒకవారముగా పోయీ తీయుట సాధ్యము కానందున, మూడు భాగాలుగా పోయీ తీయవలసి వచ్చినది. వీటిని నిలపుగా ఒక దాని పై న ఒకటి అమర్చి పాకలులు చదవగోరవారు. పే. వెం.]

శాసనపాఠము

1. * ఓం నమః సిద్ధేభ్యః [1*] స్వస్తి నమస్త సకళకళాశాస ప్రవీణం భవ్య రత్నాకరగుణ వక్షపాతి బెంగినాడ సప్తగ్రామగ శౌళగణ వంగిపల్లి కమ్మే బ్రాహ్మణం జమదగ్ని వంచాషేయం శ్రీవత్సగోత్రం గుణ్డికల్లి నిడుంగొల్లె యభిమాన చంద్రన ముమౌం భీమవయ్యన బెల్వోలదట్టిగెల్లెయ జోయిన సింఘన ముమౌం*

2. వల్లభబైయ మగం క్షాణ్ణకువైయ దేసిగ గణద పాత్తగెయ బణియ వల్లరంగ వల్లియ జయ [ం] గొల్ల సిద్ధాస్త్ర భూరర గుడ్డం జినవల్లభం సత్త్వినాడ నట్టనడువణ ధమ్మపుర దుత్తర దిగ్గాగద పుసభగిరియెం బనాది సంసిద్ధ తీర్త్తద దక్షిణ దిశాభాగ దీ సిద్ధశిలయో శ్తమ్మ కులదైవ మాద్యన్త జినమింబంగళుమం చక్రేశ్వరియుమం పెఱువుం జినవతి

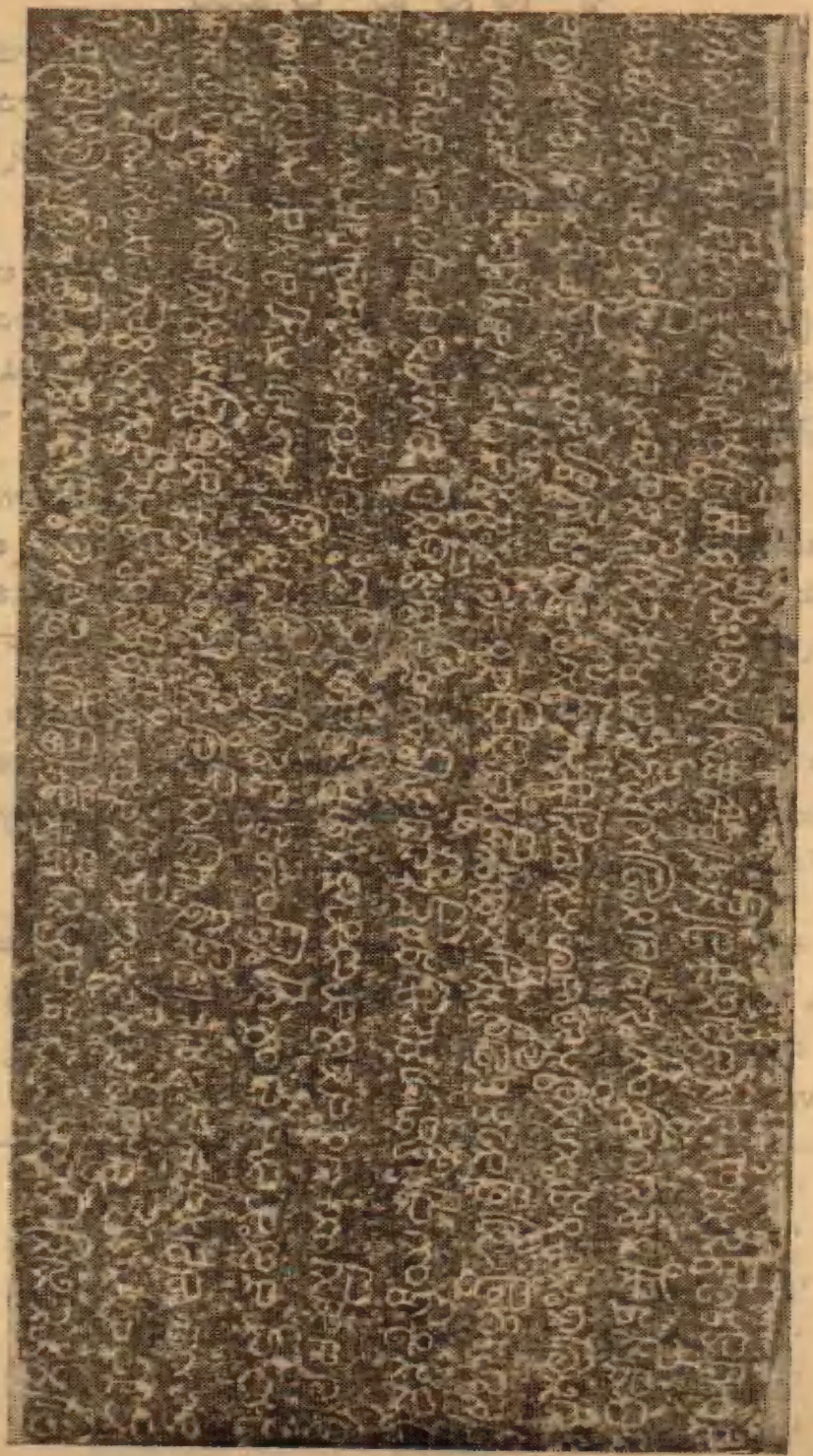
3. మెగళుమం త్రిభువన తిలకమెంబ బసదియుమం కవితాగుణాల్లావమెంబ కెఱెయుమం మదనవిశాస మెంబ బనముమం మాడిసిదం । * వృత్తం॥ త్రాత ద్దమ్మక పురం ప్రశూసు కి మతో జైనాభిషేకోత్పవ షీరప్లావిత తుంగ శృంగ పుషభక్ష్మీద్ర మి షమహే । యాత్రాయాత సమస్త భవ్యజనతా సన్మాన దానోద్యతం పంపాయ్యా

4. నుజ మత్ర భీమతనుజం సమ్మక్త్వరత్నాకరం॥ [2*] గీతం గాతు మనేక భేద సుభగం కావ్యాని సోచ్ఛావవం వాచానాచయుతుం ప్రియాణి వదితుం సాద్వ్యవకత్తుకం¹ సతాం భోగా నేవితు మంగనా రమయుతుం పూజా విధాతుం జినే జానీతే జినవల్లభ బృర మిదం పంపాభి ధానానుజః॥ [3*] అజ్ఞస జినవన్దనాగత మునీ

5. శ్వర శ్రావక ప్రజాస్తవరవ² ప్రతిధ్వనిత శబ్దకోశాహలై [4] అధిష్ఠిత దిగంబరో పుషభలైల ఏష స్వయం పరాం వదతి వాచకాభరణక్రిత్తి³ మాకళ్యుతః॥ [5*] బగెయ లళుం బ మీబగెయ నాబ్బుగె నెబ్బుగె గాసెయల్త దిట్టెగో పాలనల్త సిశ్చ సశయో శ్చిన మింబమ నీత నీగో న్నగణిసో దప్ప నెస్సబగె వన్నెవరం జినమింబ

1. "సాద్వ్యవకత్తుకం" అని చదువవలెను.
2. "రవా" అని చదువవలెను.
3. 'క్రిత్తి' అని.
4. 'వల్లభ' అని చదువవలెను.
5. 'దిట్టి' అని.
6. 'నైగణి' అని చదువవలయును.

6. మల్లితొట్టగె నెగట్టిట్టు వేం? చరిత మచ్చరియో జినవల్లభేన్దనం⁸ [౧॥*]
ఇదు కవితా గుణార్ణవనకీర్తి [౯*] య మూర్తి [౯*] వొలాగి దక్షిణార్దకద వృషభాది
యక్కె వృషభేశ్వర చింబ సనాథ మెంబలం పాదవే నిజద్విజానధ వన్వతమం జిన చైత్యమాగె
మాడిద జినవల్లభంగె జినవల్లభనప్పుదు మొన్ను చోద్యవో⁹ [౨॥*] చదురుయ్యెయ సత్క

7. విత్వద నన్ద పంపనతమ్మ నొవ్వకడె పొగడైయె బాజిన ల్పరెయ ల్పనిత్వద
తత్వదో శ్చుదిదు నేవ్వకడె పేటలువ్వి గపూర్వ మాగిరె బల్లొనప్పుదశి నొవ్వనె వాగ్యధూవర
వల్లభం జినవల్లభం [౩॥*] వినుత చళుక్య వంశవతి మిక్కరికేసరి నన్ద విక్రమాజ్ఞాన
విజయక్కె ధమ్మోపురంమెన్ను¹⁰ మదీయ మిదెన్నుకీర్తి [౯] శాసన మెనె కొట్ట శాసనద పం

8. పన¹¹ నా తిరుదొన్ను జైన శాసనద నెగట్టెయం వృషభవన్వత మనదు
లానె పేటదో [౪] [ఎస] యె ల్లా శి పుగల్పతంగ కిరణం సార ల్లిగం పాజి లాగనదో శ్చక్కిగళల్లి సల్లి
వెనిసిట్టోన్యోదయం ధమ్మద్ శ్చనమం పొంపుటి చాడె మెచ్చి హరిగం పంపంగె గొట్టా ద్విజా
వసధ్రామ మదే న్నెగట్టెయ కళావ్రామమం పొల్తుదో [౫॥*] బరెదుదె

9. తాంబశాసన మదేయమె ధమ్మోపురం నెగట్టెనెత్తరి గన కొట్టుదేనెగట్టి
పంపన పెత్తుదె పేటిమెన్ను నీమ్మరుకె వలమ్మోయుం వలబరం బెనగొళ్లదె పొగినోడు సున్దర
వృషభాచళోన్నత శిశాతళదో శ్చరెదక్కరంగళం [౬॥*] కన్దం జినభవనంబు లెత్తించుట¹²
జినపూజ లేయుచున్కి జినమునులకు నత్తిన యన్నదానం బీవుటం¹³ జినవల్లభు బోలంగలరె¹⁴

10. జినధమ్మోపరుల్ [౭॥*] దినకరుసరి వెల్గుదుమని జినవల్లభు నెట్టు
నెత్తు జితకవినను¹⁵ మనుజు ల్గలరె ధాత్రిం వినితిచ్చుదుననియ నృతవిబుధకనీంద్రుల్ [౮॥]

7. 'నెగట్టిట్టువేన్' అని.

8. 'జినవల్లభేన్దనా' అని యుండవలయును.

9. 'చోద్యమో' అని.

10. 'ధమ్మోపురమెన్ను' అని.

11. 'పంపన' అని.

12. 'భవనము లెత్తించుట' అని చదువవలయును.

13. 'దానమీపుట' అని చదువవలయును.

14. 'బోలంగలరె' అని చదువవలయును.

15. 'నననున్' అని చదువవలయును.

ఒక్కొక్క గుణంబు¹⁶ కల్గుదు రొక్కొక్కొక్క¹⁷ కొక్కొక్కలే వెవ్వరికిం తెక్కింప నొక్క
లక్కకు మిక్కిలి గుణవక్షపాతి గుణమణి గుణంబుల్¹⁸ [3||*] ఎమ్మ లోక మెల్లం
సాగదె వెగల్ద జనవల్లభున సుధమ్మ¹⁹ సంతతియో

11. కొట్ట గుణావళియ నీ వృషభగిరియ సిద్ధశిలయో శబ్దయమ్మం టంకో
తీర్ణ్ మ్మాడిదం॥

16. 'గుణము' అని చదువవలయును.

17. 'ఒక్కొక్క' అని చదువవలయును.

18. 'గుణముల్' అని చదువవలయును.

న డు స్తు న్న న ర కం

శ్రీ ఇస్కాయీల్

నడుస్తున్న నరకం ఈ బస్సు.

ఇందులో ఇరుకు ఎంతో విశాలం;

ఎప్పటికప్పుడు

ఇంకా ఇద్దరు ముగ్గురు ఇక్కడ నిలుచోవచ్చు.

చెమటా డీసెల్ కంపుల పల్చటి పందిరికింద

ఒరుసుకుంటున్న మసక వెల్తురులో

పోతపోసిన సజీవస్తంభాలు—

విళ్ల కళ్ల కిటికీల కటకటాల కవళల

బూడిదరంగు గోడల కొక్కలకి గల్చిలాలలా

చీటీలుగా వేలాడుతున్నాయి;

చీకాకులూ, సెక్కు సమస్యలూ, పందిగ్దావస్థలూ,

ఇంకా ఎన్నో చవక లాటరీ టిక్కెట్లూ,

చతురస్ర సమాధులుకాని కాలండర్స్ తారీఖులూ.

ఈ బస్సులో వుండు సీట్లలో

కులాసాగా కూచున్నవాళ్లు

ఆదర్శాలని గాలిలో రెపరెప ఆడిస్తున్న

అందాల బండాలని

పట్టుకునివున్నారు.

ఈ స్తబ్దస్తంభాల గుంపు

సాగని పట్టుకువేలాడే ఆఖరిదమ్ము సిగరెట్ పీకలని

అనుకుంటున్నారు

బస్సులోకి ఎగ్జిట్ నుంచి ఎంటరైన వాళ్లు.

ఇంతకీ ఇది—

(సామాన్యణి

మెదడులో మిగిలిన జ్ఞాపకశక్తి కణాలుకొందెం పనిచేస్తున్నవాణ్ణి)—

నే నెక్కిన బస్సు.

దీని డ్రైవర్ తప్పతాగివున్నాడని

ఇందులో ఎందరికి తెల్పు ?

పాపజాతి

శ్రీ ఆర్. ఎన్. సుదర్శనం

తాతయ్య చచ్చిపోయాడు.

నాగుబాబు కరచి చచ్చిపోయాడు.

తాతయ్య నన్ను పెంచి పెద్ద చేశాడు. కానీ తాతయ్యను నేను ప్రేమించలేక పోయాను.

ఈ మధ్య మూడు వెంటగా నాకూ ఆయనకీ మాలల్లేవు!

తీరి చచ్చిందేమో, ఉన్నట్లండి వీళ్లు పిడ్డన నామీద విరుచుకుపడ్డారు. ఎప్పుడూ అనని మాటలు అబ్బాడు. ఇంట్లో నుంచి వెళ్లిపోవచ్చున్నాడు. తనకూ నాకూ యిక ఏలాటి సంబంధమూ ఉండదన్నాడు!

వెళ్లి అదోదిస్తూ కూర్చుండిపోయాను.

నాలో నశ్చిత్రానంలేదు! ఎందుకుంటుంది?

వివరకు వెళ్ళదామే మంచిదేమో అనిపించింది. ప్రయాణానికి సిద్ధమవుతున్నాను.

ఇంతలో వార్త! ఆయనే వెళ్లిపోయాడని వార్త! ఈ రోజున్నీ పిడిచి, నన్ను నా మానాన వదిలి, వెళ్లిపోయాడని వార్త!

నాకు ఏడుపు వచ్చింది. ఏవ్వాను.

అంతే! నశ్చిత్రానం మాత్రంలేదు.

నా గుండెలో ప్రళయం, ఎప్పుడూ ఎరిగిని ప్రళయం.....

జీవితాన్ని ఒక్కసారి నిశ్చయంగా పర్యాలోకిస్తూ విట్టార్చు వదలాలనే ప్రళయం.....

తాతయ్య పాముని త్రేపించినంతగా రోకంకో మత్స్యలూ దేన్నీ త్రేపించలేని అనిపిస్తుంది నాకు. అదేమీ ఏవిత్రమో, ఆయన కంటిబడిపిన్ని పాములు కూడా, సాధారణంగా వీ ఒక్కరికీ తాసిల్లననే నా అభిప్రాయం. బ్రతికివచ్చాళ్ళూ చూచిన పాముని చంపకుండా విడిచిపెట్టరాదన్న ప్రతిజ్ఞ ఆయనది! వివరకు పాముకాటువల్లే ఆయన మరణం సంభవించింది. పాపజాతి జయించిందన్న మాట!

* * *

తాతయ్యకి మా అమ్మ ఒక్కరే ఆదరిల్ల. ఆమెకు పూర్వమూ, తర్వాతా, మొత్తం నలుగురు మగపిల్లలు కలిగి, డక్కకుండా పోవడం జరిగింది. అటుపైన సంతానంలేదు. అది

కామవ్వాడు. అందుకు కారణం తాతయ్య పాముపిల్లి, ముఖ్యంగా నాగుబాబుల్ని, చంపదామే వచ్చాడు. తాతయ్య బ్రాహ్మ వమాణవాది, పాతువాది, సంఘ సంస్కర్త. అలాంటి మూఢ విశ్వాసాల్ని తిక్కచెయ్యలేదు. 'నేను నమ్మను విశ్మయ'వ్వాడు.

మా అమ్మమ్మకి మాత్రం ఆ విషయంపట్ల గాఢమైన విశ్వాసం ఉంది. తన భర్త శ్రేయస్సుకు గూర్చి ఆమె ఎప్పుడూ భయపడుతూ వుండేది. కానీ ఆయన దైత్య సివాసాం ముందు ఆమె ఏమీ మూర్ఖాడలేక పోయేది.

మా అమ్మకు తొమ్మిదూ నేను మగబిడ్డ కావడం అమ్మమ్మకు ఎంతో సంతోషం కలిగించింది. ఆమె నాగుల చదివినాడు భర్తకు తెలికుండా ప్రతం చేసుకుని నాళ్ళకునకి ఎన్నో మొక్కులు మొక్కుకునేది. తన ప్రార్థనలూ వోములూ మంచాయను కుప్పింది. అన్నీ నాలో చెప్పుకునేది.....

తాతయ్య తన అప్పకి వారసుడు పుట్టాడని సంతోషించాడు.

ఇద్దరూ నన్ను పెంచుననే ఉద్దేశంతో, నా తల్లిదండ్రుల నుంచి నన్ను తేలుతేనే తీసుకొచ్చేశారు.

నాకు దాగ జ్ఞానం: చిన్నతనంలో మానాన్ని ఉద్యోగం చేస్తున్న వూరు అమ్మదమ్మం అమ్మమ్మతో వెళ్లి వారం రోజులుండి మళ్ళీ ఈ వూరు వచ్చేవాడంటుంది. వెళ్లేదోజాన ఉన్న సంతోషం, సరదా, కూతూపాలం, నాలో తిరిగి వచ్చే రోజుని ఉండేవికావు! మరమ్మ కొండెక్కిన దీపంలా అయ్యేది. ఒక్కడ మా అమ్మ చేపరోకంగోనే చేపతగా, ఆ వారం రోజులూ చేమ వ్యర్థంకో ఉన్నట్లుగా అనిపించేది. అమ్మకు దూరమై తిరిగి వస్తాంటే, రోకం, చెట్లా, చేమలూ, ఒకానొకటి, నిర్దిష్టంగా, ఏడుస్తూ కనిపించేవి. తిరిగి వచ్చిన రెండు మూడు రోజులదాకా నా మమ్మగో తైలు వరుగెడుతున్న ధ్యాసా, పిదో పొగట్టు కొన్న దిగులూ, అంటిపెట్టుకుని వదిలేవికాదు. ఏమిటో, నర్సమూ ఐదుపుగా బారగా ఉండేది..!

"ఏమిటి నాయనా, అలా వున్నావు?" అని అడిగేది అమ్మమ్మ.

ఏమని చెప్పును! నాకే తెలిసేది కాదు!

"ఆ పట్నం పిళ్ళ వడక, వారం రోజులకే బెంగడి పోయాడు అబ్బాయి" అంటూ ఆమె తాతయ్యతో నన్నుగురించి వ్యాఖ్యానించేది.

ఒకసారి మా అమ్మా నాన్నా ఈ పూరు వెళ్ళారు. అప్పటికి నా కిద్దరు చెల్లెళ్ళు. మా తమ్ముడింకా పుట్టలేదు. వాళ్ళతో ఎన్నో ఆటలు ఆడాను. చాలా సరదగా గడిపాను. "అప్పుయ్యా మళ్ళీ మాతో వచ్చేయరాదా!" అన్నాడు వాళ్ళు. వాళ్ళతో వెళ్ళిపోవాలని గట్టి నిర్ణయం చేసుకున్నాను. "నేనూ వెళ్ళాను" అని మా అమ్మమ్మతో చెప్పాను. "తాతయ్యతో వెలుతానుండు" అన్నది. "తీరిగి రావడానికి వాడికి తోడెవరు?" అని అడిగాడు. "మాకు వెళ్ళి తీసుకు రావాలి" అన్నది అమ్మమ్మ. "నాకు వేరే పనుల్లేవను కున్నావా? అయినా యిప్పుడు చూశాడుగా అమ్మా నాన్నల్ని, ఇంతలో మళ్ళీ ఆ పూరెందుకు? ఇక్కడ చదువు వెడదా!" అన్నాడు. అప్పుడు నేను రెండో తరగతి చదువుతున్నాను.

ఆ సందర్భంగా మా అమ్మావాళ్ళు వెళ్ళిపోయారు. నేనూ వెళ్ళానని మొండి చేశాను. కాని తాతయ్యను చూడగనే నోరు మూసుకున్నాను. ఆ రాత్రి పక్కమీద పడుకుంటే, క్రితం రాత్రి మా చెల్లెళ్ళూ నేనూ కలలు చెప్పుకుంటూ కలిసి పడుకోవటం, వాళ్ళతో నేను అప్పకుండా పట్టిన చెప్పుటం, జ్ఞాపకము వచ్చింది. నా నోటను నాకు దుర్బరంగా వుంది. వెళ్ళాలి, వెళ్ళాలి, వెళ్ళలేక పోయావే, అప్పుయ్యాతో ఏడుపులా కోసం ముంచెత్తుకు వచ్చేయి. నేను నన్నుగా ఏడుస్తున్నాను. అమ్మమ్మ పూరిందింపు మాటలు తెక్కుచెయ్యటం లేదు. తాతయ్య ఒక్క ఉబులున నామీద అంపించాడు. రెక్క పట్టుకుని అరబర ఆడుతున్నా వెళ్ళి వాకిలి బయటికి వెళ్ళి "వెళ్ళరా, వెళ్ళిపో! నిన్ను ఎవ్వరూ పట్టుకోవడం లేదు." అన్నాడు. తలుపులు మూసు కున్నాడు. బయట చీకటిగా చలిగా వుంది. ఎల్లా వెళ్ళింది? ఏడుపు మానేసి వెళ్ళగిందేమో పూసించుకుంటూ కూర్చున్నాను. రైలుస్టేషన్ ఎంతదూరం ఉంటుంది? నడవగలనా? దారిలో దొంగదూ, బాదాదూ వస్తే? రైలు ఎప్పుడు వస్తుందో? టికెట్ లేకుండా రైలెక్కడం ఎలా? వెళ్ళడం అసాధ్యమని పించింది. వెళ్ళినా మా నాన్న మళ్ళీ యిక్కడికి పంపిస్తాడని పించింది. నన్ను ఏళ్ళకి యిచ్చేకొక ఎందుకు ఉండు కుంటారూ! అనిపించి దుఃఖం వచ్చింది. కుమిలి ఏదాను. ఇంతలో అమ్మమ్మ తలుపులు తీసుకుని వచ్చి నన్ను కావలించు కుని ఎత్తుకుంది. రోపరికి తీసుకువెళ్ళి నడుకోబెట్టుకొంది. ఆమె దొక్కలో దూరాను. చప్పుడు చెయ్యకుండా అమ్మమ్మ కూడా ఏడుస్తోంది! ఎందుకో? ఆమె కప్పిళ్ళ మాచి నా మనస్సు కరిగిపోయింది..... అమ్మమ్మకోసం యిక్కడే వుందని అనుకున్నాను. నాకు ఎంత కోరికగా ఉన్నా, నా చెల్లెళ్ళు ఏమనుకున్నా, వెళ్ళకూడదను కున్నాను.

అప్పట్లోనే జరిగిన సరొక సంఘటన నామీద చెరగని ముద్ర వేసింది. ఒకనాడు తాతయ్య మా యింటి ఆవరణలో గ్రామసామును చంపడంవటం, అది కమ్మమని ఆయన మీదికి ఎగరటం, ఆయన అంపించి దాన్ని చాపుడెప్పు కొట్టటం, అది మళ్ళీ కనిపించకుండా పారిపోవటం నేను కల్లారా చూశాను.

అప్పటి తాతయ్య ఒకారం, ఆవేం, నన్ను ఆకట్టు కొన్నాయి ఇంటి చుట్టూ కిరిమైన మట్టి ప్రసారీగడ, కొన్ని రాళ్ళ గుట్టలూ వుండేవి. దెబ్బతీస్తే గ్రామ పగలుట్టుతుందని, పొంపుంటుందని ప్రతీతి. వెంటనే తాతయ్య గడ త్రవ్వించివేసి రాళ్ళూ అవి తీయించి కుత్రం చేయించి, ఇటుకిందపట్టి గచ్చు చేయించేశాడు. అలా జాగ్రత్త తీసుకున్నా, యింటికి సరికి తియం మాత్రం పోలేదు చాలా రోజులదా.

నాకు చాలా ఏళ్లదా పోలేదు.

నిన్ను ఎక్కడో తాతయ్య మాపించే కాకిన్యం నా మనస్సు మీద దెబ్బతీసింది. నవ్వమని కోరికల్నిగాదా ఆయన ముందు వెలుపుటం మానేశాను. నాపేష్ నా కావంపిందిలే నేమ్మదిగా అమ్మమ్మయ్యారా సాధించే వాళ్ళి. తాతయ్యకు కోపం రాకుండా ఎలా తప్పించుకు తిరగలో అలా తిరిగేవాళ్ళి. నేనూ పెద్దవాడి నపుటా వుండగా, తాతయ్య తెట్టడం, మందలించడం మానుకున్నాడు. ఒక్కొక్కసారి దోచించడం, మెర్చిగా అడుపులో పెట్టడం, సాగించాడు. అడుపులో పెట్టలేక పోయినప్పుడ గంభీరంగా అవేదనపడ్డాడు. తర్వాత క్రిమంగా చూచి చూడటం, వా దారికి నన్ను పదిరి పూలుకున్నాడు.

చిచ్చున్నటించి కూడా నా తెక్కువమంది స్నేహితుల లేరు. అందులో ముఖ్యులంటూ ఎవరూ లేనేలేరు. ఉన్న స్నేహితుల్ని యింటికి తీసుకురావటానికి ఏళ్లేదు. చదువు నడచుంటున్న నేను వాళ్ళ యిళ్ళకూ వెళ్ళకూడదు. చాలుగా వెళ్ళినా సూర్యాస్తమయం కాకుండానే యిల్లు చేరుకోవాలి. గేమ్ము అడుకుంటూ ఆలస్యం చెయ్యదనిక్కూడా ఏళ్లేదు. మేం గ్రాహ్మణులం పూళ్లో చాంచుంది యితర వర్ణం వారు. తాతయ్య పెద్ద భూస్వామి. పైగా సంస్కృతిమూ ఇంగ్లీషూ క్లుష్టంగా చదువుకున్నవాడు. సంస్కృతకోడ్యమంలో చేరడం, పూళ్లో దేవాయానికి పోటీగా భజనమందిరం కట్టించడంయ్యారా ఏనాడూ మిగతా గ్రాహ్మణుల నుండి వేరుపడ్డాడు. అన్నింటా అధిక్య ఆయనదే! ఆయన పడుపు ప్రతిష్ఠి నిలబెట్టునంపిన బాధ్య ఆయన అప్పటి వాతమడైన నాకు ఉంది అని ఆయన అధిప్రాయం. ఆ చదువు మొయ్యటమే నాకు మరదామయినారేదు!

హనుమంటు, మా పెద్ద తోటగాడు, నన్ను అప్పుడప్పుడ వాళ్ళంటికి తీసుకు వెళ్ళేవాడు. నాళ్ళు కాపులు. వాడి కొడుక వెంకటేశు నాకు రేగువట్లా, నేరడువట్లా యిచ్చేవాడు. వాడు నేను చదువుతున్న స్కూల్లోనే చదివేవాడు. వాడి చదువుక తాతయ్య ధవనాయం చేశాడు. వాళ్ళమ్మ నాకు మళ్ళీ 'దాం' యిచ్చేది. వెంకటేశుకుంటే వాడి చెల్లెలు సుబ్బయ్య నన్ను బాగా ఆకర్షించింది. తర్వాత తర్వాత దానికోసమే వాళ్ళ యింటికి వెళ్ళేవాళ్ళి. ఆరేదెళ్ళ వయసులోనే సుబ్బయ్య వచ్చి - పడేళ్ళవాళ్ళి - నిర్భయంగా కప్పించేది. మూర్ఖుడుతూ మూర్ఖుడుతూ చప్పున కావించుకుని ముద్దులు పెట్టుకొనేది. ఏదీ చేసి పోరపోయేది. ఇద్దరం కావనగట్టున ఏకారు వెళ్ళేవాళ్ళం.... "నేను నీ పెళ్ళాన్ని" అనేది సుబ్బయ్య.

పైమ్మలు చదువు ముగిశాక వాలుగళ్ళు మద్రాసులో కాలేజీలో చదువుతూనేను పూరి మొహం చూడలేదు. సెలవులో కూడా మా అమ్మా నాన్నల ధోరణు వెదుటూ, అమ్మమ్మని అక్కడికే రమ్మివేవాళ్ళే. అమ్మమ్మ తాతయ్య అబ్బురపడి కొంత కాలం రెకిర్రకోసం మా అమ్మమ్మనే ఉండటం వచ్చింది.

కబ్బులో తాతయ్య వచ్చిపోతాడే, నేనూ అమ్మమ్మా, కాళ్ళకుగ్గా మా అమ్మాచాన్సులలో ఉండిపోతామని అంతరింత రాస్తోంది. ఏదో వకే తెలిసి ఆ ఉండడమకుంటాను. అపందంగా గడిపిన రోజులవి. చాం ఉత్సాహంగా సాగింది నా చదువు. చరిత్ర, సాహిత్యం నా అభిమాన విషయాలు. బి. ఏ. సెకండ్ క్లాస్ లో పాసయ్యాను. నా బి. ఏ. పూర్తయ్యేస్తుంటే తాతయ్యకు కబ్బు వయస్సైపోయింది. బి. ఎల్. చదువుతానున్నాను. తాతయ్య నమ్మకంలేదు. బి. ఎల్. చదివితే గ్రామాన్ని వదిలిపెట్టి, టూమీ పుట్రా పోరేళ్ళకు వస్తున్నావు, పెట్టుంలో కాపురం పెట్టు వంటి ముందరిది అయిన అధ్యంతరం. మా నాన్న కోర్కెల మేరకే లేదు. తాతయ్య మాటంటే ఆయనకూ అమ్మకూ వేదవాక్కులు. అందుకే మా నాన్నంటే యిష్టంవున్నా గౌరవభావంలేదు నాకు. డబ్బుకోసం, అప్పకొసం తను ఒకసారి అమ్మమ్మ పోవడమే కాకుండా నన్ను కాళ్ళతంకా రాకట్టు పెట్టే భావం అనుకునే వాళ్ళే.

మీసులో అయిష్టంలో గ్రామానికి తిరిగి వచ్చిన నాకు నువ్వు మాడగానే ప్రాణం లేచివచ్చింది. వాలుగళ్ళలో నువ్వులు పూర్తిగా మారిపోయింది. పాలవడిచిన గోధుమనపై త్రాచులా, దాని మెరిసే వల్లగా, కళ్ళూ, ఆ చలాకీతనం, ఆ కన్యంపూ, దాని మాటకారితనం, నన్ను పూర్తిగా లోలనం చేశాయి. నువ్వులు తిండి సొంతంగా కొంత పొం కొన్నాడు. వెంకటేశుడి సారెమ్మ దీపామ్మమొంటిలో ఉద్యోగం వచ్చి వెళ్లిపోయాడు. నువ్వులు ఎన్నెన్నో పాపై ఉంది.

నువ్వులు మా యింటికే రావడం, మేడమీది నా గదిలో భాగ్యం చేస్తూ ఉండిపోవడం మా అమ్మమ్మ గమనించింది: "మేడమీది యింటిని నేం కేస్తున్నావే? అమ్మదే వెళ్తా వంటి!" అన్నది అమ్మమ్మ.

"పుస్తకాలు చూపిస్తున్నాను."

"ఏ చదువు పూర్తయింది కాదటే!"

"ఎక్కడా! టీచర్ ట్రైనింగ్ కి వెళ్లాలనుకుంటున్నా."

"అయితే ఉద్యోగం చేస్తావంటావా! నయమే వచ్చిన పిల్లల మీ నాన్న మీకు పెళ్లి చేయడటే? ఏం తిరుగుల్లి! నే తెలుసుకుంటున్నాను....."

"ఆయననే అడగండి. నాకేం తెలియదు." అంటూ మూలి తిగింది తుర్రున పారిపోయింది నువ్వులు. గదుమీద 'ఆయన' అంటే ఎవరో తెలుసుకుందా! నేను నవ్వుకున్నాను.

అమ్మమ్మ నాతో అన్న: "ఒకే భూర్యం, దాన్ని మేడ మీదికను పిలవకురా బాబూ! నీకు పుణ్యముంటుంది..... ఎంత

అతనిన్నీ!..... వద్దు నాయనా, చదువుకున్నానాదీవి, ఏం నను రివి?..... నా మాట వినిరా! మీ తాతయ్యకు తెలిస్తే మరే మన్నా ఉందా?" నా గడ్డం పట్టుకుని ప్రాధేయపడింది.

"తాతయ్య సంస్కర్త లేవమ్మా! మరేం పర్యటించి. పెళ్లాడమంటే అదేస్తే పోయి..... అయినా ఈ పెదవులలో నన్ను జనం చేస్తూ కూచోవంటావా? నువ్వులు నాకు చిన్నప్పటినుంచీ స్నేహం. బావుంటుంది కూడామా....." అంటూ నవ్వుతూనే నా అభిప్రాయం వ్యక్తం చేశాను.

అమ్మమ్మ దిగాలంటే చూచి మౌనం వహించింది.

తర్వాత అమ్మమ్మ ఏం చేసిందో నువ్వులు మా యింటికే రావేదు.

వేవే వాల్లింటికే వెళ్లాను.

నువ్వులు లేదు. ట్రైనింగ్ కి గుంటూరు వెళ్లిందని చెప్పింది వాళ్ళనాన్న.

పొనుమంతులలో మాట్లాడుతూ వుండిపోయాను. ను మంతులలో చాలా మార్పు వచ్చింది. కొడుకూ కూతురూ చదువు కోవడం, తనకు సొంత కమితం ఏర్పడటం ఒక కారణం. అంత కంటే గ్రామంలో జరిగివున్న కమ్యూనిస్టు పార్టీలో నంబం ధర్మం ఏర్పడటం ముఖ్య కారణం. ఎన్నో విషయాల్ని గూర్చి తనకు తెలిసిపట్టి నే నన్ను కదిపాడు. సోషలిస్టు సిద్ధాంతాలతో నాకు పూర్తిగా పీకీభావం వుందని తెలుసుకోగానే చాలా సంతోషించాడు. క్రమంగా నన్ను పార్టీ వాళ్ళకి పరిచయం చేశాడు.

మా తాతయ్య మీదేకాదు, మా తాతయ్యలాంటి వాళ్ళందరి మీదానా కెంతో అక్కసు వుంది. బ్రవ్వేకోడ్డి, వాకే అశ్రుధ్యం కలిగితా, వాళ్ళ అన్యాయాలూ అవినీతికానూ నన్ను ఉత్తేజితుల్లే చేశాయి. మా తాతయ్య పేరుకు పెద్ద నంస్కర్త. విధిగా వివాహాల్ని సమర్పించాడు. ఏ గౌరవంననీ, మూఢ విశ్వాసాల్ని నిరసించాడు. అంతే అగ్రవర్ణంలో జూబులంతో నవంబర్ రోజునాండా ఫలవారేదన్నాడు. కాని గాంధీగారి వారిజనోద్యమం ఆయనకు వచ్చి వెలక్కాయనకు అయింది. మింగుడు పెడక అక్కడిలో అగిపోయాడు. అర్థిక వ్యవస్థలోని హెచ్చు తగ్గుల మీది ఆధారపడిన వర్గవిభేదం, వర్గాల మధ్య వ్యర్థ, ఆయన సుతరామూ ఒప్పుకోలేదు. చదువూ, సంస్కారమూ, సంప్రదాయమూ, వ్యక్తుల భావాల్ని ప్రవర్తననూ విశ్లేషిస్తుంటాడు. అవి భవిష్యత్తుని నిర్ణయిస్తే తెలిసి లేటల మీద ఆధారపడతాయట. అర్థిక వ్యవస్థకూ, చదువుకూ, సంస్కారానికీ, ముడి పెట్టడం పరికారంలాడు. సంస్కారం ఉన్నవాళ్ళూ, లేనివాళ్ళూ, అంటూ రెండు వర్గాలనీ, అందులో క్రింది వర్గంవారు కృషి చేసి సంస్కారం అలవస్థులని పై వర్గంలోకి వెళ్లే అవకాశం కల్పించటమే తరచువని వాదించాడు. అలాంటి అవకాశాలు అర్థికమైన వ్యవస్థమీద ఆధారపడి వుండటమే కాదు, 'సంస్కారం' అనేది అర్థిక వ్యవస్థపరిణామం తాలూకు విశేష ఫలితమంటే ఒప్పుకోకు! 'సంస్కారం' మాన

పుడు తొక్కవలసిన దారి, మానవత్వపు విలువ అంటాడు. భూస్వాములూ, ధనికవర్గమూ తమ ఆధికారాన్ని నిలుపుకోవడానికి, పేదసాదర్న ఆణగ్రహిస్తారానికి చూపిస్తున్న మృగత్వంపై ఈ 'సంస్కారం' అంటే, దాన్ని 'కుతర్క' పంటూ త్రోసివేస్తారు. ఇలాంటి చర్చలు ఒకటి రెండు జరిగాక సిద్ధాంతాలను గూర్చి వాదించటం మానేకోవడం తాతయ్య.

"హనీ, నీ అప్తి సామ్రం విషయమైతా నువ్వు జాగ్రత్త పడాలి కదా! నువ్వు చెబుతున్న సిద్ధాంతం ప్రకారమే అయినా నువ్వు కమ్యూనిస్టుల్లో చేటుం నీకు తాతదాయకం కాదు" అన్నాడు ఒకనాడు.

"తాతయ్యా! అప్తి ముఖ్యమా? సంస్కారం ముఖ్యమా? నువ్వే అంటావు సంస్కారం ముఖ్యమని. న్యాయం ఎటువైపు ఉన్నదో అటువైపు మొగ్గుటమే ఉత్తమ సంస్కారం. పుస్తకాలు బట్టి పెట్టివ చదువు, పాండిత్యం, సంస్కారం కాదు. నాకు కావలసింది సర్వసాధన కల్పణం. మానవత్వం విలువే అన్నిటిని మించిన విలువ" అంటూ ఆయనవదం ఆయనకే అప్పగించాను.

"మానవత్వానికి నీరీ నిజాయితీ లక్షణాలు. సంయమనం కావాలి. దౌర్జన్యం, హింస వర్జించాలి. మనస్సులు పెరగాలి. అందుకు భిన్నంగా ప్రవర్తిస్తూ, దాన్ని సమర్థించుకునే వారిలో కనిపించేది మానవత్వం కాదు, వెటర్నం."

"ఇవన్నీ కడుపులు నిండినవారు చెప్పే కమర్సు! దిన్ని వర్గం మధ్య నీరీ నిజాయితీ వర్తనలు నింపు. అవి ఒకే వర్గంలోని వ్యక్తుల మధ్యే చెల్లుతాయి."

తాతయ్య కొంతసేపు మౌనంగా ఉండి,

"ఏకో ఈ అసంతృప్తికి కారణం?" అని నూటిగా ప్రశ్నించాడు.

"కోకంలో కల్లెడులు కనిపిస్తున్న అన్యాయం. తోటి మానవుల రీనావన్లు. అంతకంటే ఏం లేదు." అన్నాను గొప్పగా.

తాతయ్య మళ్ళీ మూర్ఖుడవడం.

తాతయ్య నాకు పెళ్ళి కుదిర్చాడు. చాల చాకచక్యంలో కుదిర్చాడు. ఆ సంబంధం మా అమ్మ నాన్నా కుదిర్చినట్లుగా, వ్యవహారం యావత్తూ వారి ద్వారానే జరిగింది. మా అమ్మ ముందు వేసు బదులు చెప్పితే పోయాను. అందుకు కీలకమైన కారణం, ఆలోచిస్తే, ఇవాల ఆర్థికవోతోంది. వివాహాద్వారా, వేసు ఉపకారం పోగొట్టుకున్న చేమిటో తిరిగి వస్తుందనీ, మా అమ్మకు చేరువోరాననీ ఏదో అన్నప్పైతే ఆ ఆ సన్న ప్రేరేపించి దమకుంటాను. "చెల్లెళ్ళకు పెళ్ళి చేయాలి. నువ్వు వెంటనే వేసుకోవడం ముఖ్యం" అని ఉద్బోధించింది అమ్మ. ముఖ్యంగా తాతయ్య బోక్సం నా కెక్కడా కనిపించక పోవడమే నన్ను సుమారుట్టే చేసిందనుకుంటాను.

కొంత తెల్లగా ఏండిపోతున్నావుంది. చాల మకుమారంగా వుంది. అమె వేం చేసుకోవాలో నాకు తెలిశిదు. ఆమెతోసంసారం

మొక్కు తీర్చుకున్నట్లుగా ఉంది; ఉపోషం ఉంటూ పరిహారం తిన్నట్లుగా, నాజాగ్గా ఉంటోంది గని, కడుపునిండా భోజనం చేసిన సంతృప్తిలేదు.

వివాహం ద్వారా కొత్త జీవితం ప్రారంభమౌతుందనీ, నాలో మాచ్చు వస్తుందనీ, నాకేదో విముక్తి లభిస్తుందనీ భావించిన నాకు ఆకాశం గం కరిగింది. నా పెళ్ళి తాతయ్య కుదిర్చిన వైచం క్రమంగా తెలిసారానే ఆ పొందుతున్న కానీ తప్పే ఎటో మాయమైంది.

ఒక అయిదేళ్ళ కాలం, పార్టీ రాచకీయాల్లో కార్యకర్తగా పనిచేస్తూ కొంతమ గూర్చి పట్టించుకోవడం మానేశాను. నాకు సంరానం లేదనే లెంగ అమ్మమ్మకు తప్ప తాతయ్యకు ఉన్నట్లు కన్పించలేదు. ఉన్నా అయిటవడంలేదేమో! వేసు పార్టీలో పలుకుబడి సంపాదించటం గమనించిన తాతయ్య నన్ను ప్రోత్సహించటం ప్రారంభించాడు! పట్టి అనేక కనంరచటమే కాదు, డబ్బు విషయంలోనూ ఉదారంగా ఉన్నాడు. ఎన్నికల్లో పార్టీ, టిక్కెట్టు మీద కోసనవలట పోటీ చేశాను. వోడిపోయాను.

ఓటమి తర్వాత రాచకీయాలపట్ల వైముఖ్యం కరిగింది. కమ్యూనిస్టుపార్టీ ఈ దేశంలో కలంపార్టీ అనిపించింది. ముఖ్యంగా తాతయ్య బోక్సం, పార్టీలో కొందరి ప్రవర్తనా నాకు సచ్చలేవను కుంటాను.

తాతయ్య జబ్బుచేసి మంచంప నద్దాడు. తాళం చెప్పులు నా చేతికిచ్చాడు. ఇంటి వ్యవహారాన్ని వేసు చూసుకోవంపి వచ్చింది. రాచకీయాలనుంచి వైదొలగడానికి ఈ పరిస్థితి దో దం చేసింది.

ధన వ్యయంలోనే కాదు, ధన సంపాదనలోనూ, 'మజ' ఉందిని గ్రహించాను.

దావ్యం వింత చెయ్యడంలో, ధరలు పెంచడంలో, దొంగ రవాణా చేయడంలో, ఉద్యోగంపట్ల బుట్టులో చెయ్యడంలో, వాళ్ళకి ఏరపట్టడంలో— న్యాపార జీవన వైవిధ్యంలో ఉన్న జీవన వ్యాపార వైవిధ్యం నన్ను ఆకొట్టు కొన్నది. రేపే, మధ్యం, మదవలీ అన్నీ అనుభవానికి వచ్చేయి, పేకాలు తప్ప. అదంటే అనవ్యం నాకు.

సుబ్బులు తిరిగి వచ్చింది.

సుబ్బులు తిరిగి రావటం ఒకవిధంగా నా అదృష్టం. ధన సంపాదన కంటే ధన వ్యయం మితిమీరిపోతూ, నన్ను వేసు అడుపులో పెట్టుకోలేక వ్యవసాయం లొంగిపోతున్న పరిస్థితిలో ఏం చెయ్యాలో తోచక లికమక వడుతున్నాను. కొంత కార్ముకి వెళ్ళింది. పెళ్ళైన ఆరోళ్ళకి వచ్చిన చూలు. వికిర్ణతోసం తాతయ్య మా అమ్మా నాన్నల దగ్గర ఉంటున్నాడు. నాకు పూర్తి స్వేచ్ఛ.

సుబ్బులు రెండేళ్ల ప్రేమునింగ్ ఇదివి, ఎక్కడో స్కూల్లో నాలుగేళ్ళు పనిచేసి, వ్యక్తమం ఇదిలీ చేయించుకుని వచ్చింది. మళ్ళీ నాకు స్నేహం కలిసింది. మూడు

వెళ్ళి సుబ్బలు నమ్మి అడుపుకోకి తీసుకొచ్చింది. అనవసరమైన ఖర్చు మార్చివేసింది— అంటే రేపే, తాగుడు లాంటివి. నాకు మనస్సు మీదనే ఏర్పడింది. ఇంటి పట్టున వుండి వ్యవహారాలు చక్కదిద్దమకో గరిగాను.

మా సంబంధంలో రహస్యం అంటూ ఏమీ లేదు. హమమంతా కొంత గొడవ చేశాడు. సుబ్బలు తనకు మేలుగా యిల్లు తీసుకుంది. మా సంగతి అమ్మమ్మకూ తెలుసు. గ్రామంలో అందరికీ తెలుసు.

కొంతకు పిల్లాడు పుట్టి చచ్చాడో, చచ్చి పుట్టాడో ఏదో జరిగింది. నేను వెళ్ళలేదు. వెళ్ళలేదని గొడవ జరిగింది. ఆ వూరి నుండి మనస్థిర చచ్చాడు. సుబ్బలు సంగతి చాళ్ళదాకా వెళ్ళింటి. మా అమ్మమ్మ నా గొంతు మీద కూచుంది.

"నలే వెళ్ళి చూచి వస్తా" అన్నాను.

"కాదు, అమ్మాయిని తీసుకు రావా?" అన్నది.

"నలే, వస్తే తీసుకొస్తాను." అన్నాను.

"సుబ్బలు సంగతేమిటి?" అని ప్రశ్నించింది.

"దాన్ని వదిలిపెట్టాను."

"అది యిహ ముళ్ళీ ఈ యింటి గడవ తొక్కితే నేను బావిలో దూకుతాను."

"లాభంలేదు! నేనే ఈ యిల్లు విడిచి పోవాల్సి వస్తుంది." అన్నాను.

"అమోయిత్యం పిల్లాడా, కొంత ఏం చేస్తుందిరా?" అంటూ ఏడ్చింది.

"నాకు తెలియదు."

"పోనీ..... ఈ యింటికి తీసుకురాకుండా ఆ ముందరే మరో చోటుక్కడైనా రహస్యంగా ఏడు..... ఏం? కొంతమంది రోషా పెట్టకు....."

నాకు నవ్వు వచ్చింది. "అలాగే" అన్నాను.

"నా మీద బుద్ధి!..... మా నాయకే!..... నా మాట విను..... కొంత మంచిదిరా, దాన్ని వాస్తవిక పెట్టకు....." అంటూ భోరున ఏడ్చేసింది.

నాకూ ఏడుపు వచ్చింది. చేతితో చెయ్యిపెట్టి "కొంత నేమీ కష్టపెట్టను లేనే" అన్నాను.

నేను కొంతమంది తీసుకు రావటానికి వెళ్ళానో లేదో, తాతయ్య యింటికి తిరిగి వచ్చాడు. సంగతంతా బోధనరీతి కున్నాడు. తాతయ్య ఆరోగ్యం కోలుకుంది. ఆయనకు ఎక్కింద లేని వాటికా వచ్చింది. వెంటనే వెళ్ళి తన పలుకుబడిని తాతన యాగించి సుబ్బలుకి గ్రాన్డ్స్టేట్ ఆర్డర్స్ వేయించాడు. నేను కొంతతో తిరిగి వచ్చేసినట్టి ఆయన మళ్ళీ తాతం చెవులు చేతికి తీసుకుని కూర్చున్నాడు.

కొంతమంది దిగబెట్టి నేను సుబ్బల్ని మారటానికి వెళ్ళాను. సుబ్బలు తన బదిలీ మొదలుపెట్టే చాలా కోపంగా వుంది. "నాకు చాక్కులంటూ ఏమీ లేవా? మిమ్మల్ని వివాహ మారేంటుకు ఎన్నో అవారిరాలు, పోనీ తెమ్మనుకున్నా, మీరున్న వూళ్ళో ఉండటానికి, మీరున్న యింటికి రావటానికి కూడా చాక్కు లేదా?... ఏమైనా సరే, మీరు నన్ను పెళ్ళి చేసుకుని తీరాలి." అన్నది.

"అలాగే" అన్నాను అనారోచితంగా.

"దీనికే అనదం కాదు! అరేళ్ళ పిల్లలు కంటితో, అమె ఆరోగ్యం ఎప్పుడూ బాగుండదు, అమె మీకు దాన త్యానికి వసికి రాదు, అనే కారణం మీద డైవోర్స్ పేడెయ్యండి....." అన్నది.

నేనెవీ మాట్లాడలేదు.

కొంతకు క్షయ అని దాక్షర్మ్య విద్వంసులారు. అమె శ్మశ్రిటి వారికి కలుగుపెట్టి కొంతమంది మరణవల్ల తీసుకు వెళ్ళాను. నేను తిరిగి వచ్చేసానంటే, మొదటిసారిగా, కొంత సుబ్బలు ప్రసక్తి తెచ్చింది: "నేను ఎట్టి అనారోగ్యం మనస్థిర.. మీరు అమెనే ఎందుకు చేసుకోరాదు..... నాకేం బాధలేదు" అన్నది కొంతగా, నిర్వికారంగా.

నాకు ఆశ్చర్యం కలిగింది. అది యుంచుమించు నా మనస్సులో వున్న భావనే కాని కొంత అలా అనగానే ఆ భావన చెదరి పోయినట్లు యింది. నేను చరించి పోయాను. నాకు మొదటి సారిగా కొంత అంటే చెప్పరాని అభిమానం, ఆనందం, కలిగింది. అమె చేతిని నా చేతిలోకి తీసుకుని "అది ఎప్పటికీ పాద్యం కాదు! నేను నిశ్చయిస్తా..... నాకు చేతనైతే మీరు తాను. మారటానికి ప్రయత్నిస్తాను. లేకపోతే నేనికే అని సరిపెట్టుకో. నువ్వు నా దానివి." అన్నాను.

నా జీవితం పాములా ఎన్నో మెరికలు తిరిగింది. ఎప్పుడూ తిప్పగా నడకలేదు!

నేను నీటికి అదిర్చానికి బద్దుల్ని కాలేక పోయాను.

పోతే, కోరిన విముక్తిని స్వేచ్ఛనూ కూడా పొందితేక పోయాను.

అర్థం కాని శక్తి ఏదో నమ్మి నాగపాతంలా ముట్టిచేసింది. ఈ విషవలయంలో నుంచీ ఎటు నాకు విముక్తి లేదనే విస్వసా నాలో ప్రవేశించింది.

ఒకడైపు సుబ్బల్ని వివాహం చేసుకుంటానని మాట యిచ్చాను. మరోడైపు కొంతతో 'మారటానికి ప్రయత్నిస్తాను' అంటూ అయారితంగా ప్రమాణం చేశాను. ఈ రెండింటిలో ఎటుడైపు మొగ్గటానికి కావలసిన సంకల్పమూ, ప్రేరణ నాలో చొత్తిగా రోపించాయి. మాడు మీద దెబ్బతిగిన మనిషి లాగ, చెల్లెల్లమూ స్వయంవిశ్లేషయ శక్తి కోల్పోయి రోజూ వెళ్ళ దీస్తూ ఉన్నాను.

మమ్మలు కోసం వెళ్లినప్పుడు "డైవోర్స్ కేసు వదలాలి? ఎప్పుడు వదేస్తారు?" అంటూ ఎండవ్వంది. కాంత వ్రాసే వరి ఉత్తరంలోనూ "మీరు నా కప్పిన మాట జ్ఞాన కము ఉందనుకుంటాను. నవం తొందరవల్ల మీ రిక్కడికి రావోయినా నేను వీరాళ చెందిటం లేదు. నా ఆరోగ్యం చుప్పుడు మెరుగ్గా వుంది." అని వ్రాస్తుంది.

వీరది తర్వాత ప్రయత్నించి మమ్మల్ని మళ్ళీ మామూలు బదిలీ చేయించాను. ఈ వూరు వచ్చిందో లేదో సాధికరంగా మొవ్వరాల్సి నా మేదిమీదకు వచ్చింది. కానీ రాత్రంతా సాధించే. "డైవోర్స్ ఎప్పుడు? పెళ్లెప్పుడు?"

తెల్లవారి మమ్మలు మెట్లు దిగి వెళ్తుండగా తాతయ్య చూశాడు. మూడు వెలుగు నాతో పొట్టాల్లర్తం మానేసే తాతయ్య నా మీద ఉవ్విళ్లుండి విరుచుకు పడ్డడు:

'నీలీ జాలీ లేని అప్రావ్యుడి' వచ్చాడు.....

'నీకూ నాకూ సంబంధం పోయిందిరా! నవ్విక్కడ ఉండటానికి వీళ్లేదు' అని అరిచాడు.....

'ఇక్కడం యింట్లోంచి వెళ్లిపోవ్వవ్వాడు.

అనేక క్ర తాటించుకుంటూ పొలం వెళ్లిపోయాడు....

నా చివ్వికనంట్ తాతయ్యలేత దెబ్బ తిన్న ఆ తాత పొంచి వుండి ఇన్నాళ్లకు పగ తీర్చుకుందా? అని ఒక ఊహ! తానుపాము ఎవ్వళ్ళు ప్రతుకుతు దో ఎవరికి తెలుసు? అది వగమీద ఎవ్వళ్ళు అయినా ప్రతికవచ్చు.

ఏమైతేనేం? తాతయ్యలేత దెబ్బలు తిన్న పాపూ చివ్వి పోయింది, సాముకాటుతో విషమెక్కిన తాతయ్య చచ్చి పోయాడు.

మిగిలింది నేను!!

* * *

మూడు వెలు తర్వాత ముగించు:-

కాంత జబ్బు వరుమ్మ తిరిగి వచ్చింది.

మమ్మలు నాతో సంబంధం త్రెంచుకున్నది.

"నీకు చిక్కనం లేదు, కృతజ్ఞత లేదు. నా జీవితం నాం చేశావు" అన్నది.

ఒకరు మరొకరి జీవితాన్ని నాం తెయ్యటం సంభవమా?

నాకు చక్కతానం లేదు. నాది పాపజాతి!

శ్రీ వేలూరి శివరామ శాస్త్రి

వేరిమి లేని యీ యెరుక—యీ ఉన్నదంతా ఒకే ఒకటి అనే సత్యం, అరిమానసతత్వంలో ఎన్నడూ ఎడదాయకుండా ఉంటుంది! ఈ సత్యాన్ని అనుసరించే అక్కడ ఎప్పుడూ పని జరుగుతూ ఉంటుంది! మన మనస్సు కయితేనే ఈ ఏకత్వజ్ఞానం ఎరువు తెచ్చుకోవాలి. సాధనవిధం వల్ల అప్పుడప్పుడు ఈ సత్యాన్ని తెలిసికోవడాని సవరణపత్యం చేసు. విశ్వంలోనూ దాని గర్భంలోనూ ఉన్నదాని నంతా అరిమానసం తన స్వరూపంగా—అర్చిస్వరూపంగా—ఒకే ఒక అఖండ అవిదాప్య జ్ఞానంగా చూస్తుంది. ఈ అఖండభావమే దానికి ప్రాణం, అఖండత్వ జ్ఞానంతో చేసే పనితీరు దాని స్వప్రకాశం; కాబట్టి యే సర్వదాతమయిన ఈ దివ్యచేతన తన సంతకల్పం లేక ఇచ్చాకే అనే తన ఒక అక్షురి (Aspect) బలంచే విశ్వజీవన పరిణాని నియంత్రితమూ పరిచారితుమూ చేస్తున్నదని చెప్పినా పనునమూ చెప్పినటులు కాదు! ఇది విశ్వజీవనాన్ని తులన పరిపూర్ణం చేస్తూంది—నల్లా జ్ఞానశక్తి క్రియలు తమలో తాము చేరుకాని అఖండ రూపమయిన ఒకానొక మహాక్రియా శక్తి ద్వారా చేస్తూంది అని చెప్పాలి. కారణమేమిటంటే విశ్వని ద్విశ్వశక్తులు ఒకటే అని మనం తెలిసికోవాలి, విశ్వచేతనే క్రియలో విశ్వశక్తి రూపంగా ప్రకాశిస్తుంది. అట్టి దివ్య జ్ఞానమూ దివ్య—ఇచ్చా, లేక సంతకల్పమూ ఒకటే; నల్లా యొక్క ఒకేక్రియతో, ఒకే వృందంతో ఈ ఉధయమూ ప్రకాశిస్తవి.

అరిమానసం అఖండమయిన సర్వాధారం, ఏకత్వం ముంది తొంగకే బయటానికి గూడు. మన మనసుకు ఈ సత్యం తెలుతెల్లంగా అనుభవం కావాలి. కాకపోతే విధిదించి చూచే మనఃప్రమాదం మంచి బుద్ధిని చిదిచేసి విశ్వవిషయమయిన సత్యం తెలుసుకోదానికి దీ విధంగానూ వీలుండదు. విత్తులోంచి మొక్క బయటికి వస్తూంది, అది విత్తులోనే ఇంతకాలం మంచి ఉంటున్నది; మల్లా మొక్కలోంచి విత్తు అరిమిస్తున్నది. ఏపాటి ముందో వస్తున్న ఈ రీతిని చూచి మనం 'మొక్క' అని అంటున్నాం. దానిలో తప్పని నియమమూ అపరివర్తనీయమయిన ప్రవర్తనమూ ఉన్నవి. కాని మొక్కయొక్క పుట్టుపురోగ్యతరలూ పంక విస్తారమూ మన మనస్సు చూచి 'ఇది ఒక స్యతస్పీర్ష వ్యాపారం' అనే చూపుతోనే తన విజ్ఞానాన్ని ప్రకటిస్తుంది. ఆ మనస్సు మొక్కను విత్తు గుండా విత్తును మొక్క గుండా

వ్యాఖ్యానించి, ఇది ఒక ప్రాకృతినియమం అని అంటుంది. కాని ఇది తత్వానికి వ్యాఖ్యానమా? దీనివల్ల ఏం తెలుసున్నా? దీనివల్ల వికాసధార ఒకటి, విశ్లేషించి చూడడం మరొకటి: ఇవే. మనస్సు అంతర్భూతమయిన ఒక సవేతన శక్తిను భవమునున్నా పొంది అది ఈలాటి ప్రకృతి సత్తా అనిన్నీ మిగిలిన దంతా ఈ శక్తికి స్థిరంగా ఉన్న ప్రకాశధార అనిన్నీ తెలిసికోగలుగు తుంది. అలా అయిమృటికి బాపం అంటే అది ఒక వేరే వస్తువు, వృతకేవల్లా, అని తెలిసికోడం వంకవే మొగ్గుతుంది, ఇంకా దాని ప్రకృతి పరిణామప్రకారం వేరే అని అనుకుంటుంది. పశువులూ సవేతనమయిన మనుష్యులూ వేరే దర్శనం వైసే మొగ్గుడం వల్ల మనస్సు తాను ఒక వేరే వస్తువని కల్పన చేయ రొడగి తన్ను సవేతనమయిన విషయగానూ మిగిలిన రూపాల నిర్మింపటి విషయాలన్నీ కాబట్టి అవి తన కంటే వేసన్నీ తలపోసి వేరుగా చూస్తుంది. వ్యావహారిక జీవనంలో ఇట్టి విర్మాలు అవసరం, ఇదే శోకశ్మనపరాలికే పుపాది. కాని మనస్సు ఇదే విక్కమని అనుకొంటుంది. అందువల్ల అపామకవల్ల కరిగే ప్రాంతం పచ్చిపడుతుంది.

అరిమానసం మరొక రీతిగా పని చేస్తుంది. చెట్టు దాని జీవనప్రకారం వేరే సత్తాగమకఅయితే స్యస్వరూపంతో అవి వికసితదానికి సమర్థమయేవి కావు. ఇంతకాదు దానికి సత్తాయే, ఉనికియే, ఫలభవయేది కాదు. విశ్వసత్తాలో గూఢమై ఉన్న వేగంతో ఈ విశ్వరూప వికాసం జరుగుతుంది. సత్తాతోటి, వివిధాలయిన దాని విధాతాలతోటి అత్యవ్య సలబంద పలంగా రూప వికాసం కలుగుతుంది. ఎన్నపుం సర్వదర్శనంతో గల వైచిత్ర్యం, మహాప్రకృతిలో గల సర్వశక్తి వ్యధావ వ్యధాపాల తీం. స్వప్న విశ్లేష పరిణామం, సమష్టి పరిణామ సామంజస్యం చేతనే నియంత్రితం డొతుంది. అనగా ప్రవేశముమూమై సే వ్యస్థి పరిణామ వైచిత్రీ, పరిణామ సామూహ్యం చేతనే తత్వ రూపరూపంగా విత్తువల్ల మొక్క యొక్క తత్వంగాని మొక్కవల్ల విత్తుయొక్క అత్వంగాని తెలియదానికి గాని తెలపదానికిగాని వీలులేదు. విశ్వతత్వంవల్ల ఈ రెంటిని తెలిసికోదానికి వీలు కలుగుతుంది. అటువీమ్మట ఈశ్వరునివల్ల విశ్వతత్వం తెలియబడుతుంది. ఈ అరిమానస తత్వం, లేక (Super Mind) విత్తులోనూ మొక్కలోనూ ప్రవితదర్శనం లోనూ అనుప్రవృత్తిమై ఉన్నది. ఆ తత్వం బహుత్వంలో గల

Statement about ownership
and other particulars about
newspaper

BHARATI

1. Place of Publication: Madras
2. Periodicity of its publication :
Monthly

3. Printer's Name:
Sri S. Radhakrishna
Nationality: Indian
Address: 6&7, Thambu Chetty
Street, Madras-1.

4. Publishers Name:
Sri S. Radhakrishna
Nationality: Indian
Address: (As above)

5. Editor's Name:
Sri S. Sambhu Prasad
Nationality India.
Address: 29, Chamber's Road,
Madras-28.

6. Names and addresses of individuals who own the newspaper and partners or share-holders holding more than one percent of the total capital.

NAMES	ADDRESSES
1. Mr. S. Sambhu Prasad	29, Chamber's Road, Madras-28.
2. Mrs. S. Kamakshamma	Do
3. Mr. S. Nageswara Rao	Do
4. Mr. S. Radhakrishna	6 & 7, Thambu Chetty Street' Madras-1.

I, S. Radhakrishna, hereby
declare that the particulars given
above are true to the best of my
knowledge and belief.

S. RADHAKRISHNA,
1-3-67. Signature of Publisher

వికల్పపు నట్టనదును ఉండిన అవిభాజ్యమయిన వికల్పజ్ఞాన మధ్యమందే వివసిస్తుంది. సర్వగ్రాహియైన యీ జ్ఞానంలో (Comprehension) సత్త్వం ఒక కేంద్రం వేరలేదు, మన మానసంలో మిగతా అన్నిటికంటే వేరుగా విశ్లేషణమయిన అపొకారమున్నచందంగా అతిమానసంలో లేదు. ఈ తత్త్వంలో గల ఆత్మజ్ఞానంలో సమగ్రసత్తాయే సమానంగా సంప్రదింపబడి ఉంది—వికల్పంలోనూ అధ్యయమే, బహుత్వంలోనూ అధ్యయమే, నకం దశంలోనూ సర్వత్రా అధ్యయమే. ఈ తత్త్వంలో అంతా ఒకే ఒక సత్త్వం. ఇచ్చట అన్నిటి సత్తాయూ ఒక సత్తాయూ సత్తాసామాన్యమే; ఇచ్చట వ్యక్తి సత్తా కూడా యుగదృష్టిద్వారాత్మభూతమూ బ్రహ్మభూతమూ, కాబట్టే అచ్చట సరసతాదాత్మ్యంలో వికరణం, ఎందువల్ల సంతే ఈతాదాత్మ్యంలోనే అతిమానస జ్ఞానంలో గల గూఢసత్యం, అనిమానసం ఆత్మవ్రత్యయం యొక్క అంశం. నమరన మయిన వికల్పం యొక్క వర్ణనమయిన ప్రసారవేర సత్ స్వరూపానికి విభక్తత్వంగాని విరియదారటంగాని ఉండదు, అత్మప్రసారం సమంగా వ్యాపించడంతే ఆ వికల్పం అధ్యయ రూపంలో ఉత్పన్నమై—అనగా వ్యాపకత్వాన్ని, (Pervading its Extension as One) అవ్యాదించి బహు రూపాలలో నూద అధ్యయత్వాన్ని వ్యాపం చేస్తుంది. కాబట్టి ఎక్కడబట్టితేలక్కడ ఆ అఖండ—అధ్యయ—బ్రహ్మ, 'సర్వత్ర ఏ నమం బ్రహ్మ'. దేశకాలంలో సత్ స్వరూపపు ఈ అత్మప్రసారం, భూతంలో—భూతంలోనూ ఉన యీ నివాసం: ఇదియున్నా నిర్విషేషమయిన ఈ అధ్యయభావం యొక్కయే అంతరంగం, ఎంచేతనంటే అది నిర్మాణిక మయిన ఈ అఖండ స్వరూపమయిన వికల్పంలోనుంచే వచ్చింది. అయీ సరసత్వంలో కేంద్రమూ లేదు మరి సరిగ్గ లేదు, అది కేవలంగా దేశకాలాతీతం 'ఏకమే వాస్తవీయం'. అది వ్యాప్తి లేని బ్రహ్మములో మునిభూతమై సరసత్వత్వం ఉన్నది. వ్యాప్తిలో అది స్వలాంగా ఇట్టి సమతలో వ్యాప్తమయిన నిర్భయ రూపంగా అనగా జ్ఞానరూపంగా చూపబడుతుంటే, అఖండమూ సర్వగ్రాహీ సర్వగ్రాహీ అయిన ఈ సంపత్ స్వరూపంలో, విశ్వంభరమూ అనిభక్తమూ అనికీర్ణమూ అయిన అధివాసంలో ('సర్వభూతాధివాసః') లోకోత్తర మయిన యీ అత్మే అనిమానంలో బహుత్వ లీలవే నూద అది తరగదు అరగదు. 'సర్వభూతాలోనూ బ్రహ్మము, సర్వ భూతాలూ బ్రహ్మములో, అన్ని భూతాలూ బ్రహ్మమే'—అనే ఇది, సర్వజ్ఞమయిన అతిమానసం యొక్క త్రివిధ్యా రూప గాఢత్రం. అత్మప్రవాళం యొక్క విశైక సత్యమే ఈ మూడు రూపాలను ఈ మహాత్రిపుటిలో ఎట్టి ఒకటిగా ఉంచుతుంది; అసంకీర్ణమయిన ఆత్మద్రిష్టమయినదే అది అనిభక్తమయిన ఈ వరమ విశ్వయే విశ్వంలో అతిమానస మూలమంత్రం.

ఇలా గమక అయితే మనవేర ఈ ప్రపంచంగా చూడబడే మన: ప్రాణ జదా సృష్టితేక రచన—ఈ అవరతేతన లీల, ఎక్కడి నుంచి వచ్చింది? ఈ విశ్వంలో ఉన్న దేదీకానీ అది అంతా, ఏదిఏదీ అది వేరుగల సామర్థ్యం గల అతిమానసం యొక్క సృష్టి అయినప్పుడు, ఆ అతిమానసపు సర్విచ్ఛక్త్యానందం

అనాది లింగ అయివచ్చును, ఆ అనిమాననం లేక ముత-చిత్ ఇచ్చాక్షిలో ఎక్కడో ఏమూనో ఆ సచ్చిదానందము భంగించి అవరోకంలో సునిప్రాణ అడదాపును సృజించానే వృత్తి స్ఫురించి ఉండాలి. సృష్టిశిలమయిన ముత-చిత్ గాఢత్తిలో మన కీ పుత్తిలో సాక్షాత్పరచయం కలుగుతుంది. ఇది అతి మానవ ప్రజ్ఞాశక్తి, ఇది తనలో నుండి, దేనిని పయికి వెలు పరిచినా దానిని, తన యెదుట నుంచుకొని అట్లా ఉంచిన పదార్థాన్ని విషయరూపంగా చూచే శక్తి, ఇంకా-నెంచిత్ లేక ఆత్మజ్ఞానం. తన్ను కేంద్రీభూతం చేసికొని, ద్రవ్యరూపంగా లేక జ్ఞాతృరూపంగా తనయే పనిమిండి తొలగిపో అన్నియులు గానూ, ఆ పనినే దృశ్యంగా లేక జ్ఞేయంగా రావటం చే, చూడనూ తెలియనూ కోరుతూండా అన్ని చందంగానూ అయి పోవడం ఈ శక్తి కలావనే. ఇంతకుముందు సమభావంగా వ్యాప్త మయిన సంప్రదూపాన్ని గూర్చి చెప్పిన, అయితే ఇప్పుడు కేంద్రీభూత రూపం గూర్చి చెప్పిన దానివల్ల ఆ సమవ్యాప్తి తావులో విషమవ్యాప్తి చూడదుతుంది, దానివల్ల ఆత్మవిభజనం అధవా ప్రతియమానం అయే ప్రతిభావకు అంకురార్పణం అవుతుంది.

తొట్టతొలుత జ్ఞాత, తెలివిత-జ్ఞానంలో కర్మగా ఏకాగ్రత చెంది తన్ను సమాహరించుకొని ముడుచుకొని ఉండి, తన చిహ్నశక్తి తనలో నుండి రాదాపాకంగా తన మూర్తిలోకి ప్రవహిస్తున్నటులున్నూ తానా మూర్తికల్పనలో అవిరామంగా మునిగిపోతూ, తన్ను తనలోకి మల్లా చేరుకొంటున్నటులున్నూ, మల్లా ఎడతెగకుండా వెలువరిస్తూ ఉన్నటులున్నూ తలపోస్తాడు. ఆత్మ వి-పరిణామం యొక్క ఈ ఒక్క చెయిదివల్లనే ప్రపంచంలో సాపేక్షీకమయిన వ్యావహారిక దృష్టి సాపేక్షీకమయిన కర్మ యొక్క పునాది ఇత్యాదిగా ఎంతో వేదజ్ఞానం కంకారో అంతా కలిగింది. జ్ఞాతా జ్ఞానమూ జ్ఞేయమూ వీని నడుమనూ ఈశ్వరుడూ శక్తి శక్తీసంభూతి, విభూతులూ వీని నడుమనూ భోక్తా భోగమూ భోజ్యమూ వీని నడుమనూ బ్రహ్మమూ మాయా సంభూతి వీని నడుమనూ వ్యావహారిక వేద వృష్టి అయింది.

ఇటు పిదప-ప్రజ్ఞానం యొక్క శీలంలో జ్ఞానంలో సమాహృతుడయిన అనెగా ఏకాగ్రతచేరిన యీ చిన్మయాత్మ-యీ పురుషుడు తనలో నుండి వెలువడుచున్న తన శక్తికి, తన ప్రకృతికి ద్రవ్యయై పరిచాంకుడై తన యొక్కయే రూపాంబులితోనూ తన ప్రకృతరూపాన్ని అప్పటి చేస్తూ పోతాడు. అతడు తనశక్తి నమగమించి ఆ శక్తి చేసే పనులన్నింటి లోకి తాను దిగిన చందంగా అచట ఆత్మవిభాగమును పనిని మరల మరల చేస్తూనే పోతూ వుంటాడు. ఈ ఆత్మవిభాగవల్లనే ప్రజ్ఞాన చైతన్యం అనగా వేదజ్ఞానం పుట్టుకొచ్చింది. ఈ రీతిగా ప్రతిరూపంలోనూ తన ప్రకృతిని అవస్థల్లో చేసి పురుషు డదర్శించి ఉన్నాడు. ఇట్లా ఉంటూ అయీ చేతన యొక్క కర్మశిలించుపు నుండి తిరుగా రూప రూపంలోనూ తన యొక్కయే ప్రతిరూపాన్ని చూస్తున్నాడు. ఒకటే ఆత్మ, అన్నిటిలోనూ ఒకే ఒక దివ్యపురుషుని నివాసం: బహు

దిందుపులో తన విరియతావడం, కేవలం సంవిక్త్య కిది వ్యావహారిక ప్రవృత్తి. దీనికి ప్రయోజనం విశ్వంలో ఎక్కడ ఉండితే అక్కడ వేదరీతి-అన్యన్య-జ్ఞానం, అన్యన్య-మేళనం అన్యన్య-చంద్రాశం, అన్యన్య-చంద్రాగం: వీని ఆట. వీనిలో వ్యరూపగమయిన అతేదంబూనే వేద ప్రవృత్తి, తిరుగా విచిత్రాలయిన రూపాల కల్పన కలావంలో అతేదోల్లాసం కూడానూ.

సర్వగతమయిన అతిమానవం యొక్క ఈ కొత్త తీరు వస్తుగత-అద్యయ వ్యధావ సత్యం నుంచి అఖండతేజనా సమగ్రత నుంచి కొంచెం దివ్యదృశ్యగా వారి చక్కాపోయినటులు కనబడు తుంది. ఇలా మవప్పటికీ చిహ్నవత్తా యొక్క నివృతం, ఎన్నడూ ఎడదాయని అద్యయభావం మోడనే. ఇంకా కొంచెం దివ్యదృశ్యగా జారుకొవ్వంతనే ఆ తీరు అచిహ్నశక్తి దిగిపోతుందని తోస్తుంది-ఈ అచిహ్న, అచట ఇక్కడ ఉన్నది బహుత్వమే అని అనుకొని 'అహం' రూపమయిన మిథ్యా-ఏకత్వాన్ని పట్టుకుని మల్లా యాత్రారంభం చేస్తుంది. వ్యక్తిత్వ దిందువును జ్ఞాత యొక్క అధిష్టనకేంద్ర మని ఒకసారి అనుకోవడావంటే, ఇంద్రియ సంవేదన రూపంగా, బుద్ధి యొక్క విలాసంగా, సంకల్పపు అకారంగా మనసు యొక్క చిత్రవిచిత్ర వ్యాపార దార అంతా దాని నకల పరిణామాలతో మన కమల వేలుతుంది. కాని అతిమానవ శ్లేత్రంలో ఎంతవరకు పురుషుని లింగ ఉంటుందో అంతవరకూ, అచిహ్న తం యొక్కతేమ-ఈ మాట ముమ్మాటికీ నిక్కం. కాబట్టే ఆ కొత్త తీరు తెప్పంలో అద్యయ భావాన్ని విరాకరించకుండానే ముత-చిన్మధ్యంలోనే జ్ఞానం యొక్కయు కర్మ యొక్కయు శేలం.

దీనికి కారణమేమిటంటే బ్రహ్మము తన్ను సర్వగతమయిన అద్యయ రూపంగా తంతవమూ ఉన్నదానినందా తన యొక్కయే పరిణామరూపంగా, అతిన్ననిమిత్-పాదావరూపంగా మోడ డమూ. ఈశ్వరుడు ఆ కొత్త తీరులో గూడా శక్తియొక్క తీరు వ్యరూపం యొక్క తీరు అని అనుకోవడమూ భోవలా వెలువలా ఉన్న అన్ని భూతాలనూ తన యొక్కయే రూపాలుగా అనుభవం పొందడమూ. అయీ భోక్తకు వానార్థ్యంలో గూడా తన యొక్కయే అత్మవత్తాను భుజిస్తున్న జ్ఞానం అప్పుడున్నా ఉన్నది. ప్రకృతి పరివర్తనం మాత్రమే ఒక్కటి జరిగింది, ఇప్పుడిక చైతన్యం సర్వదా సమానంగా మునిభూతింగా లేదు, ఇప్పుడు చైతన్యానికి (వి-సమత) వైశిష్ట్యం ఆరంభించింది, శక్తి కూడా వానార్థ్యం బహుత్వంలో వైశిష్ట్యం పొందింది. చైతన్యంలో ఒక వ్యావహారిక వైశిష్ట్యం అనగా లోకవ్యావహారిక సంబంధం కలిగి నీవు నేను, (విషయమూ విషయ) అనే జ్ఞాన భేదిం చూపట్టిందికాని స్వవ్యరూపంలోగాని ఆత్మదృష్టిలోగాని ఏ కొంచెమో ప్రకృతభేదింగాని విభాగంగాని చూపట్టలేదు. ఇది మనోమయ చేతనకు భూమిక అయినప్పటికీ మన మనస్సు

1. Projection.
2. Apprehending Consciousness.

మాత్రం కాదు. మూంస్ట్రనంకోనికి పోయి మనస్సు విక్రమ
పుట్టిందో దాని పట్టుకుంటే ఈ రీతిగా వచ్చి నిందొక్కుమిన్న
ఈ అతిమానవ పీఠి పుష్పంగా తెలుస్తుంది. అందుకు గట్టి
ప్రయత్నం అవసరం. కాల మేమిటంటే: అతి ఎక్కువ
అతి విశాలమూ అయిన ఋత—హిస్తయొక్క వెల్లం నుండి
వేరిపోకోకి పీఠిలోకి తరికిందుగా జారివడిన మనస్సుకు అది
అది దిండువు. ఇంతవరకూ మన బుద్ధికి తిన్నగా ప్రచురణాని,
పుష్పంకాని భావో దీనిని తెలవడానికి చాలా శ్రమించాను కాని
కరుణిస్తూ ఉన్న ఆ అతిమానవం యొక్క అనుభవం పొందడం
కంటే ఆ అతిమానవం యొక్క ప్రజ్ఞావరూపాన్ని తెలిసి
కోడమూ అనుభూతిలోకి తెచ్చుకోడమూ మనకు చాలా
సహజం. ఎట్లాగంటే మన కాప్రజ్ఞాన వైశిష్ట్యం ప్రతివేది,
మన పాదగింటిదే. మన మనస్సు యొక్క క్రియాశీలాపా
పూర్వభావ దాట్లో ఉంది. కాగా మనం దాటవలసిన అడ్డంకి
అంత గడ్డుదికాదు.

3. Apprehensive truth. Consciousness.
లేక ఋతంభర 'ఋతంభర తత్త్వప్రజ్ఞా' యోగధర్మక-

1-48. 'తన్నీన్ సమాహిత విశిష్ట యా ప్రజ్ఞా జాయతే,
తస్య ఋతంభర ఇతి సంజ్ఞా భవతి. అన్యర్థా చ సా, సన్య
మేవ బిభర్షి, న చ తత్త్వ వివర్యాన జ్ఞానగంధోఽవ్యవీరి,—
న్యాయబాధ్యం; నిర్విచార సమాధి వై శారద్యం కలిగితే అంతఃకరణం
రణస్థమస్సుబుపోయి తుర్జనత్వం అవుతుంది. ఏకాగ్రమయి
విశ్మంలో సమాధి కలిగితే ఆ సమాధివల్ల నిండు ప్రజ్ఞ
కలుగుతుంది. అట్లా కలిగిన తరువాతి ఆ ప్రజ్ఞ (ప్రజ్ఞానం)
విశ్మంలో పాతుకొనిపోతుంది. అట్టి ప్రజ్ఞానానికి 'సమాపత్తి'
అనిపేరు. (1-47). ఆ ప్రజ్ఞయే ఆ ప్రజ్ఞానమే
ఋతంభర. ఋతం=నర్త్యమును, భర = భరించేది. అనగా
రణస్థు తమస్సు లోలిగన బుద్ధిని బుద్ధివత్త్వముని
అంటారు. దానిలో న్యమే గోచరిస్తుంది. మానవుని
మనస్సు నిర్విచార సమాపత్తిలో దానిని పొందివగలదు. అతి
మానవతత్వానికి ఆ ప్రజ్ఞానం—ప్రజ్ఞ—ఋతంభర లా
అక్కరి. Aspect (అనువాదక.)

1. Projection.
2. Apprehensive Consciousness.

అంతస్తుకు దాసులు!

శ్రీ వి. యస్. సుబ్బరత్నాచర్

సాయంకాలం నాలుగున్నర కావస్తోంది. పొజ్జి వడవం రేవులో అనవమ్మర్థం తగ్గింది. ప్రయాణీకులంతా వెళ్ళి వడవంలో కూర్చున్నారు. చివరి గంటమోగి లాంచీ బయలుదేరడానికి ఇంకా కొన్నినిమిషాల పై ము వుంది. సరిగ్గా ఆపుడే కొంతమంది జనం అదరాదరా పరుగుత్తుకుంటూ రేవు చేరుకున్నారు.

సంధ్యోమ్మది వందం ఇరవై ఆ ప్రాంతంలో గోవాలో వడవ ప్రయాణం ఒక కుటుంబ వ్యవహారంలా అన్వేష్యంగా వుండేది. లాంచీని వడిచే మనుషులు ప్రయాణీకుల సౌకర్యమే ముఖ్యంగా ఎంచేతారు. అందువేల ఈ రోజు అలవ్యంగా వచ్చిన జనం పట్ల లాంచీవారు సామర్యాంతో వ్యవహరించి వారిని కూడా ఎక్కించుకోవడానికి సాయపడ్డారు.

ఈ అలవ్యంగా వచ్చినవారికి పెద్ద ఒక హిందూ యువ కుడు. వయస్సు ముప్పైయేళ్ళు వుండవచ్చు. ఆయన వెంట ఆయన భార్య, ముగ్గురు పిల్లలు, ఒక పనిమనిషి, గడ్డ* వున్నారు.

ఆయన పేరు భూలేబాబు. తిరిగైన ముంబైలో జోహరి కట్టుకొని వున్నాడు. కాని ఆయన పిల్లల కాలరు, పై, బూట్లు, చేతిలో వున్న పిగెరల్ చూస్తే బాకో సంస్కృతి గోచరిస్తూ వుంది. గోవాలో విద్యావంతులైన హిందువులలో అలాంటి మేషభావము, వాగరికతను చూడవచ్చు. ఆయన భార్య పీతాబాయి కుటిన పైందన ప్రీవరే పూర్వచారపరాయణురాలి వరి కప్పిస్తూ వుంది. కాళ్ళకు బరువైన న వెండిగలుసులు, కారి వ్రేళ్ళకు మెట్టలు వున్నాయి. కాళ్ళకు చెప్పులు లేవు. ఎటువై న మోహిళ్ళు చీర కట్టుకొని వుంది. తన సడక వయ్యారం చూచే వారికి కప్పించకుండా అడుగుడుగుకూ చీర సవరించుకుంటూ వుంది. మెడలోనూ, ముక్కుకూ, చెవులకూ, చేయిలకూ, కాళ్ళకూ గల బంగారు అభరణాలూ, ముత్యాల వారాలూ, వెండి నగలూ చెప్పుకోదగ్గ బరువే అని చెప్పాలి. అమె సహవాసికీ, కొంత స్వభావానికి ఆ వగల భారమే ప్రత్యక్ష దృష్టాంతంగా వుంది. మరి పైందన గృహనారికీ వుండే గుణవిశేషాలో అవి రెండే శ్రీష్టమైనవి కదా! తంపై పెద్ద పూల బుట్ట మోస్తూ న్నదా రెప్పలు చిక్కగా పూడండలు పెట్టుకుంది. అమె పనిమనిషి జంగి కూడా అమెను అనుసరిస్తున్నట్లుగానే వుంది. కాకిపోత

జంగి చీర ముతకరకపు చీర. దాని నగలలో బంగారం, ముత్యాలకు బదులు వెండి, గజాపూసలు కప్పిస్తాయి. గడ్డ పేరు కామిస్తూ. వాడు ప్రకృతి తీవ్రత అవారికిగా వున్నాడు. చిన్న రకారుణ వస్త్ర మొకటి మొలక చుట్టుకున్నాడు. పెద్ద తంపాగా పెట్టు కున్నాడు. ఇక వేరే లట్టలేవీ లేవు. చెవులకు ఇల్లడి పోగు లున్నాయి. వయసుకు మూడుపేటల వెండి బ్రాడు వుంది. అతని తెగవారిలో అతని కొక అంతున్న వుండేది ఆ వెండిబ్రాడే చెబుతున్నది. కాబట్టే చూచేవారి నందరినీ అది ఆకర్షించే విధంగా దానిని కట్టుకున్నాడు.

రేవుకు వచ్చిన ప్రయాణీకులందరిలో భూలేబాబు, పీతాబాయి, జంగి, కామిస్తూలు వింతగా కప్పిస్తున్నారు. అదరా దారా ఒకరినొకరు వెట్టుకుంటూ లోట్టుకుంటూ దెబ్బలు చూపులతో లాంచీ పైకి వారు చేరుకుంటున్న విధం లాంచీ పై అట్టున కూర్చున్న శ్రీస్తన ప్రయాణీకులకు కొంత విచిత్రం కలిగించింది.

ఈ గండరగోళంలో వాళ్ళ పిల్లవాడు ఏమో ఏడుకు లంకించుకున్నాడు. వాడు చదేళ్ళవాడు. కొర్రగా లోడిన బూట్లు వాడి కాళ్ళను కరుస్తున్నాయేమో, రేవులోనే చరికిల పడ్డాడు. భూలేబాబు వాళ్ళే సముదాయించి లేచి వడిపించ జొయ్యే లోపున జంగి చంకలో వున్న మూడేళ్ళ తన జంగి చేతిలోని తమంపాకుల నంచి లాక్కోబోయి దాన్ని అందివ్వక పోయే పరికి ఏమూతో ప్రతం కలిపి ఏడడం మొదలిట్టింది. జంగి నంచిన దాచబోయేపరికి అది చారి క్రింది చెక్కిల వెండు లలో నుంచి ఏళ్ళల్లో పడింది. సావం, జంగి ఇక ఏం చేస్తుంది! ఏన్నో యోధ్య నుంచి తనను విడుదలండా అంటిపెట్టుకొని వున్న నంచి. పావుగంట కోమారు అందులో నుంచి ఆకో వక్కా తీసుకొని మేుకవేది. తన ప్రాణంతో వహనమ్మ నడది. లాంచీ తెలుదేరడానికి చివరిగంట కొ గ్గురు. కాని జంగి తక్కిదినుంచి లంగుతం కరిందేరు. పడుకుని ఏవరైవా ఏటన్న తు

* గడ్డ అంటే గోవాలోని గ్రామకూడానికి చెందిన ఒక కులం. వీరి జీవనవిధానం ఆలవకుల మాదిరిగా అదిమ రీతిలో వుంటుంది.

కొట్టుకుపోతాను అన అమలమొల పంపి తెచ్చి ఇస్తామేమో అనుకుంది. యజమానులూ సీతాదాయి ఎవరూ కానకుండా లాని చేరి గిడ్డి మెరిశెట్టి చెవతో "నదుపు, తుంది తక్కువ పెద్దన్ను" అని బుకేసరికి బంగి లోపల వొట్టుకున్నా, ఇై టికి కిక్కురుమనకుండా లానిచో అడుగుపెట్టింది.

క్రైస్తవ ప్రయాణీకులు తమను చూచి నవ్వుదం గమనించి సీతాదాయి అడబడింది. తొలుపాలుతో చేతుల్లో వసిపావో లానిచో కాబు పెట్టుకున్నట్లునకి చీర పైల చెగు తలుపు గడియలో ఇసుక్కుంది. ఆమె ముందుకూ పోలేదు. వెనక్కి అడుగు వేసి పైల చెగునూ తీసుకోలేదు. ఈ అవస్థలో వున్న తనకు దిగ్గిరలోనే వున్న భర్త భూలేదాలు సాయపడవచ్చు. కాని బుటిన పైలందన కుటుంబానికి చెందిన ఆయన పదిమంది ఎదుట భార్య పైల చెగును ముట్టుకునే బంతటి అనురూపకు పార్వతదాతాతలరసాలుతో ఆమె చెగును తీసుకోవే ప్రయత్నించేస్తూ వుంటే, అది ఎంతకూ రాకపోతూ వుంటే అతను కళ్ళుప్పగించి చూస్తూ ఆమె అశాగ్రతకు లోపం కనపడు కూడా. ఈ లోపం అద్వైతవిశేషాన్ని పడవద్దీ ఒకరు పైకి వచ్చి ఒక్క కుదుపుతో చెగును ఇవతలకు తీసి ఆ దంపతుల ఇంకాలుపు అవస్థను అంతం చేశాడు. లాంచి బయలుదేరింది. అంజులు భూలేదాలు, తంపై బుట్టుతో వున్న కామ్రూ పడవ తిట్టు మోడ వచ్చినదారు.

కామ్రూ, బంగిలను పడు దిగున తంగతిపై కూర్చో తిట్టి, భూలేదాలు సీతాదాయి వారి పిల్లలతో నవో పడవపై తరగతికి వెళ్ళి కుర్చీలలో అసీసులయ్యారు.

ఎలాగైతేను పడు ఎందుకున్నావన్న నంబిస్త కంగవచ్చటికి భూలేదాలు ముఖంలో సీతాదాయిపై ఆయనకు కలిగిన చిరాకు, కోపం స్ఫులంగా గోచరిస్తూ వున్నాయి. అతను ఆమె పక్కనే కూర్చున్నాడు. కాని పిప్ప ఆమె వేసి పెట్టుకు కూర్చోని మాటామంటి లేకుండా వున్నాడు. చిరకు కోపం అపుకోలేక తటాలున ఆమెవేసి తిరిగి వాపలు విట్టింది "వెగ్రి మొదానూ, నువ్వెప్పుడూ ఇంతే. నీ తెలివితక్కువ వల్ల రెండు రోజూ నుంచి మనకు లాంచి తప్పిపోతూ వచ్చింది. ఈ రోజంతా నేను ఈ ప్రయాణ సన్నాహం చేయబట్టిగానీ, లేకపోతే ఇవార కూడా పడు అందక చేతమొహాలు వేసే వాళ్ళు. పశువుల మండను తోలుకుపోవడం మంథమేమో కాని నీవంటి వెగ్రి మొదానూ పెట్టుకు ప్రయాణం చేయడం చాలాత్మం. నీలాంటి గుడిబండను తగిలించుకొని ఇక వేవన్నదూ ఎక్కడికీ ప్రయాణం చేయను" అన్నాడు.

"వేవో చేయనండి? బంధువుల ఇంటికి వోవ్వామయ్య. ప్రతిది వాళ్ళ ఇచ్చే నుసార చేయవంటి వచ్చే. వాకో రవిక గుడ్డ పెడదామని పిప్పి పిప్ప అంతా చేవులాడింది. ఇవార అంతా పిద్దమై తీరా బయలుదేరే వేళకు తలలో పూలువా పెట్టుకో కుండా ఎలా వెడతామని పిప్పి పూహం కోపం వంచె. అది కొంత

జాగయ్యో! తుభమా అని ప్రయాణం చేస్తూ పూలు లేకుండా ఎలా బయలుదేరనండి? పిద్దన తేస్తే ఎంటింట్లో జీవితం వెళ్ళబుచ్చే మాతా మీ మగవాళ్ళ గడియారం పోకడలు, లాంచీల రాకపోకలు ఏం తెలుస్తాయి?" అన్నది సీతాదాయి. ఈ మాత్రం జవాబు చెప్పి ఆమె భర్త చూపుతో చూపు కంపలేకి దిడియంతో క్రిందికి చూస్తూ వుంది. భూలేదాలు తన కుర్చీని ఆమెకు ఓగ్గిరగా బరువుకొని మరి నాలుగు చీవాట్లు పెడదామని అను కొంటూ వుండగా ఎదుటి నుంచి ముసిముసి నవ్వు వినిపించింది. భార్యభర్త రిద్దరూ కళ్ళెత్తి చూచారు. వారి కెదురుగా ఒక క్రైస్తవ యువకుడు కూర్చోని వున్నాడు. అతను వీరి కేసి త్వికోకర భావంతో చూస్తూ వీరిద్దరినీ గూర్చి తన భార్య చెవిలో వీదో మెలకారంగా చెబుతున్నాడు.

క్రైస్తవ దంపతులు మంచి నెలవైన పాశ్చాత్యుల దుస్తులు ధరించి వున్నారు. పోర్చుగీసు భాషలో ధారాళంగా మాట్లాడుతున్నాడు. వారి వేదావలను బట్టి చూస్తే ఆ యువకుడు పెద్ద ప్రభుత్వదొంగ అని ఎవరైతా ఇట్టే పోర్చుగీసువచ్చు. తను మాటలు ఎవరికీ ఎవడకుండా వుండాలి భూలేదాలు, సీతాదాయి అక్కడికి శాగితవద్దారు. కాని తను మధ్య బరిగిన దంతా ఆ బంటు విన్నదని గ్రహించి ముఖాలు దిమ్మలుచ్చుకున్నాడు.

ఆ క్రైస్తవ యువకుడు భార్యతో "ఎల్లెన్, ఈ హిందువులు భార్యల ముందు ఎంత భూందం చేస్తారో చూశావా? ఇై టికి వస్తే వట్టి వీకివండలు. చూడవోతే పెద్ద భూస్వామిలా వున్నాడు. లామె నీ ఢిల్లీ మొగలు పాదుషాయో, లేక అగ్రికా దోరో అచ్చట్లు భార్యతో ఎంత ద్వేషంగా మాట్లాడుతున్నాడో చూడు" అన్నాడు. ఆ యువరి కూడా అతనితో వీకిధమస్తూ "చీవం, ఆమె ఎంత చిచ్చులుచ్చుకున్నది!" అన్నది సానుభూతి చూపుతూవు దానికి మళ్ళే.

"భార్యను పశువుతో పోల్చాడు. ఇతని భార్య పశువైతే ఈతను నమల కావని మించిపో వాడేమో కాదు. ఈ హిందూ భూస్వామిలు పిళ్ళ ఇండ్లలో పెప్పిళ్ళ నందర్బులతో దాన్నింగు పిల్లీలకూ, బాదానంబాలకూ ఇల్లుపెట్టే దబ్బులో వదో వంటు కూడా అడవల్లం పడువుకు పెట్టరు."

తన భర్త అనే మాటలను హిందూ దంపతులు వింటున్నారనీ, త్వికోకరభావం వ్యక్తమయ్యే అతని ముఖభంగిమను గమనిస్తున్నారనీ గ్రహించిన ఎల్లెన్ "నో, డిలరుక్" అంది. "మనం వాళ్ళను గూర్చే చెప్పుకొని నవ్వుకుంటున్నామని అనుకుంటారు" అనికూడా హెచ్చరించింది.

ఎల్లెన్ ఎల్ మామూ తనకు వచ్చిన పోర్చుగీసు పాటను మెల్లగా అలాసినస్తూ వుంది. ఆమె భర్త జోవో ఆమెను అనుసరిస్తూ ఈం చేస్తున్నాడు.

అంతవరకూ విశాలమైన వదిముఖం గుండా ప్రయాణించిన లాంచి ఇక ఇరుకు కయ్య గుండా పోతోంది. అస్తమిస్తూ వున్న సూర్యుని కిరణాలు వెల్లడిభాగ్రాలకు బంగారు మలామా మేస్తున్నాయి. నీ వైపు చూచినా ప్రకృతి వంద్యమైతూ,

భూవరద్యాదవో దిగ్భవమిహ్నా వుంది. అయీ ఇయీ గట్టుపై గుడివలువాయి. వాటి చుట్టూ కొబ్బరిచెట్లు గుంపుగా వున్నాయి. వాటి కావల విన్నవిన్న పాఠాలు మిట్ట వల్లంతో వాలుగా గదిమెలలా వున్నాయి. వదిలిరపు పచ్చిక బయళ్ళపై మేసిన పశువులు ఇంటి ముఖం వట్టాయి. పక్షులు వదిపై వాలినట్లున్న కందక వృక్షములపై గల గూళ్ళ కెగిరి పోతున్నాయి. మృదులమైన పండ్లగుండు వాతావరణం మావవ పృథ్వీయము వలన చేమకొండూ మరి మరి అకర్మి ప్పింది. అదివారం సెలవు రోజు గడవడానికి ఈ ప్రయాణం చేస్తూ వున్న కైన్తన దంపతులు జోవో, ఎల్లెన్ రిద్దురూ ఈ దృశ్యాలను కన్నార్పకుండా చూస్తున్నారు. కొంతమేటికి ఎల్లెన్ లావనగా తన రెండు చేతులూ జోవో భుజంపై వుంచి వాటిపై గడ్డం అనించుకొని "మన ప్రేయశమ చేసుకుంటూ వున్న ఈ నదీవదలు దీని ప్రకృతి కోణకు ఎంతగా దోహదం చేస్తున్నాయి!" అంది.

"నువ్వు చెప్పింది కొంతవరకు నిజమే. అయితే గురితాల పొందర్యం వంటి చెప్పుకోవాలంటే కాదంటే పనిపెట్టిన దివ్యుడికు గోవా పోలేరడు. పోటిలో, అతప్పే తల్లిదండ్రులు, అక్కడి గోధుమ, బాగ్లి చేతి, తోకో నదీతీరం చిద్రుతా చక్కని పచ్చికతో కనులవండుతూ కన్పించే పచ్చికబయళ్ళు దారోపణ నెమరమున గల ద్రాక్ష తోటలూ-పీచిపైటి మంటు ఈ గోవా కొబ్బరి తోటలు దిగిదుడుపే" అన్నాడు జోవో ఉద్రేకంతో.

"జోవో, అలా అంటే మేమి జన్మకొను. పోర్చుగీసు నేను చూడజోయిన నీ అల్పములలోని పోర్చుగీసు ప్రకృతి దృశ్యం చిత్రాలను చూచినా కాబట్టి ఆ దేశ పొందర్యం ఎటు వంటిదో తీరించుకోవడం కష్టమేమికాదు. అన్నిచెట్లకీ కొబ్బరిచెట్లు రాజా వంటిది. దాని విరడంబరత, దాని వైభవం ద్రాక్ష తోటలతో గోధుమ బాగ్లి చేతో ఎక్కడిది? కత్తం చూస్తూ వుంటావు కాబట్టి కొబ్బరిచెట్లు అందిం నీకు అర్థంగా వుంది."

"ఐతే అలా ఎల్లెన్! నీకూ ఈ గోవా ఆసాముం సెక్కుచిల దృష్టి అందదండే! నీళ్ళకు అంతేలే, వెర్రి ముగ్గరి అలవలలు కావచ్చునుండికావు దృక్పథమూ! నీకూ ఆ గది అగిరింది, ఈ కొబ్బరి తోటలు దాని నీ దృష్టి అగిరితే పాదు-అంబరకే మీ లోకం, మీ దృష్టి, కాకపోతే దక్షిణయూరపుకో అత్యంత సుందరమైన వదిలిర దృశ్యాలు గల ప్రాంతమగు పోర్చుగల్లు కోణను వరుసగా అయిదేండ్లపాటు వేలసార్లుగా చూచి పాదుత్తం చెందినాడికి ఈ కొయ్యలలోంటి కొబ్బరిచెట్లు పొందర్యం గూర్చి పాసుకుతూ చెప్పడం వెర్రికాక మరేమిటి? రిస్కేనోవరం కివారు సీంలా ఎంత అందంగా వుంటారో! ఎన్నైన కొండ ప్రదేశంలో వుంది. ఆ కొండను చుట్టురూ క్రింది నుంచి పైవరకూ రోడ్డు వేశారు. ఆ రోడ్డు మీద ప్రక్కలా దట్టంగా కమానుల వలె చెట్లు, పూలతోటలు ఎంత కోణాయమానంగా వుంటాయి! ఇంకా ఆ ప్రదేశంలో పచ్చి కొరమలున్నాయి! వాటిలో పానీయ నీటి బాతులు ఎంత

వయ్యారంగా విహరిస్తూ వుంటాయి! అక్కడే పక్షుల ప్రాణమున్న వుంది. ఆ పేరుకూ దాని అందానికి పరిపూరించి దాని ప్రకృతి విభిన్న శబ్దాల్లో క్రింది నీర్లించబడే ఆస్తికా విజేతలు సర్పించిన దివ్యనిరాలన్నాయి. వాటి వైభవం చూస్తూ వుంటే వాటికి సంతోషించిన ప్రేమగాత్రం తృప్తికి వస్తాయి. సీంలా పేరు వదిలే చాలు, ఈ కత్తుల చూచిన పోర్చుగల్లు పొందర్యమంతా మరొకూరు వా ముందు ప్రత్యక్ష మవుతుంది. ప్రకృతిదృశ్యం ప్రేమపై నీ తైలన్ మహాకవి పైరం యూవు శుభంతో సుందర ప్రదేశాల నవ్వుటిపి మట్ట బెట్టు పచ్చిక తర్వాత సీంలాకు పేర్కొని అది భూలోక స్వర్గమని అన్నాడు. ఆ దివ్యభూమిలో ఇంకా ఎన్నెన్ని ప్రకృతి కోణలున్నాయో నీకేమి తెలుసు?"

"ఎల్లెన్ జోవో చక్కాచేస్తా కన్పించ సురకుల తన నేలుకుమారులతో రుడిచేయ ప్రయత్నిస్తూ "తైలన్ గోవా దర్శించ ఈ ప్రాంతాన్ని చూసే నుంటే, ముఖ్యంగా ముగ్గులం సోనోల చూచివుంటే ంభు రోక న్యర్థమన్న తీర్మానం నీ సీంలాకుగాక ముగ్గులమనే ఇచ్చి వుండేవాడు" అంది మరివరంగా.

"తైలన్ కదరా. ఆ మహాకవి అన్నదాన్ని కొనా మవు ముప్పవచ్చునట. నీ ఈ ముగ్గులం చూస్తే అడవాళ్ళు వంటంటి కుండెత్తు అని ఎంతో అభిప్రాయ గుర్తు కొన్నాంది" అన్నాడు జోవో రికకుగా.

"కొంత తైలన్ కు గల ఉత్సాహ స్థాయిని నేని కానడం లేదు. అందుకే పోలిపో ఇంటికి వెళ్ళివచ్చాడు అతను తైలన్ కావ్వలండిక నుంచి కొన్నిసంక్తులు వదిలి వీరించారు. నన్ను అవి ఎంతగానో అకర్మించాయి. కొన్నిసంక్తులు కంకణమయ్యాయి కూడా. పోర్చుగీసు గూర్చి, ఆ దేశ ప్రజలను గూర్చి ఆ కవి అన్నమాటలతో మనం పూర్తిగా వికేతించారో" అంటూ ఎల్లెన్ నరకమైన పోర్చుగీసు తూనతో తైలన్ వద్ద వెంక్తు లను చదువుతూ కొన్ని వదలమ అధిశ్చేవప్రార్థకంగావొక్కి పనికి కొంటెగా చిరువత్త వీరిరి తన భరోక్తి అతనికి అర్థమయ్యే విధంగా వాచనాలు చూపింది.

"చాలానే, అగు" అని అరుస్తూ జోవో కొవంతో అమెకు దూరంగా జరిగాడు. "తైలన్ వ్రాసిన ఆ మాటలన్నీ పచ్చి అబద్ధాలు. అతను వ్రాసినవి వాస్తవ విషయమే అయితే యూవుశుభంతో చాల విశ్వదేక్షాన పోర్చుగల్లు ప్రజలు కొన్ని తలాల్లో క్రిందిటే మన వగరికలా ఈమును అరం థించిన గలవారికి వరుకనెవారో వారి మనా ప్రిమాశ్యాన్ని అంద బందర్లాంకో పరించగలిగే వారో? తైలన్ అన్యాయంగా వారు సెరమేకున్నాడు. పోర్చుగల్లును గూర్చి అతను అలా వెలుకారంగా వ్రాయడానికి ఒక కారణముంది. అది చాలా మందికి తెలియ. చెప్తా మీ. తైలన్ పన్నుతో రసికుడు. శృంగార పురుగుడు. తన శృంగార తీలా వివరాలన్నీ యూరపు అంతటా తిరిగి అనుతించాంది ఎన్నో పాల్కుచుతూ వుండేవాడు.

పోర్చుగల్ లో ఎక్కడో ఏ యువరితో చూచి అతని చిత్తం తరించి పుంటుంది. ఆ చివ్విది అనుగ్రహమైందేమోనని తంటాలు పడివుంటాడు. కాని కుంటింటి వాళ్ళ ఏ పడుతు 'ఇ య్గిరికి రావస్తుంది? అందుకోమా పోర్చుగల్ ను పిల్ల! మా నాడ్ల అకా తింగం కలిగి ఆ కపి అంతా పోర్చుగల్ ను ప్రజలు పిందించి పీర్పు కున్నాడు. ఈ వెర్రిమొద్ది అభిప్రాయంపై ఏకం కలిగింది ఆ ఏ బంధువు ఏటోరివో వున్నాడే, వాడు నట్టి అడ్డాగిడి! తాను జాతీయవాది నయ్యానని గొంతు చించుకు చెబుతూ వున్నాడుగా ఈమధ్య. అలా రియల్ లె య్గిటి నుంచి అతనికి పోర్చుగల్ ను వారినట్లు ద్వేషం ప్రబలింది. ఇట్లవల గోనాలో విద్యానగరాలైన క్రైస్తవుల అందరికీ జాతీయవాదినని చాలు కోవడం నవకలాదు పాషన్ అయిపోయింది."

"అలా అనిపోవ్వం చేయకు పియో, మా ఏటోరివో విజయై న జాతీయవాది అయ్యాడు. పోయిన వారం ప్రభుత్వ డ్యోగింకో లభినికి ప్రమాదం వస్తే భృత్యవోదం ఏర్పాటు చేసి అందులో భోవతి, రిఖిడ్డతో వాట్సాకలతో వచ్చి అతని అందరినీ కడుపుపు నవ్వించా? ఈమధ్య కూతురు వుంటే ఆ పిల్లకు జుంట్లం అని పేరుపెట్టాడు. మరి అది పొందు వుంటే పెట్టుకొనే పేరు కల!" అన్నది ఎల్లెన్ తన బంధువుడు చెప్పేసుకొన్నా.

కోవో విమరుగా "ఈ కమిర్లన్నీ వాట చెప్పుకు. అలాగిడి దీపార్పమెంటుకు ఇప్పుడున్న పిరియట్ అధినతి రోక ముడిసి, పోర్చుగల్ ను మంచి పైనికాధికారి పేర్చుగా రావడం జరిగిన మరుక్షణమే అతని ఈ పోకడలన్నీ నిలిచిపోతాయి. వాడికి పిరి విజాయితి ఎక్కడది? ఏ యెండ కాగొడుగు పడతాడు. అన్నీ ఎత్తులు. భోవతి, అలాపాగా మేం చేస్తున్నాదా! పిల్లకు పొందు వుంటే పేరు పె గ్నడా! పిరా లాగి పైడు కాల్యో దొర్లడం మానలేదే" అన్నాడు.

అంతటితో అతను అవేశం తెచ్చుకుంటున్నాడని ఏటో రివోను మరి దూషిస్తాడని ఎల్లెన్ గ్రహించి అతన్ని దువ్వలన్న ఉద్దేశం తో "పాపం, ఏటోరివో అంటే నువ్వు అలా విరుచుకు పడతావు? ఇండియా అంటే అతనికి అధిమావం. ఆ అధిమావాన్ని దాచుకోడు. జవారంగంగా తన అభిప్రాయం చెబుతాడు. కాని ఏకం ఏ మాత్రంకేసుంటే అధిమావమే లేదు. పైగా పోర్చుగల్ అన్నా, ఆ దేశ ప్రజలన్నా ఎక్కడనీ ప్రేమాభిమానాలు ఏమీ ఎచ్చేది ఏదీ ఇండియాలోనే లేవుంది" అంది, మెల్లగా చీవాట్లు పెడుతూ.

"చక్కని మాట అన్నావు. ఈ ఇండియాలోని ప్రతిదీ నాకు కంపరం కలిగిస్తుంది." అని అంటూ కోవో భార్య అంటిం చిన చురకకు పిగ్నపడి, అంతలోనే తన మాటను ఎవరించు కోవాని "అయితే అందుకు ఒక్క మినహాయింపు వుంది. వాట అమితంగా అధిమావ ప్రదమైనది ఇండియాలో ఒకటుంది. చాలా అమూల్యమైన వస్తువు" అన్నాడు.

"ఏమిటది?" ఎల్లెన్ కుతూహలంతో అడిగింది.

కోవో చుట్టూరమ్ము గిట్టగా లాగి మెట్లగా పోగ వడో లుతూ ముఖమంతా విరువవ్వతో, "ఆ వస్తువు పివే" అన్నాడు.

పిగ్నతో ఎల్లెన్ తంపలు జాజావారాయి. కొత్త పెట్టి కూతురిలా ముడుచుకుపోతూ "అబ్బ, ఏమి ముఖమై తి!" అంటూ చేతితో వున్న వస్త్రం వివనకరతో చిలిపిగా కోవో ముక్కును తట్టింది.

వారెడ్డిని మధ్య వచ్చిన మాటల పేరీ ఈ విధంగా పరి స్కారం కావడంతో ఇద్దరూ కాస్త ప్రణయసాధుర్యంలో పడుటానికే అప్పారం కలిగింది.

కోవో చుట్టూ అవతం పోసే ఎల్లెన్ కు దగ్గరగా జరిగి కూర్చున్నాడు. మృదువైన అమె చేతివ్రేళ్ళను తన వ్రేళ్ళతో మెలి పెడుతూ అమె బుజం మీదికి వంగి చిరునవ్వు చిందే అమె ముఖాన్ని పరిశీలనగా కొంతసేపు చూచి "ఎల్లెన్, మనం మెన్ జే ఇంటర్ మెట్టుమెంటి సారి కలుసుకున్నప్పుడు నీతో కలిసి (waltz) వాచ్ నృత్యం చేస్తా ఏ తెవిలో ఏమి చేస్తావో నీకు జ్ఞాపకమొందా?" అన్నాడు.

కోవో భార్యతో ఇలా వదన గొప్ప అరంభించిన మరు క్షణమే భూతేదాలు పిల్లగిద్దితూ ఏడ్చుకు అంకించుకున్నాడు. వాళ్ళ గోలతో పిరి వదన గొప్పకి అంతరాధుం కలిగింది. ఒక మాట చెప్పేందుకూ పిలువేడు విచేందుకూ పిలువేడు. పాపం కోవో ముఖంలో అనంతమంతా అంతరించింది. నోరు చిట్టించుకున్నాడు. ఎల్లెన్ కు కొంచెం దూరంగా జరిగి తన స్వీవంతో విక్కి కూర్చోని "మనకి పెండవ ప్రయాణీకులు జతపడ్డటం ఎంత న్యూసెస్!" అని తనలో తాను గొలుగు కున్నాడు.

భూతేదాలు క్రింది నుంచి కామ్మూను కేసే ఉపిరి వాడి కిచ్చాడు. వాదా దిడ్డను లాంచి పైకెట్టు కుటకటాల వద్దికు అడించడానికి తీసుకెళ్ళాడు. ఉపి ఏడ్చు అగింది. కాని పితాదాయి తన చేతుతో వున్న పసిపాము నముదాయించలేక పోయింది. గంటసేపటి నుంచీ ఆ పసిది అడపాదడపా ఏడుస్తూ వుంది. ఏడ్చు మరి ఎక్కువైంది. పాప ఎండు కేడుస్తున్నదో పితాదాయికి తాగా తెలుసు. అందులోనూ అవారం లభించ నప్పుడు పసిపిల్లలు ప్రయోగించే భాషను లెట్టులు ఇట్టే అర్థం చేసుకోగలరు. కాని కుటిన పెండవ కుటుంబానికి చెందిన అవిడ చుట్టూ మగవాళ్ళున్న కారణంగా దిడ్డకు వ్యవస్థ ఇవ్వలేక పోయింది. తమ భార్యలను బంటింటి వాలుగుగోడల మధ్య మాత్రమే తిరగనిచ్చి అధ్యార వారిని రక్షించుకొనేజాడే పెండవ నమాజానికి చెందిన స్త్రీ పితాదాయి! పాప అకలి వంగలి తనకు అనుభూతి కలుగుతున్నప్పటికీ దిడ్డను రొమ్ము కానించుకోలేక పోయింది.

కావాలంటే అక్కడే ఒకమహంతెల్లి జెప్పు గొడువవచ్చు. కాని వనవాగిరుకులైన ప్రయాణీకుల మధ్య నుంచి దారి చేసుకు వచ్చేందుకు అమె పాపానీంపలేకపోయింది.

వివరకు మాత్రు వృద్ధులకు జయించింది. పాప యెదురు మరీ భరించరానిదయ్యే అప్పుటికి పాండవ ప్రీతి సహజమైన పిగ్గు దిడియాలను (కోపరూపి, ఒక్క ఉదుటున తన కుర్చీని మగివాళ్ళు లేచి వైపుకు తప్పుకొని పాప వాటికి సన్న్య ముందించింది. అయివా ఆ కాస్త దానికే అదే అభిమానం దెబ్బతీస్తు దేమా ముఖం ఎర్రబారింది. సుదీపిస్తే వెనుక చుక్కలు తేలాయి.

పాపకు పాలివ్వాలనే పాకుతో ఇతర ప్రయోగికులకు ముఖం చూపకుండా అటుదిరిగి కూర్చోవడం వారిని అగౌరవ పరచడమే. అందుకోసా కోవో పాశ్చాత్య మర్యాదలు పాటించే వాడు. ఇలాంటి మర్యాదలు, ముప్పవం వషడులతో అతగాడికి వట్టింపు కాస్తే. అతని మాత్రం ప్రకారం తానెంత అమర్యాద కరమైన పని చేసింది సీతాబాయి ఎప్పుటికీ గ్రహించలేదు. అక్కడ అలా వీపు పెట్టి కూర్చోవడంకన్న లేచి మరొక తావుకు వెళ్ళి వుంటే బాగుండేది.

ఏమైనా కోవోకు ఈ పాండవ కుటుంబం వ్యవహారం బొత్తిగా నచ్చలేదు. మనఃశ్లేశం కూడా కలిగింది. అవలు వాళ్ళు లాంటి పైకి రావడమే తక్కిరిదిక్కిదిగా రావడం, ఇరుగు పొరుగు మర్యాద పాటించకుండా నాగరికత లేనిదేగా మాట్లాడు కోవడం, వాళ్ళు ఏల్లలు చేసే గండరగోళం, ఇప్పుడు ఇర తుడికారం చూపడం—ఇవన్నీ అతగాడికి బాధే కలిగించాయి.

“అహో, చూచావా ఆ భారతీయ మర్యాదకు మమ్మ తునకము! నంటి నిండా బంగారం దిగేసుకున్న ఆ భామామణి కొంచెం వర్ణత ఆయినా లేకుండా మనకేసే వీపు పెట్టి కూర్చోంది. ఇలాంటి అమామ్యం పోర్చుగల్లులోనైతే జరుగుతుందా!” అంటూ కోవో అశ్రురక్త కాంతో తన ఆవేదన వెళ్ళుమచ్చుకొని భూతేదాయి లేచి సీతాబాయి లేచి కోవంగా చూచి భారతేశాన్ని గూర్చి, పాండవ సంమాన్ని గూర్చి అతిక్షేప భోరణో ఏవో పేలుతున్నాడు.

దూరంగా కలకటాని దగ్గర ఉన్న ఆడిమ్మా పున్న కామ్నూ కోవో మాటిమాటికీ సీతాబాయి లేచి చూస్తూ వాగుతూ పున్న తీరును గమనించి అతను తన యజమానులని అవమానపరుస్తున్నాడని వెంటనే గ్రహించాడు. భూతేదాయి కూడా ఈ వింత వ్యక్తి భోరణేని అర్థం చేసుకున్నాడు. కాని మెదింకుండా వుండటమే మంచిపని అనుకున్నాడు. కాని కామ్నూ ఇదంతా చూస్తూ పూరుకోలే! సాయ్యాడు. వాడికి భయ భక్తులు లేవని కాదు. వున్నాయి. కాని నవనాగరికత అపాదించే పాట్లు అటంకాలు అతనికి లేవు. అది వున్నవాడు అశ్రుగరవాన్ని కూడా కాదని కొచ్చినందర్లాంకో వరకు మూసుకు వడుంటాడు. కామ్నూకు చదువు వండ్లలు లేవు. సభ్యత తెచ్చిపెట్టే మొగ మాటాలు లేవు. కాబట్టి వెచ్చుకో కొట్టివట్టు “ఏయ్, ఏమిటి సంగతి? అడవాళ్ళను గూర్చి దురుసుగా మాట్లాడుతున్నాన్? నువ్వో చదివిన చదువు ఇండుకూ ఉపయోగపడేదే?” అని కోవో మొహం ఆనేకాడు.

నరిగా ఈ అవకాశం కోవమే కోవోకాదుకు కూర్చున్నాడు “ఏమిటిరా దున్నుపోతా నేరా?” అంటూ పెదాలు కొరుక్కుంటూ కామ్నూ మీదికి లంపించి వాణ్ణి బాడం మొదిలేట్టాడు. అంతటితో అగత, అప్పుడే లేచి కామ్నూ తరఫున క్షమాపణ చెప్పుకోవచ్చిన భూతేదాయి ముఖంపై ఒక్క పెట్టు పెట్టి వట్టులాని కోవంతో ఏవెంకా మాట్లాడుతూ “జాగ్రత్త! ఇకనుంచి నీ అడవిమ్మగంతు ఇంటోనై కట్టేసిరా. నాగరికులకోకి తీసుకురాకు ” అని రేతులు దులుపుకు కూర్చున్నాడు.

“నైన దేవుడున్నాడు. విశ్వరథంగా ఇవాళ నువ్వు నన్ను కొట్టిన దెబ్బలకు నీకు ఎట్టి ప్రతిఫలం ఇవ్వాలింది ఆ దేవుడే విధియిస్తాడు” అంటూ కామ్నూ, కోవోమే పాచ్చరిస్తూ తనకు కలిగిన పరాధవానికి ఉద్రిక్తుడయ్యాడు.

కాని అశ్రువృందలవలన నంగిలి ఏమిటంటే ఇంత జరిగినా కామ్నూ యజమాని అయిన భూతేదాయి పోర్చుగీసు భాషలో ఇంకా క్షమాపణలు చెప్పుకొంటూనే వున్నాడు.

దివంతిటికీ లానే బాధ్యురాలని అనుకొంటూ సీతాబాయి దించిన తంపెత్తక కచ్చీరు పెట్టుకుంది.

చూస్తూ వుండగానే వరిష్టిత చేయి జారిపోయినందుకు ఎల్లెన్ కూడా బాధపడి, చెమ్మగిల్లిన వయనామ నదికేసి తిప్పు కొని ఎటో చూచింది.

2

“భూటా.....!”

ఈ పిలుపు వివేచికి వల్లకి ఎత్తవలసిన బోమాయి, ఆ వల్లకీతో కూర్చోబోయ్యే భూతేదాయి ఒక్కసారిగా ఉరికి పడి సావధానులై నిల్చున్నారు. నీలిచింది భూతేదాయి తండ్రి జీబాదాయి.

భూతేదాయి ముఖం కండగడ్డలా అయింది. ఈ రోజు తండ్రి అతనికి చాలా పెద్ద బాధ్యత అప్పగించాడు. అందుకే మనిషి రెంక పెట్టుకొన్న వాడికి మళ్ళీ వున్నాడు.

కోవోకోవో బస్టికి వెళ్ళి అక్కడ తన ముఖ్యమైన ఒక వ్యవహారాన్ని చక్కదిద్ది రావలసిందిగా జీబాదాయి భూతేదాయిను కోరాడు. ఈ మర్యాదామే వెళ్ళాలి. ఆ బస్టి వీరి గ్రామానికి రెండు మైళ్ళ దూరంలో వుంది. ప్రయోగ సన్నాహం తెల్లవారు జామునుంచే జరుగుతూ వుంది. ఎల్లకేలకు మిట్ట మర్యాదామయ్యేవరికి ప్రయోగానికి అన్ని ఏర్పాట్లు పూర్తి అయినవి. అరడణను మంచి బోయాయి వల్లకీతో ర్యారం వద్ద సిద్ధంగా వున్నారు.

కొద్దిపేరట్లో జీబాదాయి తన చివరికి తిన్నె మీది నుంచి దిగి వల్లకీ దగ్గరికి వచ్చాడు. అవాడు భూతేదాయి వడన ప్రయోగం చేసి ఇంటికి రిలివచ్చిన వాటినుంచి ఈ రోజు

నడకూ ప్రతిరోజు సాయంత్రం వ్యవహారం ముగియించే చర్యలు అరిగినప్పటికీ ముఖ్యమైన కార్యం గునుక అభివృద్ధిలేని తన కుమారునికి విద్యకైతెలో కూడా కొన్నిసార్లు చెప్పే టటు సూచనలు చేయడం అవసరమని తండ్రి భావించాడు.

“భూటూ, ఇంకా సుప్రసన్ను వెళ్ళి ఆ పబ్లిక్ ప్రాసెక్యూటర్ తో మాట్లాడి అయ్యకూ మనకూ మధ్య మంచి స్నేహం సంపాదించగలిగావా అని ప్రసన్న పాలు పరస్పరపాదపై పుటాడి. ఇప్పుడు మనం మన దాయాదులలో వ్యాఖ్యానాదులున్నామన్న పంగలి నీకు తెలుసుగా. చూడు, బాగా ఏను. పబ్లిక్ ప్రాసెక్యూటర్ను కలవడంతోనే మొదట ఆయన తండ్రి గారికి మన కుటుంబానికి మధ్య కొన్ని సంవత్సరాల క్రితం ఏర్పడ్డ స్నేహాన్ని అన్వయింపూ గుర్తుకు తేలు. గుర్తులు తేలడమే కాదు, ఆయన మనస్సుకు బాగా వాలుకొనేట్లు వెలకటి నంగిలున్న చెప్పాడు.”

కాని భూటేబాబు అంటూ “పబ్లిక్ ప్రాసెక్యూటర్ పెద్ద అధికారి కదా. క్షణం పీటె లేకుండా ఏదో వ్యవహారంలో పుంటాడు. సవిస్తరంగా వేసు చెప్పవచ్చా? బాల్కన్ వాటి నంగిలు ఆయన కింకా జ్ఞాపకమున్నాయా?” అన్నాడు.

జీవాబాబు కోపాద్రిక్తుడై “ఏమిటిరా నీ అర్థంలేని వాగుడు! వెనకటి నంగిలులే జ్ఞాపకముండరా?” అని కుర్రాడు.

“అదికాదు నాన్నా. ప్రాసెక్యూటర్ తండ్రి రాజకీయ అండ్రేడ్ ఊరికి బయట పొండ్ పున్న మన పాత ఇంట్లో పడకొండేండ్ల అద్దె లేకుండా పున్నాడు కదా. ఆ రోజులలో ఆయన మై నపు పత్తులు చేపట్టినప్పుడు సంపాదించుకొనేవాడు కదా. అంతకుమించి విల్లిగవ్వ అన్న కూడా ఆపుడు. వాళ్ళకు లేదు. పైగా అడపాడడపా మన మంచి ఏదో సహాయం పొందుతూ పుండేవాళ్ళు. ఆ తర్వాత పొంది (పానీ) రోడ్డు నివాసమేర్పరచు కొని బాగుపడి పైకి వచ్చాడు. కాకపోతే ఒకటి మాత్రం పచ్చిరి. ఆ ముసలాయిన ఉత్తముడు. మంచి పొందాయం కలవాడు. అద్వైతేమేత ఆయన్ని అనుగ్రహించిన తర్వాత మన ముఖం కొంచెం పొరుకొనే ఉద్దేశంతో కొన్ని ఉపకారాలు చేశాడు. ఆయన ఈనాడు బ్రతికి పుంటే కొడుకు అంటపైకి వచ్చి కుటుంబానికి అంత పేరుప్రతిష్ఠలు తేవడం చూచి ఎంతగా ఆనందించేవాడో! మై నపు పత్తులు అమ్మి జీవించిన ఒక వ్యక్తి కొడుకు లిప్సన్ వెళ్ళి అక్కడ బ్యారీస్టర్ వదిలి స్వదేశానికి తిరిగి వచ్చి న్యాయశాఖలో అంతపెద్ద వదిలి—ప్రభుత్వ న్యాయవాది ఉద్యోగం పొందిగొనాడంటే నిజంగా అద్భుత విశిష్టమే కదా! అయినా, ఈ లిప్సన్ చదువులు వదిలి తిరిగివచ్చిన క్రైస్తవులు ఏమి మనుషులులే!” అంటూ భూటేబాబు తన అసలు అభిప్రాయం చెప్పకొట్టాడు.

“భూటూ! ఆగు, అగు. సుక్రేమి చెప్పింనుకుంటున్నావో నాకు తెలుసు. అది నిజమే. ఆ తిరిగి మనుషులలో ఈ రోజులలో ఎక్కడలేని గర్వం, మెదిపిపాలు, డాలు, డర్పం కప్పిస్తూ పున్న చూట వాస్తవమే. ఇది తమ మార్గదేశ మన్న విషయం వాళ్ళు విస్మరిస్తున్నారు. యూరోపియనులను అనుకరించడం గర్వ

భావంగా భావిస్తున్నారు. వేషభాషలలో, అవార విహారాలలో యూరోపియనులవే మించిపోతున్నట్లు ప్రవర్తిస్తున్నారు. కాని యూరోపియనులలో రాంచందిలో పుండే కొన్ని గొప్ప గుణవిశిష్టల వీరిలో స్పృగ్యం, అదీ అంతా నిజమే. ఆ విషయం అలా పుండు. అది ఎవరి మాటో, ఈ పబ్లిక్ ప్రాసెక్యూటర్ మాత్రం అలా ప్రవర్తించడం నా అంతరాత్మ వెలుకూ పుంది. సుప్రసన్న కేయలంపిందల్లా ఏమిటి అంటే నీ తంపిలేటలు చూపి, ఆయనలో మెయంగా గౌరవంగా మాట్లాడి మన పాత స్నేహ సంబంధాన్ని పువరుద్ధిరించాలి. ఇది కష్టమైన సమేయా కాదు. పైగా సుప్రసన్న అతని పద్ధతు పట్టి చేతులతో వెళ్ళడం లేదు. ఇదిగో, చక్కని కానుక తీసుకెడుతున్నాన్నా” అంటూ జీవాబు చేరలో పున్న పెద్ద పెండ్లలుట్ట తేసి చూపించాడు.

“కాని పోయిన సంవత్సరం కళ్ళే భువూ అరిగితే ఏమిటి చేయడం? సుప్రసన్న చెప్పిన ప్రకారం ఇలాంటి కానుక తీసుకొని ఆ జడ్జికి జహాజరద్దామని చెప్పాను, ఆ యన సామేమిరా తీసుకోవడం లిప్పి పంపాడు.”

“భూటూ, ఇంకాకేరా నీకు రోకజ్జానం సుప్రసన్న అని వేసి అపూరితమే” అంటూ జీవాబాబు కొడుకు శోరణి అరిక గ్లాడు. “ఆ జడ్జి యూరోపియను. యూరోపియనులలో మాత్రమే అలాంటివి జరుగుతాయి. రేకాక అసలకు మంచి కానుకను తీసుకోకుండా లిప్పిపంపాడన్న మాట ఎప్పుడైనా ఏర్పావా?” అని కూడా ప్రశ్ని చేశాడు.

భూటేబాబు తండ్రి ప్రశ్నకు జవాబు చెప్పకుండా “ఆ, సుప్రసన్న అంతే అంటావులే. పైగా ఆ యూరోపియను జడ్జి మీ పని మీది పచ్చాని అడిగారు. ఏమీలేదు, పూంకే చూడటానికి వచ్చానంటే పని లేకుండా ఎందుకొచ్చామని కోపవద్దాడు” అని వెనకటి పంగలి గుర్తుకు తెచ్చాడు.

“నీకా మాత్రం తెలివి లేకపోయిందా? ఏదో ఒక సాకు చెప్పలేనదేయావా? ప్రాసెక్యూటర్ గునుక అలాంటి ప్రశ్న వేస్తే వారం క్రితం జరిగిన లాంబి సంఘటన చక్కని సాకుగా ఉపకరిస్తుంది. మనం పెద్ద సాయకు చెందిన వందన్న కుటుంబీకుల మని చెప్పి, కేసుపెట్టి ఆ దున్నుడికి తగు గుణపాతం చెప్పడంను ప్రన్నామని అంటే సరిపోయా? మరి గుచ్చి అడిగితే కేసు ఎలా పుందారో సలహా చెప్పడం టేజీయే. విజంగా కేసు పెడుతున్నామని అనుకునేవే. ఇప్పటికే దాయాదులపై వ్యాజ్యంలో ముసగనాం రేలావాంగా పున్నాము. వాళ్ళు పొం ఆక్రమించుకు కూర్చున్నారు.”

ఈ మాటలలో జీవాబాబు తన కుమారునికి చెప్పవలసిన సాతోదేశమంతా పూర్తిచేసి “ఉరి—ఇక కడలండి” అని పబ్లిక్ బోయాలను అజ్ఞాపించాడు.

పబ్లిక్ ముందుకు సాగిందో లేదో జీవాబాబు దృష్టి వెలిన పెద్దలుట్టతో పబ్లిక్ వెంటనడి పరగెత్తుతూ పున్న

కామ్యున్నా ప్రవరించింది. అగ్రహారమునకు "ఒక కామ్యు, వీ నోటి దురుసుతనం వల్లనే ఆ రోజు లాంటి అప్రతిష్టాకరమైన సంఘటన జరిగింది. నువ్వు వత్తి మంచి బుద్ధివి. దేవుడు నీకు పెద్ద నోరెప్పుడుకాని పెదకు ఇవ్వలేదు. కాబట్టి నీకు నోటికి దీని కుపయోగించుకోవాలి" అన్న తోయింది. అయినా నీ కుంమే అటువంటిది. కుమ్మరి వామనో ఇద్దరి పెంకు లెలా దొరుకు లాయి? ఇకముందెప్పుడై నా అలా నోరు పారేసుకున్నావా- అలాంటి విషయ నీ లాత ఇంటికి పోవడంబాదు. దాని జ్ఞాపకం పెట్టుకో" అని హెచ్చరించాడు.

పిదప అంతవరకూ చిన్న యజమాని వెంట బిచ్చికి వెళుతున్నానన్న సంబరంతో వున్న కామ్యుకు ఈ చిట్కాతో ముఖం కండ్లగడ్డలా వచ్చింది. అరుదైన వందలబట్ట వెల్లిస్తే వుండి కూడా నిటారుగా నిల్చి వున్నవాడు ఈ యజమానో అపమానంతో కుంగిపోయాడు.

3

ఒకంటే పేషన్ల వల్లకీ వల్లకీ ప్రాసీక్యూటర్ గారి బంగళా గేటు ముందుకు వెళ్ళింది. ఖాతేదాసు వల్లకీ దిగి, కలర్ సవరించుకొని, వర్షం చేతులు పోగొట్టి, కేబుల్ వున్న రుమాలు కొనసూ వాచీ బంగారు గొలుసునూ ఎదుటివారికి కప్పించేట్లు కొంచెం పైకి లాగి, వెండి వీడే బాగా కప్పించేలా చేతికర్ర పట్టుకొని, తనకు పొద్దుపై నంత చూడగా బంగళా గేటు గుండా లోపలికి నడిచాడు. ఆతని వెనకే కామ్యు కూడా వచ్చాడు. తోట దాటి బంగళా ద్వారం సమాపించేవరకీ గిలార్ పాద్యంతో పాడబడుతూ వున్న పోర్చుగీసు పాట వినిపించింది. ఒకటిరెండు మార్లు సంగీతం ఆపడంతో లోపలి వచ్చేటా, వికవీటలు, వకవకలు విప్పించాయి. లోపల ప్రీపురములన్నట్లు వాటివల్ల తెలుస్తూనే వుంది. దీనితో నమయోచిత బుద్ధి లేనివాడయ్యాడు ఖాతేదాసు! తలపు తట్టి సహనం లేక పోయింది. భయంతయంగా భైట అక్కడే నిల్చున్నాడు. సరిగా అప్పుడే అలా వెళుతూ వున్న నౌకరు భూతేదాసును చూచి వెంటనే తిరిగి లోపలికి వెళ్లి ఒక హిందూ మనిషి ఎన్ని భైట వేచి వున్నాడని తన యజమానితో మనవి చేశాడు. హిందువే కదా అంటే లోపలికి రమ్మని రెప్పేదేమిటని ప్రాసీక్యూటర్ ఉపేక్షించాడు.

కొంతసేపటికి ప్రాసీక్యూటర్ "ఎవరిది?" అని కేక పెట్టాడు లోపలి నుంచే.

ద్రాయింగ్ రూము దర్వాజాకు చుట్టిన డిక్షను గల తెర చేతదాసు వుంది. లోపలి వెళ్లాలంటే అది అడ్డం. దాన్ని తొలగించి చూడే భైర్యం చాలక భూతేదాసు భైట నిల్చిపో తడబడుతున్న కంతంతో "వేనెడి. జీబాదాసు కుమారుణ్ణి. మీ దర్బారం చేసుకొని మా కుటుంబం వారి గౌరవాభివందనములు సమర్పించుకుందామని వచ్చాను" అన్నాడు.

"జీబాదాసా? స్పెన్సర్ ఏ ప్రాజె వేరది? ఎప్పుడూ అలాంటి పేరు నేను వింటేదే" అన్నాడు ప్రాసీక్యూటర్ వెలకారంగా.

"అవునండీ, జీబాదాసు వంతుంకర్ అని అంటారు. మీకు జ్ఞాపకముందే వుంటేంది. మా పూరు వేయూ. వెనక మీ కుటుంబం వారు మా గ్రామంలో వుండేవారు. మీ వాస్తవ గారు, మా వాస్తవ ఇద్దరూ మంచి స్నేహితులు. మీరూ వేనూ ఒకే వీధి జోన్లో చదువుకున్నాము చిన్నప్పుడు." ఇలా పట్టుతూ అన్నాడేకాని తాను చెప్పదలచుకున్నది సరిగా చెప్పలేకపోతే అన్నది భూతేదాసుకు అనుమానంగానే వుంది. మాటలు సరిగా పోలి రలేదని లోపల బాధపడ్డాడు.

"వీధి ఒకదా? వెడలింది. చరిత్రకు పూర్వం వాటి కథ చెబుతున్నట్లున్నవే. అది దింపటలు అదాము, ఈపు వాటి కథకాదు గదా! ఏ కుటుంబానికి, మా కుటుంబానికి మధ్యగల స్నేహనంబంధాన్ని పరికోరించి లేలే వనివి ఒక ప్రసిద్ధి చరిత్ర కారునికి అప్పగించారు. వరే, వీవన్నట్లు జీబాదాసు మా తండ్రి గారికి నిజంగా స్నేహితుడే అనుకుందాము. అయితే ఏం కావాలి?"

ప్రాసీక్యూటర్ ఈ సమాధానం చెప్పడంతో భూతేదాసు వోరు వీడవకట్టుకు పోయింది. అదులు చెప్పడానికి వెంటనే వోరు పెరిగెను. అరిక్టుం మార "ఏమీ అక్కర్లేదండీ. మీరింత పెద్ద వరవిలో నియమింపబడ్డారని తెలిసి చూసాన్నాకు వరమానందం జరిగింది. స్వయంగా వెళ్లి మిమ్మల్ని ఆభివేదించమని చెప్పి నన్ను పంపాడు." అన్నాడు.

"ఓ, ఆభివేదనలా! చాలా కృతజ్ఞులను."

"మాకో చిన్న కానుక కూడా తెచ్చాను."

"కానుక? మీ హిందువుల వద్ద నుంచి కానుకలు వున్నకొదం ప్రమాదంతో బాధుకున్న పని. పెద్ద అధికారకు వీదో కాన్సె ఇచ్చి ఆదే రంతంగా ఇచ్చిపట్టు మీరు భావిస్తారు. అలా మేము అనుకోవాంబి లోపం మీ ఆభిలాష. కాబట్టి నీ కాన్సెను స్వీకరించడం వాకు నమ్మకంకాదు. అయితే తెచ్చిన కాన్సెను తిరగకొట్టడం అమర్యాదకరమైన పని. వరే, ఏం తెచ్చావో చెప్పు."

"మేంకోరి ఆరటివళ్ళూ, మాన్ కురాడో-అల్ఫాన్సో మామిడివళ్ళూ తెచ్చానండీ."

"ఏమిటి, వెదవ ఆరటి వళ్ళూ మామిడి వళ్ళూవా! అలా వాకు కాన్సెలు! తిరిగిని వోరు కెడింది. అల్ఫాన్సో మామిడి వళ్ళు తిని మా నౌకర్లకు కూడా మొహం మెత్తిపోయింది. కవినం పెద్దాండివో రమ్మనా అయితే వీదో కొంత మార్పులే అని పరిశీల్చుకొనే వాళ్ళు."

ఆతను అలా అన్నప్పటికీ లోపలి నుంచి ఒక నౌకరు ఎన్ని భూతేదాసు తెచ్చిన వందల బట్టను స్పీడ్ సవరకుకొని వసారో ఒకమూం పోశాడు.

“మరింతేమైనా మని వుందా?” అని ప్రాసీక్యూటర్ గారి ప్రశ్న.

తను ఈ ఫేటీ మంచి మం.పురో పడుతున్నదని భ్రమించిన భూలేబాలు “లేదు, అంత పెద్దది విషయమేమీ కాదురండి. మీరు ఏమీ అనుకోకపోతే చాలా స్వల్ప విషయం. వారంతాకల క్రితం చేసు పాడేమీ వెళ్ళాల్సి వచ్చింది. అక్కడ రెండుమూడు రోజులుండి లాంచీతో మా గ్రామం తిరిగి తెడులున్నాము...”

“దీని, త్వరగా కానీ. అసలు సంగతి చెప్పు. చేటు భారతం వినడానికి నాకు టైములేదు.”

“మన్నించండి. అదంతా ఇట్లా అరిగింది” అంటూ భూలేబాలు లాంచి సంగతులను పాత్యమైనంత సంగ్రహంగా చెప్పుకుపోయి “ఆ క్రైస్తవ ప్రయోజకునిపై తేను పెట్టా అనుకున్నాము. అతను పెద్దది అరికాలిలా వున్నాడు. ఈ యి యుగో మీ అమూల్యమైన సంచో తీసుకుందామని వచ్చాను” అన్నాడు.

ఇందుకు వెంటనే సమాధానం రావడం పోయి రోపల ప్రాసీక్యూటర్ గారూ, ఆయన భార్యమణి గారూ పాదాపిడిగా గుసగుస లాడుకోవడం భూలేబాలుకు విపిండింది.

కొంతసేపటికి ప్రాసీక్యూటర్ గారు వేరొకరంగా తిర స్క్రీద భావంతో ధీగ్ధిరగా వచ్చి “ఆ క్రైస్తవమైన పిర్యారు దానిని చేయించుకుంటున్నావా? ఎంత పెరివచివుందిమైన పని! మీ హిందువులకు ఈ అత్యగరవం ఎప్పుటి నుంచి అట్టింది? విజంగావా? లేకపోతే పై దాడేవా? కొన్ని కరాల మంచి క్రైస్తవ అధికార్థ వర్ణ మీరు రోజూ ఇలాంటి అవమానాలు పొందుతున్నారే! ఇవాల ఇది కొల్తా? కాబట్టి వెళ్ళి మా రోకమీ, మీ పాత సంప్రదాయాన్ని సుసరించి నోరు మూసుకొని పడుండు. చేసు చెప్పు దగ్గి ఉత్తినుమైన సంచో అదే. ఇక వెళ్ళు. నా కివరం చాలా సరివుంది” అని ముగిండాడు.

ఈ ఫేటీ అరిగివంతసేపూ పాపం భూలేబాలు గ్రామంక్ రూము బయట నిల్చునే వున్నాడు. ఇక ఫేటీ ముగిసినది గ్రహం

చాడు. తండ్రితో ఏమి చెప్పించా అనుకున్నాడు. “ఎచ్చిన వాణ్ణి వస్తు రోపతికి వచ్చి చూశామని చూడ అంతలేదే! అరిగిన మర్నాడ చూస్తే ఇలా వుంది!”

ఏమీ పాలుపోక భూలేబాలు పిగరేట్ తీసి ముట్టింది మెల్లగా వచ్చిన దానిపట్ల.

భారీ బుట్టు తీసుకొని కామ్నూ తన యజమాని సమన రించాడు. వెదుతూ వాడు వెనక్కితిరిగి ప్రాసీక్యూటర్ గారి అంద మైన బంగలాను మరొక మారు కంఠుజాచాడు. అవతంగా “వధన ప్రాసీక్యూటర్! చూశారా బాబూ, వాడే పీడూ!” అని అరిచాడు. ఈ అరుపు భూలేబాలుకు ఏదో పీడకంను స్ఫురణకు తెచ్చింది.

అతను వడుస్తున్న వాడల్లా తటాలున అగి తెడురుగా కామ్నూ వంక చూచాడు.

కామ్నూ చూపు గ్రాయంగ్ రూము కిటికీపై కేంద్రీ కరించి వుంది. సరిగ్గా వాడు చూస్తూ వున్న వంకే భూలేబాలు చూడ అవకీతో చూచాడు. అక్కడ ప్రాసీక్యూటరు, ఆయన భార్య విల్పొని వున్నారు. ప్రాసీక్యూటర్ విషయగర్వంతో వాటి విరుదుకొని నిలబడి వున్నాడు. ఆయన భార్య భూలేబాలు తేసి జాలిగా చూస్తూ వుంది.

కామ్నూ పట్టరాని కోపంతో పెరిమలూ కొరుకుకుంటూ ప్రాసీక్యూటర్ ను తిట్టిపోతాడు. “అవును బాబూ, ఈ వెధవ వాడే. చూశారా ఎట్లా నిప్పులున్నాడో! పీడి నాలుక కొయ్య! పీడే అనాడు అవత్రంకపు మాటలతో అమ్మగారిని లాంచీపై నిలుగురితో అవమానపరిచాడు. పారిశ్రాంధ్ర మహారాజాలంటి నా యజమానిపై చెయ్యి చేసుకున్నాడు. ఇంతకీ రాసిపెట్టి వుంటే అప్పుతుందా? ఈ దుర్మార్గుడికి కామక ఇవ్వడానికా వూరునించి అంత బతుకైన వండ్ల గింప మోసుకొచ్చామి! వ బుద్ధి గడ్డితిని ఈ ప్రయోగానికి సమకట్టే ముందు చేపుడు నా కాళ్ళయినా విరగ్గొట్టాడు కాయ!”

(అనువాదం : డి. రామలింగం)

జయంతితే....

శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి

బ్రాహ్మ—

ఆ మాక్తి జ్ఞానకం రాకుండా ఎట్లా ఉంటుంది!
అంతటి మహాకవి మళ్ళా ఈ గడ్డమీద పుట్టలేదాయను.
ఇంతలో ఆవిర్భవించాడే ఆ కబూడా లేదాయన. ఏ మంచి కవి
కయినా అస్వయంప్రసవిన ఆ మాట ఆ మహామహాపుని తల
పెట్టగానే ఎందుకు ప్రత్యక్షం కాదు?

..... సుకృతివో
రసనీర్దాః కవీశ్వరా!
నాస్తి యేషాం యశాకాయే
జరామరణజం భయమ్!!

'సుకృతాత్ములు రసయోగులు అయిన కవీశ్వరులకు
జయము. వారి ఏళుర్దమయిన యశశ్శరీరానికి ముసలిరసం
రాదు. మృత్యువు లేదు.'

వైద్యశాస్త్రరీత్యాకూడా రసయోగిద్వైతం జరా
మరణభయం తెరచి వ్రాసినది.

'కాలిదాస జయంతి'

అనగానే అందరి జయంతిపదంతో ఈ సత్యం మృగ
జకు పన్నుంది.

ఈ భారతదేశపునదుల్లో, కొండల్లో, ఆకాశంలో,
ఆయన రీసమై ఉండి వాటిపై నుంచి వచ్చే ప్రతివాతానా
స్వర్ణలోను నువలను తాకుతున్నాడేమో అనిపిస్తుంది.

ఆయనరచనలు ఏవో కొన్ని యేండ్ల కిందట వ్రాత
పుటాల్లో వ్రాపివుంచిన మూగ— అక్షర పంక్తుల కావే.
ప్రియమిత్రుడు ఆప్యాయంగా కెగలించుకొని పరికిన మధు
రీక్తులుగా, చలోక్తులుగా ప్రత్యక్ష మౌతాయి. ఆరవి ఉప
మావాలూ ఉక్తులూ చైతన్యవంతమైతాల్లో కరగి కలసి
పోయాయి.

జనమృదు—

ఆయన గలించినవాడని ఎట్లా అనుకుంటాం? గురు
శిష్యుల కావ్యపాఠశాలమధ్య, రసజ్వల సాహిత్యమీమాంసల్లో
ఆయన జీవిస్తున్నాడు.

(పేయమీప్రియల నుండరావొగ్రహారాల్లో వసి
స్తున్నాడు.

(ప్రియవియమృతం తావ్యకయ్యలలో నిట్టులు
స్పృహవు.

భారతదేశపు ఆరుముతుకోభల్లోనుంచి తొంగి
చూస్తున్నాడు.

వేయె—

ఇక్కడిక్కడ ఉన్నాడు అని ఎంచి చెప్పడంకంటె—
ఎక్కడ లేడు! అని ఒక్కచెప్పినే తీరుకుంటే పరిపాటుం
దనుకుంటామి.

భారతాత్మ తాను ముక్తకంఠంగా ఏమిచెప్పడం
కొన్నిదో అది ఆయనకంఠంద్వారా పరికింది. నర్మభారతీయ
సంస్కృతికి, సంపత్తికి, పొందికలకి ఆయన ఏకైక
ప్రతినిధి. కనుకనే భారతదేశం అనగానే అన్నింటికీ ముందుగా
కాలిదాసు, కాశ్మీరం అనే అక్షరాలు విశ్వాత్పరిపాయి.

వందే మాతరం— అని ఆయన పెక్కడా వివాదాలు
చెయ్యలేదుగని మాతృభూమిని అంతగాగంగా ప్రేమించి
వేరొక సంస్కృతికని కనుపడదు. ఆయన దేశభక్తి కున్న
భాగోపమిరాంతో జడప్రాయంగా ఉండదు. అది పొందర్య
భరితము. వ్యంగ్యనుండరము.

ఆయనదృష్టిలో భారతభూమిఅంతా ఒక అఖండ
మాతృ వ్యవూపం. దానికి విలువుగా అడ్డంగా గట్లా, గీతలా
లేవు. తాళివనశ్యామమైన తూర్పునముద్రతీరంమోది ఎంత
ఇష్టమో మరియనములనుంచి పోరీతపక్తులుఎగిరే మల
యాద్రుడవత్తుకలమీదనూ అంత అధినివేకం. తామ్రపద్మ
పదితో కూడిన దిక్పత్ర నమూద్రపు అణిముక్కలమీద ఎంత
అనక్తియో మొగిలిపుప్పొత్తు ఎగిరే తేరదేశపు మురళి
నదీతీరంమీదనూ అంత మోజు. గుఱ్ఱాలు తమజాళ్లమీద
పడ్డ కుంకుమపువ్వుకేసరాంను మాటిమాటికి విడలింపే నీలం
నదీప్రాంతాలను, కమ్మరీముగాలు కూర్చునలేవగా గును
గుమలదీ రాతివంకలమీద పైవిక్కులు విక్రమించే హిమాలయ
ప్రదేశాలనూ అగ్రర్దనయనాలతో ఆయన చూడకుండా ఉండ
లేదు.

భారతదేశపు అహరంగవ్యూహాన్ని ఎంత గాగంగా
విడుచి అంతరంగినికెక్కినవైన అపూర్వ సంస్కృతినికూడా
అంతలోతుగానూ అవగాహనచేసుకొన్నాడు. శాస్త్రానూ,

సంప్రదాయం, మతం, కళలు, ప్రకృతిసౌందర్యం, నిర్వచనానుభవవిభావిత తన అమృతకవిరాస్పర్యతో అజరామరాలు చేసి భారతీయజైతన్యం అంటే ఇదీ అని సకలప్రపంచానికి చాటిన విశ్వకవి ఆయన. మహర్షిప్రాక్తమైన భారత పరిజ్ఞానానికి రుచిరభాష్యులుగా, వ్యాఖ్యానాలుగా ఆయన రచనలు దిగ్భవ మిస్తాయి.

కాలిదాసద్విష్టిలో మతం, వంకులితమూ, పాక్షికమూ కాదు. ఆయన మూలద్విష్టికి కైపుడుగా కావించిన ఆయన సిద్ధాంతం మువకం మైనది.

కుమారసంభవంలో ఔకల్యాదోల్పవానికి బ్రహ్మ విష్ణువులు విచ్చేసి ఈశ్వరుణ్ణి అభినందించారు. ఆ సందర్భంలో మహాకవి అంటాడు.

'ఏకైక మూర్తి ర్భిరిదే త్రధా సా
సామాన్య మేషం ప్రథమావరత్వం |
విష్ణోర్జ్వలః తస్య హరిః కదాచిత్
తేదా సైయోః తాపసి ధాతు రాజ్యో' ||

కుమా. 7.44

'ఒకేమూర్తికి మూడురూపాలు. వారిలో ఎక్కువగా తక్కువగా అనేది లేవు. విష్ణువుకంటే శివుడు అయినకంటే విష్ణువు వారిద్దరికంటే బ్రహ్మ, బ్రహ్మకంటే వారిద్దరూ మొట్టమొదటివారు.' అనగా వీరిలో ఏ ఒక్కరి అధిక్యం స్థాపించబడనడంఅయినా తెలిసి తక్కువ అన్నమాట.

ఈయని రెండుచోట్ల భవత్స్మృతి చేశాడు. అక్కడ తాకిక కథలనుగాని, అవతారప్రవక్తినిగాని ఎత్తక రెండు చోట్లను ఉపవిష్ట్రప్రతిపాదిత తత్త్వమును గూర్చియే ప్రసంగించినాడు.

నమ ప్రీమూర్తయే తుభ్యం,
ప్రాక్ సృష్ట్యే కేవలాత్మనే
గుణత్రయ విధాగాయ
సత్య ద్వేద ముపేయుషి. ||

కుమా. 3.4

'సృష్టికీపూర్వం కేవలాత్మస్వరూపుడవు. ఏమిట గుణత్రయవిధాగము వందినాడవు. అందువల్ల భిన్నభావము కలిగినవాడవు. అట్టి ప్రీమూర్తికి నీకు నమస్కారము.' 'అత్యంతా ఇద మేక విశాగ్ర అవీత్' అనే బ్రతుకర్థం ఇందులో ప్రతిపాదితం అయింది.

త్య య్యువేతి విత్తానాం
త్వత్ప్రమర్శితకర్మణాం
గతి స్త్యం వీతరాగాణాం
అతూ య సృష్టివృత్తయే ||

రఘు. 10.28

'నీయందే విత్తముంచి నీకే కర్మలను వమర్పించి విరాగులైన వారి పునరావృత్తిరాహిత్యమునకు నీవే గతి పగు

చున్నావు'. 'మమ్మనా భవ మద్భుక్తః' అను గీతార్థమున్ను, 'త మేవ విద్యా నమ్మతి ఇహ భవతి, నాన్యః పథా ఆయనాయ విద్యతే' అనే బ్రతుకర్థమున్ను ఇవట ప్రతిఫలించిన పని మల్లి వాళు అంటారు.

పురుషార్థార్థ ధర్మం శ్రీష్ట మనీ, అర్థకామాల రెండూ అదిభిముఖంగానే నడవలసిఉన్నవనీ ఈ కవి అభిప్రాయం. దీనివరాణను పర్ణిస్తూ ఇట్లా అంటాడు. 'అవ్యర్థకామో అస్య స్తాంధర్యాయైవ మనీషిణః'

బ్రహ్మచారివేషంలోని శివుడు తనస్వనిపాఠ్యంతో ధర్మం త్రివిధసార మని కంకోక్తిగా పలుకుతూ 'అనేన ధర్మ స్సవిశేష మధ్య మే త్రివిధసారః ప్రతిభాతి భామిని' అని అంటాడు.

కామ్యాదిదైవేయ అయితే ప్రవాహం ఏటిఉడ్లను విరిచినట్లు అర్థధర్మాంను ధ్వంసం చేస్తుంది అని ఇంద్ర సభలో కామునిచేతనే అనిపిస్తాడు. 'కస్యార్థధర్మో వద పీడయామి సింధో వైటా వాపి ఇవి ప్రవృద్ధః'.

కాలిదాసుకావ్యద్విష్టి విచిత్రమైనది. ఆయన తన కావ్య పరిజ్ఞానాన్ని అనువచకంగా ముందుకు తీసుకొని రాసేయక ఒక ఉపమానంగానో, ఒక విశేషంగానో ఒక పరిమిత వ్యక్తిచిత్రణం లోనో ఇమిడ్చి చమత్కరిస్తాడు.

రఘు|| ఒకటవసర్గలో వసిష్ఠునిగూర్చివైపుటా అంటాడు. 'అ తథిర్య విధే స్తస్య' ఇక్కడ అధర్వణిధి అన్న వసిష్ఠునివిశేషణం అలోచిస్తేగాని ఎందుకో తెలీదు. ఇక్కడి కావ్య ప్రసంగదాయ మేమటంటే పురోహితుడై నవాడు అధర్వ వేదవిహితంగా శాంతికసాష్టిక కర్మలు నిర్వహించాలి. ఇట్లు దిలిపుని అనర్థనిన్పుత్రికి వసిష్ఠునికి ఈ విశేషణం అవసరం.

పెండ్లికాగానే శివుడు నవవధువు పార్వతీచేయినట్లు కాక ఈయనమందిరంలో ప్రవేశించాడు. అక్కడ వేలపై పాము పరిచియున్నది. 'ఇటు వేలపై పాము' అనగానే వెంటగా కవనడుతుంది. ఇక్కడి ఒక ధర్మరహస్యం ఉంది. పెండ్లి అయినమూడురోజులవరకూ అంభోయ్య, బ్రహ్మచర్యం కావ్యవర్తిష్టములై ఉన్నాయి. 'అత డీతిర్వ్యం అక్షార లవదాశినో, అథ శ్కాయినో బ్రహ్మచారిణో వ్యతాం' అశ్వథాయన మాత్రం.

ఇక్కడ ఈ వైద్యకావ్యవ్యయ్యాన్ని చక్కని ఉపమానంగా ఉపయోగించుకున్నాడు. తారకాసురపీడితులైన భవతలు బ్రహ్మలోఅస్థుమాల—

అస్మి మ్మహాయాః పర్యే నః క్రూరే ప్రతిహతక్రియాః
వీర్యవన్తా స్వధానీవ వికారే సన్నిహితే ||

'మాఉపాయాన్ని అరాక్షమనియడం బలమైన బాషధాన్ని సన్నిహితజ్వరంలోవలె నిష్ఫలములైపోయాయి.' అట్లాగే ఒక వ్యాకరణకావ్యమర్యాదను తీసికొని ఇట్లా ఉపమిస్తాడు.

దేవరి మొరవని బహుదేవు డంటాడు.

అట్లప్రతిష్ఠిః ప్రథమం యూయం కిం బలవత్తైః
అపివై దివో భృగోః కృం వ్యావృత్తియః పరైః

'మొదట గట్టిగా వింటున్నాను మీరు బలమైన
అపవాదములతోనామాన్య సూత్రాల్లాగు ఎట్లా విలకడ
కోల్పోయినా రయ్యా.'

రఘువంశాదిని 'యోగే నాతే తనుర్వణాం' అని రఘు
వంశరాజుల విశిష్టమైన అంత్యదినపు నిర్దేశించి ఆయోగ
నిరసక్రమాన్ని రఘువీరావతారంలో చక్కగా విరూపించాడు.

న వవప్రభు రాజతోఽయాత్
స్థీరకర్మా విరరామ కర్మణః
న చ యోగవిధే భృవేతరః
స్థీరస్థీ రావతమాత్మదర్శనాత్|| రఘు. 8.22

'అజరాజ వంశప్రతిపరకు తాను చేపట్టిన పనిని
విడువలేదు. రఘురాజ వరమాత్మదర్శన మయ్యేవరకును పట్టిన
యోగసోదనమును విడువలేదు.' అట్టి రఘువంశమునందేకాక
వరమేళ్ళరుని తనస్థులందర్యంలోకూడా యోగసోదనవిషయము
ఇట్లా విరూపిస్తారు.

కించిత్ప్రకాశ స్తమితోగతాతైః
భూవిక్రియాయాం విరథప్రసంగైః
తేత్రై రవిన్యందితవక్ష్యమాతైః
అక్షీకృతప్రమాణ మహో మయాశ్చై||
కుమా. 3-47

'వరమేళ్ళరుడు అపొన్నలో నుండగా అతనికమ్మలు
కొంచెముప్రకాశముతో నిల్చుంటుగా, తీవ్రముగా ఉన్న కను
గుట్టుగలవై భూవిక్రీయములను ఉడిగి దెప్పలను అల్లార్చక
క్రిందికి ప్రసరించుచున్న కాంటలు గలవై నానాగ్రమును చూచు
చున్నవి.' ఈ యోగస్థితి యోగసార మనే గ్రంథంలో ఇట్లా
వర్ణించబడి ఉన్న దిని మర్చిచాటుచువలెనం.

కరణాని అపహస్కర్య స్థితుః ప్రిశ్నితాత్మకః
అత్యాపం హృదయే ధ్యాయేత్ నానాగ్రే న్యస్త
లోచనః||

కారదాసు భృంగార్యునియడు ఆవేది సుప్రసిద్ధమిషయం
అయితే ఆయనభృంగార్యుని ఇంద్రియలౌల్యాన్ని, మానసిక
దౌర్బల్యాన్ని ప్రాశ్నహించేది కాదు. అది ఉదాత్తము, ఉత్తమ
స్థితికి వలెదినది. స్త్రీపురుషుల ప్రేమతత్వాన్ని గూర్చి
ఆయన సిద్ధాంతి మిది.

అనాతురోత్పంశితయోః ప్రసిద్ధతా
సమాగమే నానీ రతి ర్భూ మాం ప్రతి
పరస్పరప్రప్తివిరాజయో ర్భరం
శరీరవాహినీ సమానురాగయోః||

'స్త్రీ పురుషులలో ఒకరికి గర్భమైన ప్రేమ ఉండ
రెండవారికి లేకపోతే అట్టి కంఠుక రుచిహీనమైనది. సమాను
రాగంకలవారు కలుసుకోలేక వలించిపోయినా అస్థితి మంచిది'
అని మాణిక్యాగ్నిమిత్రంలో నాయకునిచేత అనిపిస్తారు.

గొప్పప్రేమ సిద్ధంచుకొనుటే దార్మికతావల్యంవల్లను
వైపుకొనుకున్నవల్లను అది లభ్యంకాదు. దానికి ఏకాగ్ర
మైన తనమ్ము తెయ్యాలి—సాధించాలి— అంటాడు. పార్వతి
మహేశ్వరప్రప్తికోసం తనమ్ము తెయ్యుటోడా ఇట్లా అను
కొంటుంది.

ఇయేష సా కర్మ సువంశ్యరూపతాం
సమాధి మాస్థితృ తపోధి రాత్వనః
అవాప్యతే నా కథ మన్యదా ద్వియం
తథావితం ప్రేమ పరిభృతాదృశః||

'అమె తనమ్ముచేసి తన బూసాన్ని నవలంచేదు
దలచింది. లేకపోతే అట్టిప్రేమ అట్టిపరి ఎట్లా లభ్య
మవుతారు.'

కారదాసుస్థిలోని పల్లి తనవతితో ఇట్లాంటి
అర్చైత్రం కోరుతుంది.

శరీరా నపా యాతి కాముది
సపా మేశేన తప్తి త్ప్రతియతే
ప్రమదాః పరిపరత్నగా ఇతి
ప్రతిపన్నం హి వయేనై రసి||
కు. 4-33.

'చంద్రునితో వెన్నెల పోతుంది. మమ్మతోకూడా
మెరపు లయవోతుంది. స్త్రీలు భర్తృహర్గానుయాయును
అని వైతన్యంలేచి కూడా వెపులాముగిది!' దీనికి బాబు
అన్నట్లుగా కారదాసు చింతించినవతి తనవల్లిప్రేమ నుగ్గ
డిస్తాడు.

గృహిణీ నవిన స్తృణా మిదః
ప్రియశ్చ్యై లలితే కలాపిన్
కరుణాముఖేన మృత్యునా
పారతా త్యాం వది కిం న మే హృతం||
రఘు. ప. 8. ప. 67

'నా గృహిణి. మంత్రిని. మిత్రమవు. లలితకళిన్
ప్రియశ్చ్యైరాలవు. దయమాలిన మృత్యువు విన్నెత్తుకొనిపోయి
నా కేమి మిగిలింది?'

చిత్రకళ, సంగీతం, నాట్యం మొదలైన లలితకళల్లో
కారదాసుకున్న అభివేశం ప్రవేశం ఆయనరచనల్లో నలు
కోట్ల ప్రత్యక్షమౌతాయి.

ప్రేమరసీయకావ్యాన్ని వర్ణిస్తూ 'ఉన్నీతిలం తూరికయేన
చిత్రం' అంటాడు. కుంచితో (చరచరి) విడిచివిన బొమ్మ

వరి మన్ననలు అమె యావనం! పందిరేళ్ళరుని హంకారం
విని అడవిలంతా కిక్కురుమనేకుండా బొమ్మవేసిట్టు విశ్రాంతిగా
బ్రుష్సురట.

‘తల్లెవనాల్ కానన మేవ పర్యం
చిత్తార్పితారమ్మ వివాహశస్త్రే’.

కంచిత్రకావచేతం తనపాత్రలకు కూడా మువరిచిత
మై నట్టు నలుకుతూ ఉంటాడు అక్కడక్కడ. వీర్యతి
స్వహస్తచిత్రిత చంద్రశీలంట్లే రహస్యంగా ఉల్లసన మూడు
తుంది. ‘ఇతి స్వహస్తచిత్రితశ్చ ముక్తియా రహ స్వహి లభ్యత
చంద్రశీలంః.’

ప్రవాసీయత్తుడు రాతురనంతో రాతివలకుమీద తన
ప్రియురాలిని చిత్రించి దీశిరలు పొందబోతాడు.

‘త్యా మాలిఖ్య ప్రణయకువితాం రాతురాగై శ్శిలాయాం..’

సంగీత నాట్యాల్లో ఆయనకుప్పు పరిచయపేషం
అనేక స్థలాల్లో అభివ్యక్త మౌతుంది.

శివపార్వతుల కల్యాణానంతరం వారి వినోదంకోసం
అచ్చరలు నాట్యం చేశారు.

తా సంధిమ వ్యంశితివృత్తిదేదం
రసాంతరేషు ప్రతిపద్యరూపం
అవశ్యతా మన్వరహం ముహూర్తం
ప్రయోగ మార్గం లలితాంగపారం॥

‘ముతాది సంధుల్లో రసానుగుణంగా కై శివ్యాదివృత్తుల్ని
ప్రకటించి శృంగారాదిరసప్రదర్శనంో ఉపితమైత రాగాలు
పాడి పాగపైన అంగవివ్యాపారతో అప్సరసలు ప్రదర్శించిన
నాటకాన్ని కొంతపేర్లు అనూత్వదంపతులు చూశారు.’

గదికవ్య తనప్రియుడు పింకంబుని చరిత్ర గానం
చేస్తుంది. ‘ఉపాత్పత్తే చరితే పివాకినః.....’

మనోరత్నవంశో కింపురముడు ప్రేయవీ గావమర్మం
అమెముఖం నుంచి చివాడల! ‘గీతాంతరేషు శ్రువారతే కైః
కించిత్ నముచ్చాస్యతవత్రశంః.....ప్రియాముఖం
కింపురవే త్పురుషు’

అగ్నివర్మచిటలో మధురరుతులు వెలకే పీఠగాని మంచ
వాక్కుల కురికే మదిపలిగాని విమకుండా ఉండాలి.

అంకి మంక పరివర నోచితే

తన్య వివృతు రభావ్యతా ములే

నల్లకీ చ ప్సాదియంగమన్వహ

వల్లవా గమి న వామలోచనా! రము 19.13

అలకాపగరథివనాలు సంగీతమురజర్వమలతో ముఖ
రితము లోతాయి. ‘పంగీతాయ ప్రహితమురజా’.

రసరామణీయకాలు అమహావీ పూజావీకంమీద నిలిచిన
తెండు ఉపాస్య కైవతాలు. మానవీహనపుం ప్సాదియదమ్మ
మైన రసానుభూతిని చిత్రించడంలో ప్రకృతిలోని రామణీయక

మ.మ ముమాక్ష్యంగా గ్రహించి వలదండలో ఆయనకు వేంకట
సాటిరారు. అజేందుమెరులు పరవధువు కైవారు. పెండ్లిపీటల
మీద వారి చూపుల మూర్ధుర్యం ఇది.

‘యో రసాంగ ప్రవిసితాని
క్రియావహాపత్రి నివర్తతాని
ప్రీయంత్రణా మానశే మనోజ్ఞాం
అవ్యవ్యోలాని విరోచనాని॥ ర. 7. 23.

‘పరస్పరానక్తిగతి అవధూవరం చూపులు కనుగొంకుల
నుంచి బయలుదేరి తలవెలిరంపుగా కింపికోని వెంటనే మరలి
మనోహరమై సుగీర్ణతో పంకోచమును పొందుచున్నవి.’ ఈ
అనుభావవిర్వహంవల్ల కలిగిన ఇచటి శృంగారమూర్తి దిర్ఘ
వీయమైనది.

‘క్షణక్షణే యన్మదితా మున్నెలి
తదేవ రూపం రమణీయతాయాః’.

క్షణక్షణానికి ఏది కొత్తగా కమడులుందో అదే
రమణీయత గదా! ఈ రమణీయత కాలిదానకవిలతో పప్పుడ్దిగా
దొరుకుతుంది. ఋతుకావ్యంలో ఆయన శరద్ధర్శనం ఇది.

కాశంకుతా వికచపద్మ మనోజ్ఞ వక్త్రా
సోన్మాదహంపరమూపురవాచరమ్యా
అనెక్కుకొలిలతానలగాత్రయష్టిః
ప్రాప్తా శరత్ నవవధూరీవ రూపరమ్యా॥

ఋతు. 30

‘రెల్లపూపీరకట్టుకొని వికపించినవర్ణముఖంతో,
పొనిరవమంతరవాదంలో నక్కనక్కయ్యోవనధారంతో శరత్తు
కొత్తకోడలొ విచ్చింది.’ అయనసోందర్యదృష్టికి ఇది ఒక
మచ్చుతునక. ఆయనసోందర్యదృష్ట్యానికి ఈ క్రింది వాక్యాలు
ఉదాహరణలుగా గ్రహించవచ్చు.

కైలాసవర్మత నుంటే ప్రదేవిమూ పరమేష్వరుడ్య
నవ్వి నవ్వులప్రసాద. ‘రాశి భూతాః ప్రతిదిన మివ త్ర్యంబ
కస్యోష్టుహంః’

చెల్లచివుల్లచిరవిపాత్తులతోపడిన మంచుదీండువు వరి
ఉన్నట అలరాన పెదవిపై చిరునవ్వు. రము. 5 ప.
70 క్.

హిమవర్మతం పైకి జడవ్యూహం. కాని ఆయనదేవ
తాట్టుడు. ఆయనకు కైలవ్యం పన్నె ఎట్లా పుంటాడో?
ఇట్లా ఉంటా డు కాలిదాను చేసేగండు.

రాతుతామ్రాధరః ప్రాంకుః
దేవదారు బృహద్భూః
ప్రకృతై స్త తిరోరమ్నః
సున్యక్తే హిమవా విలి॥

కు. 6.51

తమిళం తెలియనితో, దేవదారులరూపుల భుజములతో నవజలాలవక్తముగై హిమవంతుడు దర్శనమిస్తాడు.'

అంతాపట్టణప్రీతిందరు పూలరాణులు, వేలితో పీతాకమలం, ముంగురులలో మల్లెలు, ముఖమున పుప్పడి, కేశపాశంలో కొర్రగోరింటపువ్వులు, చెవిలో తిషం, పాపలలో కడిమిపూలు, (మేను 2.2.) ఏహా! నిలువనా పురికించే ఆయన పొందగల్గివచ్చి కి నమావాక మర్పించడంకన్నా ఏమి చెప్పగలం? అంతటి విశిష్టానందైదుష్యమూ ఇంతటి రసాగ్రహారయమూ ఒక్క పక్కలో ఎట్లా ఇమిడినవో అని ఆశ్చర్యపడితారు మోతాము.

కాళిదాసకవితనుగూర్చి ఇన్ని చెప్పి ఆయన ఉపమానాను గూర్చి తలపెట్టకపోవడం చెప్పరానంత వేరితి అవుతుంది.

ఆయన ఉపమానవరంపరలోని రోతు బొవిత్యమూ తెలియదానికి వాచవిగా రెండునమలు చూస్తే చాలు.

స్వర సంస్కార వత్సాసీ
పుత్రాభ్యామభ నీతయా
ఋచే వో దర్శిషం నూర్యం

రామం ముని రువన్మితః—రమః 15-16

'స్వర సంస్కారములు గలిగిన సూర్య దేవతాకమ్మెని ఋక్కుతో వెలుగుచున్న సూర్యుని సేవించిపట్ల వాల్మీకి మహర్షి పుత్రు లో కూడిన నీతిలో రాముని నమిపించెను.'

కుశంపులు స్వరసంస్కారములవంటివారు, నీతి వేద ఋక్కువంటిది. సూర్యునివంటివారు రాముడు, ఆయన తీవ్రముగా మన్నాడు.

వాల్మీకి ఉపాసక మహర్షి, నీతిను ప్రజలు శంకించినారు. అమెను రాముడు దూరముచేసినాడు, వాల్మీకి అమెకుద్ద శీల అని యెరుగును. అమెను రామునికి నమర్పించారి. అతడు రాజధర్మవేత దుర్మిరిక్కుడు. ఇక్కడ అమె పాపిత్వాన్ని చెప్పడానికి ఋగ్వేదమంత్రం తప్ప ఇంకేఉపమానం నూటిగా పరిచోతుంది? అవేదమంత్రం స్వరసంస్కారములవేత మరింత పాపమైనది. దాన్ని ప్రయోగించినవాడు మహర్షి, అట్టి మంత్రమహిమవేత ఎంత రీక్ష్యమైనవాడైనా ప్రసన్నుడై తీరలి. రాముడు ప్రసన్నుడైనాడు, ఇంకేకాక ఇతలు వాల్మీకి సుస్వరశబ్దసంస్కారవంతమైన మంత్రవాక్కువంటి వాక్కుతో నీతారాముల కథను పరికి ధన్యుడై వాడని ఒక వ్యంగ్యాన్ని కూడా భావించుచున్నా. ఈ ఉపమాన మంతరి రోతు ఇట్లా చిరము భావించి ఉనందించదగ్గిది. ఇంకొకటి:—

పా కీతాశ్వాసీతా చండి
భక్త తత్పంస్యతో పరౌ
ఉద్యవా మేంద్రుత్తా భూ!
లింసుగ్నా ఏవో రిగో!.

ర. 12. 5

'కోపన య కైశేయిని భర్త లారించినాడు. తొలివాన బల్లుచే రిడివిన టామి పుట్టనుంచి రెండుపాములను వెలి గ్రక్కిపట్టు అమెరెండుదరాను వెల్లడించింది.' కోపనను లారించితే మరి కార్యం పనిమొంది. అట్టి చండికకోరికలు గ్రామపాములకన్న కూరమైనవి. కైకరాణినివతను మాటిగా ఇంతకింటే ఏ కవి చెప్పగలడు? ఆయనఉపమానాలు రంగులలికించిన లక్కబొమ్మలు కావు. కొమ్మపూచితే రాలే పువ్వులు!

తుది కొక్కమాట—

ఆయనకవితాపాదగంతుంచి ఎన్నని మలులు పీడగలం! ఎంత అమృతాన్ని పుడిచి పట్టుగలం! 'అద్భుతైః కర్ణ మూగత్య వాసలాన్త ప్రవదంతి' అని ఆయనే ఒకవోల అన్నట్లు అతని రచనారంగంనుంచి రేకామాత్రంగా కొప్పటిని స్మరించి తృప్తిపడడమే ఇప్పటికి శతభ్యం. మొత్తంమొది ఒక్క అంశం చెప్పాలనివుంది. మహాకవి తన కవితను వివోదంకోసం విలాసం కోసం ఉద్దేశించినట్లు కనపడదు. ఆయనకు విర్దిష్టమైన రచనా లక్ష్యం ఉంది. విప్రస్థమైన పిడ్డాంతా లున్నాయి. ఆయన రచనాసర్వస్వంసూచి ఈ సంతోకాలు స్ఫుటంగా వినిపిస్తాయి.

మానవజీవితం చేరుకాదు. అది మాతుర్యవరిపూర్ణం. మెంకువతో అనుభవించారి. మానవులు వీరులై ధీరులై తమ కరతవ్యం వెరవేర్చారీ. ప్రజలను తిరస్కరించి భోగాలకు దాసు డైన రాజుకు విపాతిం తిప్పుడు. ప్రేమకు పైపై మెరుగులు ఆధారం కావు. తనవక్తమైన వాదయంలో అది తిలపత్ర సేందరిగా వికసించాలి. స్వీకారప్రసంగులకు దుఃఖం తిప్పుడు. ఆగ్రహవాదయులు దీనులకు తీరల కల్పిస్తారు. జీవులకు మరణమే సహజం. జీవనం తాత్కాలిక మైనది. జీవి అద్విష్ట వశాత్తు ఒక క్షణమైనా బ్రతికిఉన్నందుకు సంతోషించాలి. ఏవేకవంతుడు తుదకు తనకు పునర్జన్మం లేకుండా జగత్రికువును చేసుకోవా.

ఎందరు కవీశ్వరులు భారతభూమిలో పుట్టి అద్భుత రచనలు చేసినా భారతాత్మ ఒక్కకాళిదాసకవిద్రువినవనే వెలిగింది.

'నక్షత్రతారాగ్రూపంతులాపి
వ్యోమమృతీ చంద్రమపైవ రాత్రిః' (రమ-11-22)
అని ఆయన అన్నమాట సెన్సెస్సరపాపిత్యప్రశంసలో ఆయనపై నమిట్టి రో వ్యంగ్యంగా చెప్పుతుంది.

ఒకవాడు గొప్పవెలుగుతెలిగిన భారతవసుగ్రహబాహ్నిమాద దించావా, మృతమా ఒసారి కాళిదాసరచున్న చదువుచాలు.*

* తిరుపతి శ్రీ వేంకటేశ్వరఆర్చన కళాశాలలో జరిగిన కాళిదాస జయంతి సందర్భంలో చేసిన ఉపన్యాసానికి పరివర్తిత పరిష్కృత వ్యాసరూపం.

నేను మేల్కొని ఉంటాను

శ్రీ మాదిరాజు రంగారావు

బ్రితుకులో మార్పు చిర్యంతో
వయవిస్తూ గాలి కదలికలో,
వగలు మరపు వగతలో
రాత్రి ఆరవి తెలివితో ఉంటాను.

నాపై వగటి ముద్రలు
పూర్తిగా వదంపు రాత్రి,
నాపై రాత్రి ముద్రలు
పూర్తిగా వదంపు వగలు,
అందుకే అందరినా నూటిగ కాకపోయినా
మాతో మాట్లాడగలుగుతున్నాను.

గొంగళి పురుగునుండి
నీతాకోక చిలుకవలె
రాత్రినుండి అవతరించిన ఉదయం
బలంగా గాలి నీసే
ఎక్కడికక్కడా తునాతునకలైపోతుందా ?
అన్నంత సుకుమారంగా ఉన్న ప్రపంచం,
ప్రాద్దుక్కిన కొద్దీ
వేడిపై పాచ్చినకొద్దీ ప్రశంసలు పొంది
మొండి పుటమనిపించుకుంటుంది.

ఉదయ మనడంతోనే అంతటా
సన్నని కన్నీటి తెరవలె
కవిస్తుంది నాకు మంచుపార.

అంతగా మండే సూర్యుని క్రింద
చెమటోద్బుతూ, పరుగెత్తుతూంటే
అంతగా విసరే చలి, వానలో
శరీరం ముడుచుకొని పనిచేస్తూంటే ఎందరో, పడక

నీవు చూస్తున్నావుగా
నేనింకా నిదురపోతున్నాను!
ఈ నిదుర మృత్యువుకన్న
కొంత తేలికైంది,
ఈ ప్రపంచం మృత్యువుకన్న
చాల బరువైంది.

పగలంతా ప్రపంచం ఎందుకో
సముద్రంలో పడబోతున్నట్లు ఉంటుంది.
పగలంతా ప్రపంచం ఎందుకో
అగ్నిలో ఆహుతి కామన్నట్లు ఉంటుంది.
ప్రతిమూల ప్రతిధ్వని తప్ప
ఎక్కడో కాని అనలు ధ్వని వినిపించదు,
ప్రతిచోట ప్రతిరూపం తప్ప
ఎక్కడో కాని అనలు రూపం కనిపించదు.

కాలుపెడితే కంఠ దన్నుంగా
కూరుకపోయే ఇసుక దిబ్బలు.
మన బుజాలపై నుండి
శవాలు నిక్కి చూస్తుంటాయి.
మన పాదాల వెనకాలే
నీడలు నక్కి వస్తుంటాయి.

శూన్యంలోకి దృక్కులు ప్రసరిస్తూ
కూర్చున్న పెద్ద మనుషుల
లాంతరు ముఖాలు దూరదూరంగా,
ఇప్పుడివి ఎవరికి కావాలి?

పిచ్చి ఊహలకు రూపాలు చిత్రించి
వట్టి మాటలకు అర్థాలు తీసి
గ్రుడ్డిచూపులకు అందాలు కల్పించి
చెవిటి దోషులకు సంగీతం సృజించి
ఎంతకాలం ఇలాగా
ఎక్కడినుండి ఎక్కడికి పోతున్నామో
ఎందులకో ఎవరికీ తెలియదు.

అవును, మన గమనం నాకు తెలియకపోదు.
ఊహలు, వట్టణాలు, మైదానాలు
పొలాలు, పర్వతాలు, అడవులు
నదులు, ఎడారులు సముద్రాలు దాటి
ఇంకా గగనంలో చంద్రునిపైకి, ఆపై ఆపై -
మన గమనానికి హద్దులు లేవు.
మన ప్రతిభకు పరిధులు లేనట్లే.
మన ప్రవర్తనకు తీరూ తెన్నూ లేదు
మన మనస్సుకు రూపం లేనట్లే.

ఈ పగటి బ్రతుక్కి
ప్రేళ్ళు దమ్ముకొని అరివాట్లు
ఎంత లోతుగానో
పోతుకపోయి ఉన్నాయి.

రాత్రి అంతా ప్రపంచం
శాంతిని వరించనున్నట్లు అవిపిస్తుంది.
రాత్రి అంతా ఎవరో
దేనికోసమో అన్వేషిస్తున్నట్లు ఉంటుంది.

మానవుడు గమనం సాగించవలసింది
అతడు ఊహ ప్రవరించవలసింది
స్థూలప్రకృతినుండి సూక్ష్మప్రభావంవరకు
వైయక్తిక పరిధినుండి విశ్వాత్మలోకి.

నేను మేల్కొని ఉంటాను

నేను తప్పకుండా మేల్కొంటాను.

పగటి మగత పోయి తీరుతుంది.

ఈ భూమి పూలతో పండ్లతో పంటలతో
కంటికి నిండుగా ఉండాలనే అందరి ఆకాంక్ష.
ప్రతి మనిషీ ముఖ్యంగా తనలో తాను
మేల్కొనవలసిన అవసరమూ ఉంది.

ఆశ అగ్నివలె ఉద్వేజిత మొనరిస్తూంటే
చావు నేలలో భయంవలె
శత్రుముఖంలో దాపరికంవలె
ఆవరించిన నిరాశ జయింపబడుతుంది.

రాతి వెనుక కాంతి వ్యష్టంవలె
మానవుని కన్నీటి తెర వెనుక
అణగిఉన్న ఊహలు వాంఛలు
భవిష్యత్తులో మొగ్గ తొడిగి
వికాసించి ఫలరూపం ధరిస్తాయి.

ఒక తరంపోయి మరో తరం వస్తూంది.
అనపాజమైన పగటి భయం పోయి
మనస్సు ఆనందరూప మందుకుంటుంది.

పగటి కలల కవకాశ మిాయసి
నవోదయం వెల్లివిరిసిన మహారూపులు,
వసంతం చిగిర్చిన కాలసీమలు
నా ఆశారూపానికి జీవకళలు

వీరి కన్నులలో రెక్కలు విచ్చి
ముఖంలో పరచుకొని ఉన్నకాలం
అమృతం వర్షింపజేస్తుంది.,
నేను తప్పకుండా మేల్కొనే ఉంటాను.

చిలుమట్టి నరసింహకవి లక్షణ నవరత్న మాలిక*

పీఠిక

‘లక్షణ నవరత్నమాలిక’ అను ఏ ఛందోలక్షణగ్రంథమును రచించిన యితడు ‘చిలుమట్టి నారసింహకవి’ అని గ్రంథాంతమందున్న ‘గద్య’ యిట్లు తెలుపుచున్నది.

“ఇది శ్రీమ ద్రుణీరమణ వరప్రసాదలక్షకవితా చమత్కార భారత్యావగోత్రవిత్ర, పుల్లనామాత్యపుత్ర నరస

• పీఠిక: ‘లక్షణ నవరత్నమాలిక’ యను ఏ యత్యంత మూల్యగ్రంథమును మా పితృపాదులైన శ్రీమాన్ శ్రీ రామచార్యులవారు పితృపుత్రకర్త వంశీకులమండి సంపాదించి తావత్ర గ్రంథముమండి యుద్ధించి యొక ప్రతి వ్రాపి యుంచుకొనిరి. అదియు జీర్ణదశ ననుభవించుచుండి వేమ వ్రాసుకొని యుంటిని. ప్రసంగ వశమున నొకమాట విరంతరలాపిదశ సంపుట ప్రకర కాంతారమున, మార్గదర్శకులును, ‘వశోధన పరమేశ్వర’ ‘విద్యారత్న’—ఇద్దరి పితృక దిరుదాధిరాములును అన్వర్తాధిపతులైన మా గురువర్యులు శ్రీ విడుదవోలు వెంకట రావుగారితో ప్రసంగించ వారు దీనిని జూడవలెరి. ‘నడచుచు నున్నవారి చరణంబులకే గద కాళ్ల గ్రాకుడులో’—అన్న విధముగఁ జాచుటలోఁబాలు, పరిష్కరణ పీఠికారచన యను భాములును వారికే దగిలినవి. సాహితీ వ్యాసంగమున వెంకటాత్రయు వ్యవధి లేకున్నను వాస్తా గల కిష్టవాత్సల్యమున ఏ గ్రంథమును పరిష్కరించి యుమూల్యమగు పీఠికను వ్రాపి యిచ్చిరి. వారికి వా మనః పూర్వక విషయ నమశ్చరములు.

గురువర్యులకు సాయముగను—శేఖరూడుగను నుండి ఈ కావ్యమును త్వరలో పూర్తి చేసిన వా ప్రేమ సుహృద్భవః శ్రీ ఎమ్. భాస్కరరావుకును;

ఇందు దోషము లుండనమృతేమా! తెలివిన నవరించు కొందును.

విధేయుడు
శ్రీరంగాచార్య.

వాక్య ప్రధాన చిలుమట్టి నారసింహకవి (వశోధనైన లక్షణ నవరత్నమాలిక సంపూర్ణము.)”

పై గద్యవంస పీఠకు విష్ణుకరప్రసాదకవియని, భారత్యావగోత్రుడు, తండ్రి పుల్లనామాత్యుడని, రసమయ వాక్కులు గలవాడని స్పష్టమగుచున్నది.

నారసింహకవి, ఆంధ్రభాషమున కీ వలకు సువరిచితుడు కాదు—గోలుకొండ కవుల వంశికలో రెండువోట్లు, నీ కవిని గూర్చి వంగ్రహముగా నున్నది. కాని యిటీవల యీ కవి విశేషము లెవ్వరైనా నాకు తెలియ వచ్చినవి—వానివచ్చినమనస్సయించి కవి జీవితముల పొందుపఱచుచున్నాను.

కవిజీవితము

ఈకవి వాడుకపేరు పింగయ్య. జన్మస్థలము తెలింగాణలో నల్లగొండజిల్లా మిర్యాలగూడెం తాలూకా కంపాలవల్లి గ్రామము. ఇంటిపేరైన చిలుమట్టి గ్రామము—వేడు పేరు మర్రి ‘చి మర్రి’ అని వ్యవహరింపబడుచున్నది—అది కవి నివాస గ్రామము. చిలుమట్టి నల్లగొండ జిల్లాలోనే కలదు. కవి వంశీయు డిప్పటికిని వా గ్రామమెందు కలరని తెలియ చున్నది. పై విషయములవలన పీఠకు ‘తెలింగాణా కవి’ యని తెల్లమగుచున్నది.

ఈతడు క్రీ. శ. 1814 న వంశతృతమున జన్మించి, ఎనుబడేండ్లు జీవించి క్రీ. శ. 1894 లో కీర్తిశ్మదయ్యెను. చాలిట్టి యిప్పటి కొక శతాబ్ది ముందువాడు.

కవితా రచనలు

నారసింహకవి, కంపాలవల్లి శ్రీ కృష్ణస్వామి ఠక్కుడైనమ పేరుకు తగినట్లుగ—ఉగ్రకవి అని ప్రసిద్ధి చెందినాడు. ఇతడు కాపాసుగ్రహ నమయ్యెడు—అనగా తిట్లు దీనినక కత్తిగలవాడు.

1. గోలుకొండ కవుల వంశిక—సంపాదకులు కీ. శి సురవరము ప్రతాపరెడ్డి. పుట 385. 6వ క్రమ సంఖ్య 227. చిలుమట్టి నారసింహకవి—పుట 415; 170. పేరుమర్రి పింగయ్య.

ఉద్బంధకవియైన కేసులనాథ కీసుకవి కోవలోనివాడు. 2 అ వివరములు లభించనందున—విపుల సుదాహరణల వియలేదు.

ఈతని కృతులలో ముఖ్యమైనవి మూడు—అవి

1. మహాభారతము.
2. ఇంద్ర నాంద సంవాదము.
3. లక్షణ నవరత్న మాలిక.

ఇవి గాక ప్రస్తావిత రచనలు కొన్ని గలవు. వానిని తరువాత తెలుపుదును.

మహాభారతము

ఇది సంస్కృత మహాభారతమునకు హస్తాంతరీకరణము. ఈ గ్రంథము మనకు లభ్యము కాకున్నను, విషయము మాత్రము చాలా ముఖ్యమైనది.

తెలుగు భాషలో కవిరచయమువారి మహాభారతము జగద్విదితమైనా, అది యథామూలముకాదనియు, వన్నెయితిక్కనలు కొన్నిచోట్ల—పెంచియు, కొన్నిచోట్ల మూలప్రకృతిమైన వానిని పెంచియు, తెలుగువేసరిని పాపాధిమిర్చకు లేక గ్రీవముగా నంగీకరించిన విషయము. ఇంతేకాదు. అర్జునందల యేండ్లపరకును, భారతమును మూలానుసారముగా వెప్పరుగా తెలిగింపలేదనియు, క్రీ. శ. 1915 ప్రాంతమున అట్టి యుద్ధమును ప్రారంభించి కీ. శ. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు సంపూర్ణింపించిరనియు, మూలానుసారముగా శ్రీకృష్ణ భారతమును పేర ననుసరించినవారనియు కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారే అట్టి రచనకు ప్రథములనియు విచారకులు ప్రాసీయున్నారు. కాని యిది యేంతమాత్రము సరికాదు.....

మహాభారతమును మొదటిసారిగా మూలానుసారిగా ననుసరించిన గౌరవము తెలిగణాకే తెందినవలయును గాని, తిరాండ్ర ప్రాంతమునకు చెందినది యీ క్రింది విషయమును అట్టి నిర్ధారణ చేయవచ్చును.

శ్రీకృష్ణ భారతరచనకు కేవలేండ్లకుముందే తెలిగణమున రెండు సంపూర్ణ మహాభారతాంధ్రీకరణములు బుద్ధులైనవి.

1. త్యాగరాజమొదలి—ఆంధ్రభారతము. 31
2. చిలుమజ్జీ నారసింహకవి—ఆంధ్రభారతము

కాలక్రమమునుబట్టి త్యాగరాజమొదలికవు నారసింహకవి పెద్ద. త్యాగరాజమొదలి క్రీ. శ. 1833 లో జన్మించినాడు. కావున నారసింహకవియే తొలుత సంపూర్ణ యథా మూల భారతము తెలిగించుటకు ప్రథముడని చెప్పవచ్చును. నారసింహకవి భారతమును రచించెననుటకు వింకొక ప్రమాణము గలదు. నారసింహకవి తన భారతమును భీమగిరి యందొక వైక్యని కంకిత మిచ్చెననియు, తాము చూచితిమనియు, శివశ్రీ చిదిరె మకము వీరభద్రదశరథుగారు మరవరమువారిలో తెప్పిన మాటలు

గ్రంథమై యున్నవి. 4 మహాభారత సువర్ణస్కృతి ముద్రణము ప్రారంభమగుచున్న యీ కాలమున, చిలుమజ్జీ, త్యాగరాజమొదలి భారతముల వ్రాతప్రతులను సంపాదించి సంప్రతింపుట యత్యావశ్యకము.

ఇంద్రనారద సంవాదము

ఈ గ్రంథము లభ్యమగుటలేదు.

ప్రాస్తావిత చినలు

వీరిలో కొన్ని మాత్రమే లభించినవి. వాని సుదాహరణలు చున్నాను.

3. శుభముగ విభజిద్వరస
వీధివిక్రమ కోటిభానుడిప్రాంతిని
రథలిపెత్తి రక్షక
ప్రభువిభవమగ్నిభంగ వలగతురంగ.

నారసింహకవి చనిపోవుటకుముందుగా, ఆ నమయమున నొక మిత్రుని కోరికపై—అకుమార మార్యస్త్రాములు యేర్పరి—వాని పేరు—“మార్యభగవద్వరత్నములు”—వానిలో లభ్యమైనవి మూడు వర్ణముల నిందు పొందుపఱచుచున్నాను.

4. శ్రీమ త్పరమమిత్రమిత్ర కలుదాసించా! జగన్నేత్ర!
మిత్రామస్తత్య! బుద్ధేంద్రభాజ! భవవిభవసార్క!
విత్తంబు పీపామం బెన్నగ
మోక్షమున్ పీరులు విన్నాంబు
భోగప్రసంపాదంబులు దాయనయ్య
గ్రహరాజా! సూర్యనారాయణ!

5. దినముల్ ప్రస్తుతులేన్నకే మనమునదీంద్రించకే
కల్ల రాధన మర్చింపక కూహక ప్రళలి వేటాహ్మరి
వినవేడినన్ మనభక్తిన్ జకటించినన్
భవమురీకాకై జమల్ విక్రమా
జనిప్రాభవుడొ గదయ్య గ్రహరాజా! సూర్యనారాయణ!

2. ఈతని ప్రఖ్యాతి విని శ్రీమరవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు కవి వంశీయులవద్దకు స్వయముగావెళ్ళి వివరము లడుగగా, వారు, వివరములు తెలుపకపోవుట సరిగదా, వారిని అవమాన పఱచి, ఆ కవి వంశీయులు వంశీవేషవారు.

3. ఈతడు పుట్టుకతోట తమిళుడయ్య ఉద్వేగవశమున తెలిగణాలో స్థిరపడెను. ఈతడు ఒరంగలు నివాసి. ఈతని అముద్రిత భారతము నభివర్ణమునుండి 32 వర్ణములు క్రీ. శ. 1918 లో గ్రంథాయ నర్వస్త్రమున ప్రకటితమైనవి.

4. శ్రీ వీరభద్రదశరథుగారు కాళిలో జంగమవాడిమఠమునగల విశ్వరాధ్యక్షాధ్యక్షులై పేర్చినవారి.

౪. మందుడున్ జముడున్ విజాత్మజులు
ప్రేమం గూర్చుచున్
సంతతానందంబందెడి ఛాయయున్ బోరయు
విజ్ఞానాత్మ యా పద్మినిసాందర్యంగవి భార్యయై చెంగు
ఏ చందంబు చిత్రంబగున్
సందేహాంతికలేదు మాకు
గ్రహరాజా! మార్గవారయదా!

లక్షణ సవరిత్తు మాలిక

౪. లక్షణ నవరత్నమాలికయందు తొమ్మిది సేవమాలికలు గలవు. ప్రతిసేవమాలికయందు గీతపద్యము గలదు. మొదటి సేవమాలిక చివర నొక కందపద్యము, నవమసేవమాలిక చివర నొక కందపద్యము గలవు. ఆ మాలికల వివరము రిచి—
మాలికల సంఖ్య—పంక్తులు—గీతము

1.	22	„	4 పంక్తులు
2.	38	„	„
3.	38	„	„
4.	46	„	„
5.	23	„	„
6.	28	„	„
7.	29	„	„
8.	29	„	„
9.	38	„	„

291 + 36.

మొత్తము 327—రెండు కందములు 8 పంక్తులు—
కలిపి గ్రంథమున—335 పంక్తులున్నవి.

విషయవిభాగము

ప్రథమమాలిక	వర్ణములు
ద్వితీయ „	బీజాక్షరములు
తృతీయ „	గణములు
చతుర్థ „	యతులు
పంచమ „	ఉభయవతులు
షష్ఠ „	ప్రాసలు
సప్తమ „	శబ్దములు
అష్టమ „	సంస్కృత శబ్దములు
నవమ „	సంధి.

౪. ప్రణాళికవలనవేగాక గ్రంథప్రారంభమునగల
“అధ్యాయాః పంచాశద్వర్గాః” అను చింతామణి మాత్రము
సుదాహరించుటవలెను నిది యాంధ్రచ్చందోగ్రంథములలో
నధిక ప్రచారము గాంచిన ‘అప్పకవీయము’ ననుసరించి వ్రాయు
బడినట్లు స్పష్టము.—అందరి మొదటి మూడాశ్వాసముల
విషయములు విందు క్రమముగావే యున్నవికాని చతుర్థాశ్వాస
విషయములు అనగా చందఃప్రసాదము—వృత్తలక్షణలక్ష్య
ములు—కలి కోత్కరికాది వివరణము—అంధకవిత్వము—ఇందు

శేవు, తిరిగి పంచమాశ్వాస విషయమున్నది.

దీనినిబట్టి వారసంహతి—గ్రంథరచనాప్రారంభము
నవే ఏ చందః ప్రసాదానికి చతుర్థాశ్వాసము, విదుమటకు
నిర్ణయించినట్లు కానవగును. ఏలవనగా—సేవములలో, తక్కిని
వృత్త లక్షణములు లక్ష్యము చెప్పుట దుర్బటము. అప్పు
దైన నది పరిగా యతుకదు. ఇక వారసంహతి యుద్దేశ్యము
ప్రకంపవీయమైనది. అప్పకవీయమున తృతీయాశ్వాసము చలా
ముఖ్యమైనది, కావున దానికి పూర్వ పరాంగముననున్న విషయము
లను ధారణ కనుకూలముగా సేవమాలికలుగా రచించియున్నాడు.
అందును—యతుల విషయమున అప్పకవీయ తృతీయాశ్వాసమున
నున్న యతులలో ఉభయవతులను వేరుపఱచి వారసంహతి
ప్రత్యేక మాలిక నమకూర్చివాడు. ఇది విద్యార్థులతేగాక విద్వాంసు
లకు వెలయు సునకార మొనరించును.

ఇందున్నది సేవములేగాని చందోవిషయములన్నియురత్నములే!

నిడుదవోలు వెంకటరావు

లక్షణనవరత్న మాలిక

1. ‘వర్ణములు’

మూ. మా. అధ్యాయాః పంచాశద్వర్గాః॥

రమణీయ సంస్కృత ప్రాకృతాంధ్రములందు
గల వర్ణనిలితి విశిష్టముగాఁక (గ)

నమరభాషకుఁ జెల్లునచ్చులు పదియాఱు
మొదలు గాఁచాల మొప్పదిముగాఁగ

నందు లభ్యములై లై నట్టి రులు వర్ణ
ములు రెండు ఐదో శబ్దమును వేయు

నాద్యను నాపికలందున తొలిరెండు
పాలపు ప్రాకృతమున తుభగిచరిత

యచ్చమంగులయందు ముప్పదియాఱు
వర్ణములతోపు నవ్వందలంప

తత్వను దత్తిన తతుల బోనంగి యే
బదియయ్యో వర్ణరసంక్తిఁ దలంప

నాదులి తోపల నందు నేత్యోత్తము
ల్యక్రముల్పానిపైఁ బరగు రెండు

చక్రతమంబులు నాసియో పూర్ణ బిం
దాపు వివర్ణ అనంగి తోరమలరు

నట్టి బిందువులతో నఱుమన్న (నఱుమన్న)
లన రెండు విధముల నమరు విజము

ప్రాస్యదీర్ఘములందు నమరు విత్తెఱుగన
కాది ద్రివిధముతో గనుగ న ర ర ర

వర్గయుగంబెల్ల వల నొప్పు న్నర్ధార్థ
ములు వానితోడఁ గలుగు నజలు
దంతతావ్య వద్దితుల రంజితుమందు
తెక్కులు తెలివ్య తెమ్మ చేవ
తెలుగులు చేరుట తెట్టు జేసేట్టు
తెల్లతాంబ్యము లొట్ల మగుగు
చందురుతోనల్పు చక్కి చక్కచింబు
జాబలు జాబిల్లి జాచ జంట
మొదలగునవి దంత్యములు ద్రుతింబున
కాది గిరిపు రంజితు చుండు క, చ, ట, త, ప లు
వరుషంబులగు వర్ణసంజకాంతంబుల
నా నొప్పునవి యనువాసికములు
గజదదిబల్ పెంపు గాంచగ వరళంబు
రా నరళంబుం యందూర దిలవ
ద్యంధ్యసమావ సంతితుల యందున శీవ
గమగనగావయ్య గజదదవలు
వలువొందు గలుపేతులు మారువల్లెలు
తలిదండ్రులన్నచో రానవారి
వ్రథహానిభక్తులై చిందువుల పొమ్మ
లందున దలదగి విందిరేశ
కచలతవల్ గూడి గజదదిబల్ గా జె
లంగును యరలవ లనంగుగాగ
వంతన్నలగు నొమ్మలగు తప్పవలలు త
క్కినయిది గణుతింపె వనధికయన
స్థిరము లగునట్టి సంజ్ఞచే గాన
శబ్దికావ్రంతంబు వలన వెంచంగఁ దనరె
భవ్యమణివారి 'కంపాలవరి' విచారి
రాక్షసమదావారి శ్రీరంగకారి.

లఘు యుకారములు :

2

కం. మరవరి యాత్మజ కాకో
దరవతి యావరము మరుండు తనయుండు రతిమం
దరియన్న నమలగు గోడలు
రీసిరి భామివి యల్లి యిరవు శ్రీవారిజవినన్.

2. బీజాక్షరములు

శ్రీకారమునకుభావేల్ల శ్రీకార మా
కార బీజము దాని గతిదలంప
కారవంబుల మహాప్రాణంబు గావున
నగు దర్శిత మహాహి జీవ
హింసయు దిగువతాయుని జెందురేసిరి
వతి కృతామండు రాహుళము దింప
తిర్యగ్మననమగు లిక్ష్మాంగుగజములు
గిడు శైవేయు ల శ్రేయకుమ
వ్రథహాన్య వర్ణంబు వలగరేహింబు
లోకవోల దనదిన మగమొదపు

భంగులు గణుతింపి జనువును క్షారంబు
లోకవో మెలంగి యెన్నికబరంగు
తమితమవ్వియు ల్లిరలి కెంపుమెలుంగు
శైవేమ పరణి ధాకల్పటంచు
వక్తరంబులు వండుతార్థంబు లగుచు దు
ప్రియలొచ్చి దోసము శ్రెష్ఠుల జేయు
నమచు శ్రీకారంబునందు నమరగి గల్గు
శోభాకరంబు విమృశనమల్పు
నీరిపర 'మాదమిచ్చేర్పూతావ' యను
రేపిధివతుల ధాత్రిని దిలంచి
యదియ మొదలొచ్చి రాదిమ కవు రాది
గాన శ్రీకారంబు మనతఁగాంచు
నదిగాక వైత్యంబు వౌత్యంబు మార్కవము
ఖంబులు విత్య మేత్యంబు లెవ్వ
గా వధోముఖము లక్కిజమగు నుల్లేత్య
ములు పార్వ్య ముఖముపై మొనయుచుండు
తలకట్టులెల్ల సుజ్జ్వలమగు నమముఖ
ఖాళి వాటిల్లు విక్రమంబు గాక (గ)
భిమి వధోముఖంబున రుజంబు జీవంగు
పార్వ్యముఖంబున జాయునీరులు
మీది ముఖంబున మెలియించు గృతినాథు
నమముఖ వర్ణము సౌఖ్యమమరు
విదిగాక మొదిల వ్రవల్లి శైవేయంగ
క్లిల లింగిములు కీదనచ్చు
పొనగు శ్రీలింగముల్ పుంలింగములు మొద
ల్పనరించ న్నవతి సౌఖ్య మొదపు
వైదింబు మూడింబు నాటింబు నా నొక్క
టను రుద్ర వంశ్యుల మనత లబ్బు
అ క చ ల త వ లు దాయంగఁ గూర్చవలదు మూ
దన తావులందున గృతులు వ్రథమ
వరళత్రయంబును స్వరముమూడవయిది
మూడవయొమ్మంబు మొనయ నిడుట
హరిక వ్యంజనంబులతోన గల పది
యాజవ వర్ణంబు వారి వగ్ని
వర్ణంబు గూర్చి తెప్పగొడు వాడెంత
శత్రుండైన బలంబు నడలిరెట్లు
స్వరములు బదియాణు నరవి కా మొదలు వ
కార మంతంబుగి గణవసేయు
ముప్పదియొకటిగొప్పు భూమర వర్ణ
ములు తథదధన వవభిమలు (?)
రేప వకారము శ్రైకుమ రాక్షా
ములు యిల్ల శిషివారో వెయ్యి వైశ్య
జాతి యెక్కిరములు చలలు రెండును ఆక

5. 'పరి యంగన' చూ. అప్పకవియము. 2-194.

ర త కారములు రెండు అవధానములు
 తూద్రవర్ణములై పోలగందు నిందు వ
 ర్ణము లేబది నిర్ణయములుగాగ
 రియేతావివారల తాతాది యక్కరం
 బులు గూర్చి తెప్పిల మోదమమరు
 భాషాన్మకోల్పిల్ల ప్రకటింతు సంస్కృతి
 ప్రాకృతంబు లవంగం బరగు రెండు
 సంధు సంస్కృతంబునకుండె వాక్యప్రకృ
 తియు ప్రాకృతమునకు చేరె ప్రకృత
 వికృతియై యొప్పురు వెయ్యగ వాండ్ల వ
 దంబులు జగతిపై దింబుగా (గ)
 వదిగాక సంస్కృతప్రాకృతంబులును పై
 కావ్య మాగధి శౌరసేని
 పలు మూలకా యప్రభం శాంధ్ర భాష ల
 సంగ నెప్పిదియయ్యె రంగలర్చి
 వరకుచి రచన విస్ఫురణంబులను నెరల
 జరి వాక్యగద్యంబుల జెలగు పాట
 నీయ నూత్రంబుల వాయుతమయ్యె నం
 స్కృతవాక్యవితతి బ్రాకృతము లైదు
 భాషలై వాల్మీకిమహానాట్ర చంద్రద్ర
 ణీతభాష్యమూర్తి కేత మెటుగూ
 చేరె బాలవరవృత్తిమముభాషం
 సూరిజనాళితే పోలిది వాండ్ల—
 జ్ఞుజాలంబు భువిని విశ్వయముగాగ
 వెలుకం బడియెను జనులకే ద్వాసుగాగ
 భవ్యమజీవోరి కంపించెరి విహరి
 రాక్షసమదావహారి శ్రీరంగశాలి

3. గణములు

కమలాక్ష లఘువు లకారంబు గా యన
 గురువగు వానిని భరవచింతు
 క్రిమముగాగ బద్ధకృతములు దీర్ఘములు మ
 స్తలు పాష్ట్యులబ్ధినిర్ణములు వీలుండ
 నూయవర్ణములయ్యె మేదిని గురువులు
 వెలుయచి లఘువులై పెం పొసంగె
 లఘువులు రెండైన లంఘయ్యె గురువులు
 రెండైన గు మగుచుండుదరణి
 మాతృకాయోగమ మృహయ్యె గురువర్ణ
 మయ్యెను నర్థాళి కడుపుతమంగె
 నవ్యధంబెటులన్న నభిప్రసి చేత్రత
 యములందు మోడువర్ణములు గురువు
 లగుచు నుద్భవమంది మగణులై యొప్పురి
 నిదియే కావ్యాల పురాణ్యయగుచు
 వినయతికే నొప్ప వి మృగణంబున
 కాది లఘులరించ నయ్యె యగణ
 మది మధ్యలఘువు జేయగ రగణంబు ల

ముత్రయంబులు గూర్చి గౌరవే
 వగణమో దావే వెగడు చంచకహం
 వదిలం విరామంబు పాదుగాంచి
 గురువాదిగాగ జేకొను భగణభ్యాతి
 యిది యుత్పలంబన నలరి దాత్మ
 సంఖ్య విరామంబు జరిగాది న తి (డి) చక్కి
 గా గురువిడిచి నిక్కముగ జగణ
 మగు సంఖ్యగురువిడ నగణమో మత్తేభ
 తిది లఘునయ్యె పొందుగ తగణము
 నగణంబు గుమూ గూడగ వగణం బయ్యె
 దానిపై లం మెడ గూడవేని
 నలంబు లఘువిడ నలమగు గురులఘు
 వలరించ నలము తెప్పలకు చుండు (?) నమాము
 నందు న లఘువు దీర్ఘార్థంబు ప్రకటింప
 న న మగుచుండునో నలచివాధి
 పగణంబు లలమ గూడగ నలలంబయ్యె
 గురులఘు విడ నలంబలరయు లఘువుల
 జాటింప నలము తొప్పడు లఘు గురువిడ
 నవ మన బరగు హచ్చురికకాగ
 భగణంబు గురువిడ భగరుచో లఘువిడ
 భలమగు ర గణంబు పై వి లఘువు
 నలరించ రల మగు వెయ్యగా తగణంబు
 లఘువుపై కొనిన తలంబు గురువు
 బూపించ తగణగురు ప్రసిద్ధి మహర్షి
 మగణంబు గురుమెప్పు మగణురువు
 దానిపై లఘువిడ దనరుచు మలఘువు
 ర గణంబు గురువెన్న రగణురువు
 నహములు మిత్రగణంబులు భ ర త లు
 నల నగ నలము లెప్పంగి నిండ్రి
 గణముపై తగు నగణంబు నహము నలలంబు
 భగరువు భలంబు మలఘువు
 న నహ తల నలల వివారములు లలం
 బును నలంబును తగణంబును దిలంప
 రగణ గురువు తెన్న రాతిల్లు కగణంబు
 బులు వివి గణులించ నెలగ వేని
 ఇరుల (వ)ది మూడయ్యె వెన్నంగా మన జనర్
 తతగ లఘుగ గూర్చడంచవేని
 కార్వాల మగుచుండు చంచకమాలకు
 నజభజణర్ జగణంబు లేన
 భ ర న భా ర లగణం బరయ నుత్పలమూ
 న భ ర న గణంబు వెంచంగ తా గ
 వత్తేభ మలరు వీమంబుగ వా రిండ్రి
 గణములు రెండర్క గణము లెన్న
 పారంబుచే నీవద్యుమై చెలువారు
 మిత్రత్రయంబును మెలయు నిండ్ర

6. 'వేజాతి'—అనిన దాగు.

గణయంగ్ముము మూర్ఖగణము లైదు బోవంగు
పాటవెలంది కంజాపుర దోడు—
మూర్ఖముగిద్దురు మూర్ఖులిద్దురు గూడి
తేలుగిరి యవంగి వేటలర్పు
కందంబునందు గగింబు భజల్ నవ
లంబులై తగు జగింబు లేపి
నందంబు నంజ రింపిండు నాటిట మాత్రు
కాలి చొచ్చిగా నలరుచుండు
నదిగాగి విరుల (వ)ది యాటు ఛందంబుల
జనియించు ననువుత్త సంఖ్య లెప్పు
పెదమూడు కోట్ల నిల్చిది రెండు లక్షల
పదియాటునాకవేసైని నవ
తమిషు పై విరుల (వ)దా ణ్ణంఖ్యగా దివరు న
టంచు ము పురులెప్పునట్టి నరణి
మిదిని గైజేసి మోదంబు గుదురుపటవి
గణముల విధంబు లివి లెల్ల గడగినాడ
భివ్యుణివారి కంపించలి వివారి
రాక్షసమదావారి శ్రీరంగళారి॥

4. యతులు

శ్రీకలశక్తి స్వసింహ శంకరమిత్ర
దాహజీధరరూప మేలధీర
యనుచు వర్ణించి వే యతుల క్రమంబెల్ల
వివజల్మదను మోడ మనునరించి
వ్యరమెద్దిగల్గు నవ్వుల తదాకారంబు
విలిపిన 'వ్యరమైత్ర' తృప్తావంగు
వరవిందలోచన యారావనవర్తిత
యవి వల్కల 'వకారయతి' దనర్పు
ఋతులిపుచ్చేష ధరితీమితర రమా
ధన యనంగుమ లేవ 'ఋవలి' బరంగు
మరగారిగమన దైత్యగ్రథంజన యన
భువిని 'వ్యరప్రదానవలి' బరంగు
పారిరావ తవకింకలహంబులువైచి
నర్మక వలి' సంజ్ఞ నరవిజెందు
నివకోటిసంకాశ కృష్ణంబుదక్కామ
ఋతురాజవరద హ కృష్ణయనః
వరగును 'ఋతుస్వంజంధ విరామంబు'
వృక్ష్యవిర్మలాకృతివిజ్ఞ
యనగను 'ఋతుసౌమ్యవలి' దనర్పు లై
త్యగ్రథంజన విభుధౌమరక్త
యభరాజవిష లోకైకవీర యనంగ
'వృద్ధి విరామంబు' వెలయుచుండు
కంధరవిభదేవా గరుడమాహ రమే॥

యన 'వర్ణయతి' పెంపుగొనుచునుండు
జ్ఞానవేద్యాలు కాంచనవివర్జితభూష
దాయ నిష్ఠింకంకప్రియాయ
యన 'లిందుయతి' వేడ్కమును నిర్మలజ్ఞాన
విచార విచారయార?
యన 'విశేషవిరామ' మనుమగు ముగిణ పెం
పూర్ణ వందితసురముఖ్య యనంగ
'ము విభక్తి యతి' యగు మునుకొని దైత్యవి
మర్తన లోకవంధక యనంగ
వంజితల్పలాష్ట్రంబు లన్నిటిని తొలి
వెలుసునల్లదీన విక్రయముగ
వలనావృందయి 'మవర్ణ విరామంబు'
నగు కృష్ణపాద లోయదావాసునగ
'ముజాయతి' వాటిల్లు నెలమి విల్లులు దేరు
నది రమాధవు వేలి యదియవంగ
దివ్యారిశోరవేలిది యవివల్కము
'వైత్యేక యతి' యగు ప్రాకటముగ
లిపులను చక్రీ హరించె ననంగ లచ్చి
వెడ (ది)శారి లగ ధరియించెననంగ
'ధివ్యయతి' యు నగు ప్రీయముమీర ముకుంద
రార నన్వృతర రవ్వలెం
యన 'వేకరియతి' దినరు దేవాదిన
వరద సంజితభవభయవిహార
యన 'వశేషవిరామ' మనుమగు నీకువే
కాంతిమేలర జవరాండ్రలోడ
యన 'రామనందయితి' యగు వెలులకు
కృష్ణుడ దిచ్చె నాలుగేసి మణులు
యింతలకును దోసెదేవి నరాలని
నగు 'విభాగ విరామ'మనని వేక
టచ్చ రా చంమేల ననంగ 'వామాఖండ
వలి' మోదమలరు భూవః యముననె
గణులింప రఘువలి కంటె దైవములే
దన 'వంశము విభక్తి యతి' దనర్పు
మానితజలదనమాంగి యవంగ 'వ
ఖండ విరామంబు' ఘనతిగాంచు
అంగజవరక వంప్రాప్తమవరద
యవి వల్కలము 'ప్రదియతి' దనర్పు
నవనీతవర న వ్గావే యనివేడ
'సంయుక్త విక్రమ' సంజ్ఞ దనరు
తవమల కెంగె దాల్చుట నీ నమం
ధరను వలొకిదిండంబనంగ
వరవి వసువివరనంజరయతియు తం
దుభిమ లలితమావన యనంగ
'మనువాపిక విరామ' మొనరు వేడుక యుష్మ
దిధిమతం బెలిగింపు మటులఁ జేరు

దయపేయు వర మున్నదన్యయాశుల్రోతు
 మనుచు చేర్చాడిన యువకు 'మథయ
 నలి' యువనొప్పురు విల దీపజనుడ కాం
 డో నమ్మి బ్రోహదాకో మహాత్ము
 లారన 'కాటన్యోరున్నతం' బగు
 విశాలైన కదిలిరావే రమేశ
 బోహరులనగును 'కోకన్యతం' బగు
 నోవక బ్రహ్మరారో జనంబు
 రెల్లరంగేశ్వరు మొల్లంపు బ్రోల్లన
 ననగ 'మత్కర న్నతా' శృంగ దవర్పు
 నమృతచరణవద్దా యని బల్క 'రూ
 రాహ్యమనెడి ప్లుతా'వ్యాయంబు
 పారి నెన్నుగావరా యన 'నంశయ
 ప్లుతము' రాజిల్లు విశ్రుతముగాగ
 వివిగాక కొరమాల వనియేవిధములన్పు
 నలివాక్య సుగుణావలంబ యనగ
 తోయజవాటి వేడుకగాగ నమర బ్రోవు
 నరవి రక్షించు మహామథావ
 మదనాగభంజన వానమమ్రతపాద
 యునెడి వీ నాల్గు యుతులు గినగ
 'నగ్రాహ్య విరమణ' 'లగ్రాహ్యనర్లయ
 తున్వయ విరమణ' లెంతో దళింప
 నగ్రాహ్యనర్ల భేదదులు గాగ న
 బ్రహ్మయొక్క యుతులు నమ్ముదము మీరి
 పూర్వకవి లక్ష్యలక్షణముల గణించి
 నయమున మీరుగ చిటుమట్టివారనంపా
 కవి రచించెను లోకోపకారముగను
 పలికపాపన కంపించరిరమేశ

5. ఉభయవశులు

ధరణీశ గోత్రవిష్ణుజీవన్మిత్యను
 నాగారిగమున సన్యాస్యపరిత
 దళిలిదై త్యగ్రదేదండరాట్నా
 బోధవిరోధిదేదండంపా
 రమణీ యరూపపారంగంకంపను
 పెదనారత్నరణ్య పారంగశమున
 ఓ లోకరక్షవనోకరాధ్యంబన
 నాగేంద్రశయన వనోపాం
 నానారత్నవద్వి జనార్దన నరకపం
 పారణ ముకుంద జనార్దనాభ్య
 తావనవరద మార్తాండంభవపాష
 హతపరానికమార్తాండరాచిర
 ద్విభవనన్యై న్నన్యైవందిత సార
 పేక్షా పుష్కరద్విపకరిత

అగమనర్హదార్పణ విత్పద
 యాకరి సర్వపదార్పణాయి (?)
 లలితేశ దానమందార పాతకదూర
 దనుజవిధ్వంస మందారవోర
 రాజితానందనాథ యణ గోపక
 న్యామనోరై (శై)కనారాయణాభ్య
 యుజును శివునకన్యోన్యమిత్రుండు శౌరి
 నోమిన ఫలము లన్యోన్యమయ్యె
 నో శౌరి హరిని యన్యోన్యకృత్రిదంపు
 మనగను విను పారి ద్వారపాలు
 దధికుర దుటన్పు నెయ్యంబు మీరగ బహి
 ర్ద్వారంబు మించుటద్దములను బూన్పు
 తెలు ఎన్న ముదిరి మంజీరనిలాసంబు
 హితవయ్యె శౌరి మంజీరలిం
 తగ మమ్ము బ్రోహదా యన భువిలోన
 నధికమై యొప్ప రామాయణంబు
 మానితంబయ్యె రామాయణ కావ్యంబు
 పారి మనంబెన్న కుద్దాంత వీధి
 దాగునెట్టి కుద్దాంత తర్గ ప్రాంబులు (?)
 వెలువడు రారావ వెలంత లనగ
 అన్యనంగలి విజప్రింతంబు కడద్రోయు
 రాజిల్లు కావన ప్రాంతభూమి
 మోసురి కిరవని మలయుటలెల్ల న
 మృదు హల్మలంబుర యెవలరు విరతు
 లతుకునని నెయ్యమున శకింధ్యాది శబ్ద
 వితతు లీ క్రియ దెల్పగ మతి వరంగె
 భవ్యమణివారి కంపించరి విహరి
 రాక్షసమదానవారి శ్రీరంగశౌరి

6. ప్రాసలు

1. జలజాక్ష గురులగ్గువలె లోన నెయ్యరి
 తోలివదింబున మున్ను దోచునదియె
 పిమ్మట గదియించ నిమ్మగు కనకాద్రి
 ధీర సదృశమందార యనగ
 వెన క్రిందుజడ్డలు తిరుదమున్నులు నూది
 ప్రాసంబులందు చేర్చడియె నేని
 ప్రాప్తమొక్కటి దీర్ఘమగునక్కరంబొక్క
 టియ గూర్చవచ్చు విశ్వయముగాను
 దంలిరాడ్డరద హ శాంతమామ విశా
 లాక్ష చంద్రావత పక్షిరాజ
 గమన యనగ చొకాటంపు మేన్గల
 పకియలబ్బుకున్ననుకృతిమెద్ది

7. పా. పాపగణాశ కంపించరి రమేశ.

గలద నంగనఁ బెల్లఁ గడు'వడి ప్రాసంబు',
 వీరకవే దనుజుల మూకదార్త
 నమ్మికుండు నొప్పు "వర్ణబిందు ప్రాస"
 మింద్రుండు వద్దుటసాంధ్రుఁ డుగి
 పలు "సంయుక్తాక్షరప్రాసంబు" వాటిల్లు
 కవులకు చెవికి జా గివువనంగ
 క్షత్రియుమిందు మాంశాత్పదవంగ "రే
 పల్లవమును ప్రాస" పరిభవల్లు
 తోకాదివాళ భాషి శ్రీ (కు) ప్రియవ "అకా
 రక్షిప్తమును ప్రాస" అహ బోసంగు
 సంక్రామమందు వింతం గ్రుమ్మరును నుండు
 చెనటుల హరి గౌరవరే వనగ
 తతమైన "రేపయూతప్రాసము" గు వందు
 పాశ్వా (జ్ఞా)గర్భ రోషిగ్నివిజిత
 దనుజకానన యన దగు "వికల్పప్రాస"
 మిమ్మవు సుమంబన బోసంగే మరుని
 కనంగను తానుభమటి దాల్చెపారియన
 గను "మధయప్రాస" మొనరుమందు
 మిన్నేటితండ్రి రాతవ్వానివిజింప
 చేసెటన్న మచ్చిక బోసంగు
 'వనునాపికప్రాస'మగుమందు చైత్యుల
 వటవేల విడిచించి యుటగ జేసె
 వారి పోడిమి తొరి భరి యనంగను 'అకా
 రప్రాస'మమరు తోరము గణించి
 రాక గోపాగవాజార యనంగ "రే
 ష ప్రాస" మిద్దరఁ దిరుగు చుండు
 బంధురదానప్పద్రంభిదేదన యన
 బరగు "నవర్గజ ప్రాస"మనంగ
 పారమో మానంబుచే టుమ్మలచరింతు
 రనిన "ఋప్రాస"మై మనకఁ గాంచు
 నాయజాండ్రి లోక బాధకు కీర్తించె
 ద మున్నె 'ఋమయకారమమ ప్రాస'
 కలితాస్యపరికరదశవేళ యనంగ 'స
 థేదమా' ప్రాసంబు పేర్కొ దవరు
 పవిరేల జిమ్మ మొత్తె వగర వనా చోట (?)
 'సంధిగత ప్రాస' సంజ్ఞ బోసరు
 పుష్కరచరసుత ముష్కరాదివిదూర
 యననదు 'దుష్కరప్రాస'మయ్యె
 దరము గళమ్ము నుండరము నెమ్మోమన
 "త్రిక్షరప్రాస" మొయ్యన జనర్పు
 వీరులకు కనకాద్రిధీరుండు కరుణార
 సాంబుది యన 'చతుష్ప్రాస'మయ్యె
 నిండుపువ్వుమనాటి చండురుతోఁ జింది
 యైన మో మన నొప్పు 'సప్రకాశ
 మలరు ప్రాసంబు' గాన ప్రాసావ్యతిరంబు
 లేకవింశతి లేదంబు తెరుగ వలయు

ధన్యుమణివారి కంపాలవరి విహరి
 రాక్షసుడవావారి శ్రీరంగశౌరి

7. శబ్దములు

చంద్రుండు కృష్ణుండు దుపేంద్రుండు పురముకా
 వనము నమ్మందము వన మనంగ
 ప్రథమావిధక్తిపై దుము ల్పచ్చి ల (?)
 త్పమములవన్ ప్రశస్తము నహిల్లా
 సంస్కృత ప్రాకృత జనితంబులై కొచ్చి
 పదిములు తద్వన పదము లయ్యె
 చంద్ర శబ్దమునకు చందురుండగు నది
 సంస్కృతావిధక్తిపై జాతి బరగు
 చందయనంగ చెందగు ప్రాకృత
 జనితంబులను రసితంమున
 విది పూర్వకపుట కొప్పదములేదు దలంప
 చందురుండన వెల్కలాలి రెండు
 వరగ నమ్మంద శబ్దమునకు సంద్రంబు
 ప్రథమప్రకృతిగాగ బరగుచుండు
 లక్షికి లచ్చి మొల్లంబుగ ప్రాకృత
 తజ్జపదింబుగు తలచిమాడ
 లకిని యనగ నొప్పు లాలితంబు మహా
 కవులు కాన్యమునందు గాంచరైరి
 తొరవే జనింపజాలె ద్యూతమునకు
 జాదంబు చూరికవే దనర్చె
 రావకోలంబు తోరముగ పై కాచి
 పినమయ్యెను మూగ పరభగవ న
 వక్రభంకోక్తిని వరగ మాగి జక్కు
 లయ్యె నిష్కరమున నన్న భాష
 లందు తద్వనంపక్తి యిదిగాక పారుండు క
 రమ్ము శరమ్ము సరమ్ము మొదలు
 ప్రాసించు ప్రథమావిధక్తులు హరిగూర్చి
 యనెడి ద్విశీయ రంజనము వింశ
 నంత కానంతవన్నలెడి కించి ద
 ర్థములు భరి యన దనరునట్టి
 గొనియూట లద్వికం బనెడి యాశ్చర్యార్థ
 ములను సంకాపార్థములు గణింప
 నప్పు డెప్పు డటన్న యా యర్థ యుగము వే
 మను వాక్యములు కళాప్రకృతు లయ్యె (?)
 వివి పైని న కార మానదు జితలైన
 పాటిల్లు కదమ విభక్తులెల్ల
 నొగి ద్రుతప్రకృతులై బాగదొందువానిపై
 వి నకారములు లేన బోసరుచుండు
 నవ్యయంబులు తలంబాది సప్రత్యయం
 బులు మహా ప్రత్యయంబులు తుమునులు
 తొరపు తెన్నంగున బరగించిరేది యం
 దున నమ వాక్యంబు గొని పనింప

వలయు పిల్లెడుగున్నెలుద్రావులు రో
 తోలియనంగ మెచ్చులు గణించు
 తుద్దాంధ్రదేవములై జానెట్టు నెనాగ
 తోయ్యలి బవరంబు దొమ్మి చివ్వ
 మెలలి నాలి వలంది మేను వాని అమోచి (?)
 నల్పు పిల్లను మొదలైన మురు
 వన్యదీకోట్ల తోయ్యల సార మారచూ
 ప్పాడు వెచ్చలులెప్పిడఁ జేర
 వప్పాడు కమపై గజేంద్రుఁ డటవ్వు వా
 క్యములు గ్రామ్యులులై మనతగాంచు
 గెబ్బపుగుంపుల గలియి పీనుడువులు
 కడను మూడింటి వికాస మొదవు
 నవదోడివెమ్మచోలను కండ్లు వెండ్లు బు
 గ్గలు బొడ్డి బొడ్డు ముడ్డియు కా త్లనంగ
 నందు కందోయి వల్యరువ వెక్కిరి వారి
 పిలుదులు వదియొగ్గి వరణియనుచు
 వెచ్చగావలె వీరిలి మువ్వు కవి జ
 నమ్ము తెప్పిలి విరివి కావ్యమ్ము లందు
 భవ్యమణివారి కంపాలవరి వివారి
 రాక్షసమదావారి శీరంగశాం||

సంస్కృత శబ్దములు

వదలకు వడకుగుల్మలి యన కడకలో
 కడిమి మ్రోయిని యవగల్గుచోల
 కడనుండులు యను చొక్కపుచోల వేడుకొ
 మ్మనుచోల పూణోడి యువడిచోల
 వరళంబుగూడు వచ్చపు గా కారముగాదు
 పొడిమి యురువడి వాడె మివరి
 న్నలముల దత్త గర్వణులు వాటిల్లు
 వేర్వన బచ్చచో వేరి వనగ
 వేర్వన బచ్చచో వేరు వనంగ విం
 వగు సోమయాజి రా బొగడు కళన
 బుద్ధి బుణంబును బుద్ధి బుణపు బుగ్గడంబు
 బుభురజనడగు నెలమి గాగ
 వ్యరములు వాట్లు వరవిని క్రూరుండు
 క్రుద్ధుండు విశ్రుత క్రుతివయంబు
 స్రుక్తువద్రుమములు క్రుశ్రాపి విద్రుమ
 ద్రుహి బాదుల్లె వెంతో గణించ
 గారికొమ్ములు బుల్లి పుటనలు కృష్ణ పు
 త్రారికందిలి ప్పాడికది రిపులు
 పూవె పిల్లవచో నూవె యవగ జెల్ల
 యొగవనాననుచోల వెగవె వనగ
 పొందు వింపిదివుచో బోదవులు వింపిల్లు
 నావరింపు వెంపున బావరు బావు
 చోటను చోటను పొదిది విచ్చలు చెల్లు
 ప్పా యంగవీసంబు వందు బావరు

నై యంకవంబును నలరు నై యంగ్రది
 మంధున ప్రభము వర్షాశిల్ల
 నై యుక్తమునకును శ్రై యంబకునకును
 నై యాకరణున కేర్పాలుగాగ
 తొయక్కరమునకు దోచు నైత్తుంబులు
 యోవన యోవత యోవరాజ్య
 నివర్ణ కామ్రుభ నివీర బావారి
 కాదులు మొదలగు నక్కర(ంబు)ముల
 కౌత్తుంబులు నగునపువవ పగ
 డంబున తగి వడములు విగురు
 నివురు వగల్గున లవుచో గతరముల
 గడు వెకారంబునై మనతఁ గాంచు
 భాగపుచ్చము శితిచ్చతచ్చదాచ్చయ
 దృచ్చాచ్చలూకచ్చగుచ్చతుచ్చ
 శబ్దము ర్విర్విరంజనమగు నవను
 వ్యంజనాక్షరము కేవలము దలచ
 తెనుగు నందున మొదల్లనగ పూపునాచో
 యన తల్లిపితలి వేయ్యన గనంగ
 నలదవా ద్యంతిస్తమిరదు భిశార
 మందుల గల్గి తెన్నారవట్టి
 యోకేత్తును గావి యావదు తలకట్టు
 వంశుద్యమున పువు ల్పాపుకంబు
 భవుకంబు పాదవును భవుడు దీవులవంగ
 పివు చే వనగ వర్జిత వడములు
 దక్క శృంగములచే దనరు వ కారంబు
 గలుగుదు లోకవిశ్వాతి గాగ
 గడువడి నయ్యాలు గయ్యాలి యనను చోట
 తొలుగు విల్పును కీయ్య నెలమి గాగ
 పిరి దిరివెనము బర్పింగంబు పసిడి చే
 పి రవ త్పరీయోష్ణ మరయు ముందు
 బ్రహ్మకు తిహ్నావతికి మూముడులబ్బు
 విహ్నంబు వా మిడినే తిలంగు—
 పింహ రంహ లకు భాసిల్లును వెజనున్న
 లవి లహోబలవెండితాచివ్వులు
 వలుక్కడచువట్టిగతి వలంజరివయింపు
 సూత్రములవెంపుచే గూర్చు చూచినాడ
 భవ్యమణివారి కంపాలవరి వివారి
 రాక్షసమదావారి శీరంగశాం||

9. నంది

జలజాక్ష్మి విను వెనుంగుల జాడల్లెను
 చాల వెళింగిన చాలవండ్లు
 నందివరిచ్చేద పంజ్జ లెలుగక చెప్ప
 కవిత ప్రసిద్ధియు గవ చిది
 (2) బ్లన బదవంధు లెల్లబానాదిన
 నభరణ విరవి హావ్యముఘటించు

మన పద్యముల వర్గీకరణము- ముత్యాలసరమునకు మూలము

శ్రీ వి. రాజగోపాలరావు

ఏ కొత్తమునందైనను ప్రయోగించబడు పాఠానికి పదములు ప్రతియొక్కటియు వాక ప్రత్యేకార్థమును సూచించును. వాని యర్థము గుర్తెరిగి పండిత్యముకై మన ప్రయోగించినపుడే అది కోరించును. లేచిపో వది వ్యతిరేకార్థ ప్రతిపాదకములై అర్థవివర్యమునకు దారిలీయును. భారతలో ప్రకటించబడిన శ్లోకంలో గురుజాడవారి ముత్యాలసరములకు మూలమునుగూర్చిన జిజ్ఞాసయందు దీట్టి వైఖరి గోచరించుటచే కొందఱు ముగ్రాహరదన మావశ్యకమును భావము పొంది కృషి యొనరించగ ఈ వ్యాస మేర్పడింది.

ఛందశ్శాస్త్రమునుగూర్చి అంగ్రులు మిక్కిలి పరిశ్రమించి దానిని వృద్ధి యొనర్చినారు. సంస్కృతమునందలి ఛందోరీతుల గ్రహించియు, అంగ్రమునగలవాని మెరుగుపరచియు ఈ కొత్తమును వారు పరిపుష్ట మొనరించిరి. వివిధములగు పద్యముల వర్గీకరణమునందును, ఒక్కొక్కటి విరూపణములందును యుక్తముగు కొత్తయ దిక్పథమునే అనుసరించిరి. ఎన్నయభిప్రాయమున, భీమన, పెద్దన, తాతాభిప్రాయము, తిమ్మరాజు మున్నగు ఛందశ్శాస్త్రవేత్తల తిర్యగత వర్తన అప్పటివారివారి గ్రంథముల పరిశీలించి అప్పకవీయమును వ్రాసెను. అందు పద్యము, పుల్లము, జాత్యుపజాతులు ఇత్యాది పదములకు చక్కని వివరణము లొసగినాడు.

సంస్కృతమున అధికవి వాల్మీకి రామకథను రచించెను. 'కొంగిను నిషాదదేయ కన్య వివ వామలూరుభవుని కోల్లకంబు లకార నహితమై యది కోకమయ్యె, పద్యంబునంద్రు దాని కొందరు వాల్మ పాదముల కలిమి.' ఇట్ల పద్యము వాల్మ పాదము కల్గి యుండవలెనని భావమున్నది. క్రిపురాంతకోదారణమునకు పీఠికలో ప్రసీద్ధి పరికోధకులగు క్రి విమలచోలు వేంకటరావుగారు 'తెలుగు కవిత వికపదమై, ద్విపదమై, త్రిపదమై, చతుష్పదపరిణామి చెందినట్లు కానవచ్చుచున్నది.' అని యర్థిప్రాయపడిరి. సంస్కృత చృందస్సంజాతములగు కొల్హాదాదిపుల్లములును వాల్మ పాదముల కల్గి యున్నవి. కావున వాల్మ పాదములు గలదియే

పద్యమునభావము అనుశ్రుతిముగా వేర్పడినట్లు తెలియుచున్నది. కాని యిచ్చుట తిక్కు వాల్మ పాదములు గలదే పద్యములు. వాల్మకప్ప తిక్కువ లేక ఎక్కువ పాదములు కల్గిన వాని వే మనవలెను? ద్విపద, త్రిపద, పంచపాది, షట్పదియను వామములు గలవు. కాని ఎన్నియున్నను పాదములు కల్గిన దనిని పద్యములు లెప్పు.

పద్యపాదములు గణవియమమును కల్గియుండును. గణము లక్షర నిబద్ధములు మాత్రానిబద్ధములని ద్వివిధములు. లక్షర గణములందు య, మా, రా, రా, య, య, న, న, ల, గణములను వివర్ణ గణములను, మాత్యంద్ర చంద్రగణములను చేరియున్నవి. ఈ గణవియమమునందలి వైవిధ్యముచే వివిధ పద్యము లేర్పడి వర్గీకరణ మావశ్యకమైనది.

పద్యసమితి వృత్తములు—జాతు లను రైదు పర్గములుగ విభజించుట పరిపాటి. వృత్తమును పదమును సంస్కృతచ్ఛందస్సంజాత పద్యముల కుపయోగించుట కానవచ్చును. కాని అంగ్రచ్ఛందస్సంద్రాయకములగు జాతి, ఉపజాతులను పైలము పుల్లము లనవచ్చును. సంస్కృత చృందస్సంజాత వృత్తములు నివర్ణగణములను మాత్ర మొక వియమప్రకారము కల్గి యుండును. జాత్యుపజాతులు మాత్యంద్ర చంద్రగణముల చేరినను, మాత్రతంత్రము జరుగును. వియందు గణవియమమే కాని లక్షర నిబద్ధవియమములేదు. సంస్కృత చృందస్సంజాత పుల్లములకు గణవియమమేగాక లక్షర సంఖ్యావియమముండును. జాతులయందు ప్రతిమేపాదములనును గురులనుపులలో నెయ్యది విల్పునో అదియే తక్కినా మూడు పాదములమొదలు మందవలెను. ఉపజాతులం దీ వియమము లేదు. సంస్కృత చృందము నమనరించి పాఠింప వీలగు పుల్లముు ప. ల్య 13,42,17,726.

జాత్యుపజాతులు మాత్రాగణ నిబద్ధములై, దేశభాషా నిహితములై, అంగ్ర చృంద స్సంద్రాయకములై పదకవిత లేక దేశకవిత లనబరగుచున్నవి. అక్షరగణనిబద్ధములై పిర్వదేశకములై సంస్కృత వ్యాకరణ ఛందోమపుల్లములు మార్గకవిత లేక పద్యకవిత లనబడుచున్నవి.

వద్యములు
లేక
వృత్తిములు

మొక్కల చృందస్పృశాశములు
(అక్షరగణవిద్యములు
విసర్గగణవిద్యములు)
వద్యకవితలు

గర్భాలదులు—దాక్షిణాత్య
లెక్కవగ నువయోగించిన
మత్తేళ చందకోత్సములు
మొదలగునవి
ఇందులేరును.

అంధ్రప్రదేశ్ సర్కారు
(మౌలానా విద్యుత్తులు
మాస్టర్స్ చౌరస్ గణాంకములు
పరిశీలన)

పాదమూళమున గుర్రులఘోషము
వియ్యమముగలవి

పేదముఖమున
గురు అనువుల
యనుములేవిది.

కామము

ఉపఖాతులు

- మెట్టకండములు
- ఉత్పానము
- తువ్వ
- వచ్చిపోకకరలు
- మంజరి
- ద్విపద
- త్రిపద
- చతుష్పద
- పంచపది
- షట్పది
- ఋగ్యు
- శలీకలు
- ఉత్పానము.

— నవవిధ గీతిమూలా.
(అటవేది, తేటగతి
మొదలగునవి
— నీవనవి కము.

కావున వృత్త మను వదిలము చేపట్టముచుకై నను ఉపయోగించ
వచ్చును.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

[illegible]

రగడలు వైతాళియ భేదమున అనేక విధములైనవి. అందు నవవిధ రగడలు ప్రసిద్ధములు. వానిని కొంత కొంత మార్చి 'యక్షగానము'ను అనుప్రబంధముల మనయోగించు (త్రపుట, జువె, అనెగ, విల, అర్జుణాద్రికంఠు లాకములను పొందినవచ్చును. కలికలు, ఉత్పలికలు రగడ భేదములు మార్గములుగా వేరగినవియే. వానికీ వర్తకే (నరిపరి లేదు. అందు

రగడలు, కళికలు, ఉత్పాదకము, ద్రవ్యము, జీవ, అవైర
మున్నగు తాళములు అన్నియు గలవి 'రగడలు' అను వాకే కుట్టుచు
మునకు చెందిన మనుట నమోజనము. అవ్యక్తి చూపిన కళికలు,
ఉత్పాదకములు, మాత్రము విశ్లేషించిన వానికే, రగడలును
గల సామ్యము లేదు ముగియు.

రకదలు	పదమూల ఒక్కొక్క పాదమున		కలిపి	ఉత్పాదకము
	పంక్తి	మాత్రలు	(8 పాదములు గలవి)	(4 పాదములు గలవి)
పాద్యుప్రచారము	4	12	—	—
తొంగివెట్టము	2	24	28	28
విజయమంగళము	4	24	20	20
ద్విపదగతి	2	20	24	24
విజయద్విపదము	2	40	32	32
మధురగతి	4	16	20	20
పాలిగతి	2	32	24	24
హరిణిగతి	2	14	16	16
వృషభగతి	2	28	20	20

కావున కలికలకు, ఉత్కలికలకును ప్రత్యేక ప్రతిపత్తి లేదని తెలియచున్నది. అవి రగద లేదములు మార్గములుగ వేర్పడి నట్టివి. త్రిపురాంకకుడును తన ఉదాహరణ కావ్యమున వ్యసభగిరి, విజయభద్రము, హయవ్రహరము, అయభద్రము అను రగదలతో కలికలు, ఉత్కలికలుగా వాడి యుండెను.

ఉ దా హ రణ ము

ఉదాహరణమునందొక విధముగ వృత్తము కాదు. అది యొక రము (క్రుద్ధి) ప్రబంధ రచనా రీతి. అందు వృత్తిము, కలిక, ఉత్కలిక అను మూడు భాగాలు లుండును. కాని ఉత్కలిక కలిక యందలి భాగమే యగుటచే రెండుభాగాలులనియే చెప్పవచ్చును. ద్విపదలు, యక్షగానము, కలికములు, గేయములు మున్నగు కావ్య లేదములలో చేరినవి ఉదాహరణములు. ఏక పదములగు పాటలు, ద్విపదములగు ప్రబంధములు, త్రిపదాది సంయుక్త యక్షగానములు వాఙ్మయ వీధిని ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ ముట్టుముటు. ఉదాహరణములీ తృతీయ ముట్టుముటు చేరును. ఇవి ద్విపదాదుల వలె వాకవిధముగు ఛందస్సుతోగాక వదకవిధ యందలి ఛందో విశేషములను కల్గియుండును. సంస్కృతమునను ఉదాహరణములు కలవు. 'జయోదాహరణం' 'వలేనివేళయదాహరణం ప్రియాదా' అని కాలిదాసు రఘు వెంకయన పేర్కొనెను. ఇవి శ్రీ వివాదవోలువారు త్రిపురాంత కోదాహరణమునకు తమ వీరికతో పేర్కొనిన అంశములు.

అయా వృత్తిముల నడక మారుచుండును. ఈ శ్రీంది వానిని సరికొనినదగును.

పారిగణతి రగద

నరపాఠ పదియు వాలుగు లెమిలు (14)
కరియతి పారిగణతికి వెంపులు (14)

గురుజాడ 'ముత్యాల నరము'

దేశమంటే మట్టి కాదోయ్ (14)
దేశమంటే మనుజులోయ్ (14)

శ్రీ శ్రీ గేయాలు

అనందం అర్జవమైతే (14)
అమరాగం అంబరమైతే (14)
ఏకే శత్రు మాచినా (14)
ఏమున్నది గర్వ కాణం (14)

కాని శ్రీ శ్రీ ఈ గేయాలకు నామకరణం చేయలేదు. కచ్చి గేయాలలో మాత్రా సంఖ్యా నియమం పాటించుకు మారుచున్నందుచే అట్లు పెయ్యుట కష్టము కూడ. పైగా శ్రీ శ్రీ ఛందో బందోస్తులను తెలెవడంవివాదు. గురు జాడ అట్లుగాక ఒక నియమమును ముందే విరచించుకొని ఆ ప్రకారముగా రచన పాగించినాడు.

ఇక పిర్మి గణలుకు ముత్యాలనరాలకు గల సంబంధం గూర్చి శ్రీ గురుజాడ వ్రాసుకున్న మాటలివి. "ఒక జాతి పిర్మిగణలనడక ముత్యాలనరములలో తెచ్చుటకు యత్నించి తిని." పైన పేర్కొనబడిన శ్రీ శ్రీ గేయాం నడకను, ముత్యాల నరాల నడకతో పిర్మి చూచినట్లైతే 'శ్రీ గురుజాడ వారి మాటలు బాగుగా మనసుకు చెచ్చును. మాత్రం వేరొక ఒక్కటే అయినా అదా గేయాం నడకతో ఎంతటి తేదం ఉన్నదో గమనింప దిగి విషయం.

ఈ పందిర్మమున 'గురుజాడ ముత్యాలనరము'లకు వీరికతో శ్రీ వాసీరెడ్డి రాస్కరరావుగారు వెలువరించిన అది ప్రాయం ఉత్తేజిత దిగియున్నది. 'ఈ మహావి అంధ్రభాషకు ముత్యాలనరం అనే ఛందస్సు ప్రసిద్ధించారు. వసుకరిత్రాది ప్రబంధాల్లో వాడబడిన

బాల బాలసాలమిది ఏక
పాలి పాలి యమర సాలము
గలి గలి గ్రుచ్చ గడు రా
గిల్ల గిల్లము తల్త్రవాలము.

లాంటి వృషభాతిగదతో వాలుగవి పంక్తిలో కొన్ని మాత్రలు తగ్గించిన ఈ ఛందస్సు విరచుచును. 'గుమ్మ దేడి గోపి దేవి' లాంటి పాటలు ఇంతకు పూర్వమే ఉన్నా దీని ప్రకారంలో తెచ్చింది గురుజాడవారే.

ఉదాహరణమునందు నవ విధక్రతులు మఱియు	
సంబోధనా విధక్తితో కూడిన	8 వృత్తములు
ప్రతి పద్యమునకు రగద లేదములు	
మార్గములుగా కలికలు	8
కలికతో పగముగా మత్కలికలు	8
పార్వ విధక్తికము	1
మనుస్సుసర్పణము	1

మొత్తము 26

పద్యము (వృత్తము) లుండును.

గురుజాడవారి ముత్యాలనరము

ముత్యాలనంములకు మూలమును గూర్చి శ్రీ గురుజాడ అప్పారావుగారే తమ వ్యాసములో వేమనిలో గమనింప దిగినది. 'ముత్యాలనరములలో వే కేసుకొన్న నియమమిది. మొదటి మూడు పద్యములలోను పద్యాలగణి మాత్రం లుండును. వాలుగో చరణమున ఏడు మొదలు పద్యాలగు నరకూ వుండును. విరామమును అర్థానుపాదముగా మార్చి యత్నించితిని.' (గురుజాడ వ్యాస చంద్రిక, పుట. 24). అందుచే ముత్యాలనరములు 14 మాత్రం గల పారిగణతిరగదకు నవ్విపాత మగును. ఇప్పుట గమనార్థముగు వాక విశేషము గలదు. మాత్రం నమనంఖ్యలో మున్నును, వాని మనయోగించి విరచించు గురుజాడవారు ప్రయోగమును బట్టి

కృష్ణాజిల్లా రచయితల సదస్సు

అధ్య.

కృష్ణాజిల్లా రచయితల సదస్సులో పాల్గొనిన వారెల్లరు యువకులు—అన్నివిధాలుగా ఆవరి రచయితల సదస్సు తిరుపతి సాహిత్య పథల వలె జరిగినది. భేదమొకటియే! తిరుపతి పథలలో నొకరిని చర్చలు జరిగినవి. ఈ సదస్సులో ఆ మాత్రము చర్చలు కూడ జరుగలేదు. మఱి జరిగినదేమి? వివరింతును.

ఈ సదస్సు పత్యేకవర్గ ద్విష్టితో ప్రారంభమయినట్లు విజయవాడలో కొందరు భావించిరి. విజయ సదస్సు ఏర్పాదించిన వారికే తెలియవలయును. ఏ పర్వమునకు చెందిన వారికి కూడ ఈ సదస్సులో అవకాశము లభించినది. ఏర్పాడుకుని మునుకొను వారు వారి దే ద్విష్టితో పరిచిలో తెలియదు. ఒకటి మాత్రము విజయము. ఈ సదస్సును ఏర్పాదించు భారము వహించిన వారందరు విజయవాడ పత్రికలలో పని చేయువారే. ఇద్దరో, ముగ్గురో, యితర రచయితలందరి.

చదివిన వ్యాసములలో అనువదలమునందరు అత్యుత్తమ యము అవసరమగుదానికంటె వెక్కువగా ప్రదర్శితమయినది. అత్యుచితముగా తూన్యమయినది. శక్తియుక్తులు ఎూచికొని మూలాదులు తూన్యమైనది. పరక్తులు సంపత్తిరాంతమందు లాభవృత్తులు చేరజ చేసినట్లుగా, ఇంతవఱకు ఆంధ్రసాహిత్యము పోయిన పోకడలు మాత్రమే పంచావలోకనవం చేయుటయినది. అయితే యీసవి సమర్థులైనవారిదవఱకే చేసినన్ని విషయము తెలియనిదిగాదు.

ఇకముందు జరుగినదేమి?

ఈనాడు రచయిత నెదుర్కొనుచున్న సమస్యలేమి? ఈనాటి సాహిత్యము ఒక ప్రమాణమునందుకొనుచున్నదా? రచయిత సమగ్ర జీవిత సాహిత్యానుభవము పొంది వ్రాయు చున్నదా? ఈ సవినయిగములో ఆంధ్రసాహిత్య స్థితిగతు లెట్లున్నవి? ఈ సమస్యలను గూర్చి చర్చించలేదు.

దానికి కారణమొకటి. ఆ సమస్యలను చర్చించు శక్తి యుక్తులు లేవు. లేవని యెవరయిన సప్తచో ఒప్పుకొనము. సాహిత్య సంస్కారమెంత? జీవితానుభవమెంత? యని ప్రశ్నించుచో, చెప్పుటకు సమాధానము లేదు. పిసి, జిజ్ఞాసయున్నదా? లేదనియేసమాధానము. మరి మేము చేదిక లెట్లెక్కు చున్నా రము? ఇప్పటికే యేదో కొంత వ్రాయుచున్నారము. ఆ యర్హతయే మాకు చాలును. ఏ పత్రికలో చూచినను మోపేరు లుండదా?

రవీంద్రుల డోకచో వ్రాసిన యీ వాక్యములు గమనింపదగినవి. "The temptation of easy

success lands one in serious difficulties, This leads to carelessness and carelessness is an insult to the goddess of art: she in her turn revenges herself by sending failure to the artist". కాని "carelessness" భాగ జర్మించుట లేదు. ఏలయన రాగద్వేషములతో, వర్గములతో విండింది సాహిత్య ప్రపంచము. ఇందుచేతనే సంస్కారము పెరుగుట లేదని తెలియుట లేదు. యువకులకు పరిపూర్ణ సాహిత్యజీవిత సంస్కార ములు స్పృహనమగుటకు కొంతకాలము పట్టువదునూట నిజమే. కాని సంస్కారము నింకను సంపాదించుకోవలయునను జిజ్ఞాస యుండినదా దానిని పెంపొందింపజేయుటకు ప్రయత్నింతుమో! మొదలుచే పరిపూర్ణల మనుకొనుచున్నారము, నటింతుచున్నారము, ఇంక సంస్కారము పెరుగుట యొక్కద?

ఒక్క నరసింహారపుగారు చదివినవ్యాసమే పరిపూర్ణముగా నున్నది. వారు పత్రికారచన మునమేయో, అది యింతవర కెట్టి పరిణామము చెందినదో, యికముందు పత్రికారచనము శుద్ధముగా ముండుటకేమార్గము లవిలంబింపవలయునో చక్కగా చర్చించిరి. అందువలననే వారి ప్రపంగము సదిస్థులను అకర్షించినది. విషే మేమనగా నరసింహారపుగారు ఆంధ్రపత్రికా ప్రపంచములో ఎచ్చిన, సమృద్ధులు, రాదగిన మార్పులను కూలం కషముగా చర్చించిరి. మిగిలిన వ్యాసములు వారివ్యాసమువలె నున్నవని వికరముగా చెప్పకాలను.

ఈ వాడున్న రీతిగనే యికముందు కూడ యున్నచో తెలుగు సాహిత్యానికి భవ్యమైండునని అనిపించుటలేదు. అసలు ఒక దర్శనము (vision) ఉన్నదా? యని యనుమానము. సాహిత్యమునుగాని జీవితమునుగాని తాత్త్వికముగా పరిశీలించు చున్నారము చెప్పగలమా? లక్ష్యములేని, తాత్త్వికదృష్టి (Critical and Philosophical outlook)లేనివాడ, ఏదో చేయగలమని భావించవలదు. ముందు వివరయిన విద్విష్ట లక్ష్యముతో, సమగ్ర జీవితానుభూతితో, తాత్త్వికచింతనముతో రచనలు చేయుదురేమా? అట్టి వారివలననే సాహిత్యము ముందు నకు పోవును. ఈనాడు అటునంటివారిస్థాయి వందుకొనలేదని మాత్రము గిట్టిగా చెప్పగలను.

"ఒక సదస్సుడు"

వృత్తశబ్ద విచారం

అధ్య.

ప్రతివరి భారతిలో స్వనివాళ కృత్రిగాను వృత్తశబ్ద విచారం కొంత చేశారు. (తెల్లగా చివరిది). దాని మీద ఈ మాటలు చెప్పింది రోపింది.

ఉత్పాది ఇరవయ్యారు చందానుంచి యేర్పడ్డవి వృత్తాను, అక్షర గణ బట్టిమైనవి అన్నమాట. ఈ విషయాన్ని లక్షణ కౌస్త్రకరులు "ముక్తకంఠముతో" చెప్పిరని కౌస్త్రీగారు ఒప్పుకున్నారు.

"పద్యం" అన్నది పది వియలి గల దానికి అర్థం., ఇది సామాన్య వాచకం. దీని భేదాలు పుత్తం, జాలి. ఇవి విశేష వాచకాలు.

శ్లో. పుత్తం జాలి శ్రీం
ద్వివిధం పద్యం, గజై ర్విసర్గాభ్యైః!
వంబద్ధం పుత్తం స్వ
యగణ మాత్రాభి రన్వితా జాలిః॥

(ఆంధ్రభట్ట చింతామణి-అనుకీయ పాఠం)

జాలిపద్యాల మళ్ళీ రెండు రకాలు—జాలి, ఉపజాలి రగడలు, కలికలు, ఉత్కలికలు గూడ—జాలిపద్యాలు.

సీ. "కందభేదములము గాక సుత్పాహము
తరువోజ మధ్యమాక్కరలు వైదు
దీపించు మంజరి ద్విపద త్రిపద చతు
ష్టద పంచపది షట్పదవిధములు
తోమ్మది విధములతో వొప్పు రగడలు
కలికలు మత్కలికలును గూడ
జాతులు, నవవిధ గీతంబులును వీన
ఃపైకంబును సువజాతు అయ్యె".
(అనుకీయం IV, 260.)

కాలిట్టి "ఉత్కలిక" జాలి పద్యం, 'పుత్తం' అని రాదని లాక్షణిక సంప్రదాయం.

ఒకకౌస్తంతో ఒక నిర్దిష్టార్థంతోనే ప్రయోగం ఉండే పదాన్ని "పరిభాషికం" అంటారు. ఆ పరిభాషా పదాన్ని నిర్దిష్టార్థంతోనే ప్రయోగించడం కౌస్త్ర ప్రయోగం. తప్పేవిప్పుడు కౌస్త్రార్థం అన్వేషణ మవుతుంది. నానార్థవిఘంటువులకు ఇట్టి చొట్ట ప్రామాణ్యం చెప్పడం అప్రతిష్టం.

మన చందకౌస్త్రార్థం అన్వయం ఉన్నదనీ, దేవికదే ప్రామాణికమనీ, కౌస్త్రీగారంటున్నారు. "ముక్తకంఠము"తో చెప్పినమాట అప్పుడే యేమైంది? తెలుగు చంద కౌస్త్రాను చాలా భాగం పద్య గ్రంథాలు కాలిట్టి, గణ బంధాన్ని తప్పుకోదానికి పుత్త శబ్దం పద్యానికి పర్యాయంగానూ, 'చందముకు' అర్థంగానూ వాడారు. అంతేగాని జాత్యవజాతులకు వాడ లేదు. జాలిపద్యమైన "ఉత్పాహ"ను 'పుత్త' మున్నందుకు—చందకౌస్త్ర పరి కోధకులైన శ్రీ రాధారి దొరస్వామికర్ప గారు ఇట్లా అంటున్నారు.

"ఉత్పాహము దీను నానంత చ్ఛందములలో పుత్తమని లేదు. కావ్యాలంతరచూడమనేయిందో, అనుకీయ

మందు సుత్పాహ పుత్తమని కలదు. కాని యిది పుత్త మెంత మాత్రము గాజాలదు." (మలక్తల సారం, వావిళ్ల వారిది, 1962 సం.)

మందు ఉదాహరించిన వీసం (260)లో అన్వయ ఉత్పాహను జాలిగా చెప్పి, కిర్యత "ఉత్పాహ పుత్తము" (273) అన్నాడంటే అది ప్రమాదం. పరిశీలకులై సవాళ్ళు ప్రమాదాన్ని ప్రమాదంగా స్వీకరించరు. తప్పు ఎవరు చెప్పినా తప్పు అవుతుంది. విచక్షణ గలవాళ్ళు సమర్థించరు. నవరిస్తారు. కాలిట్టి ఉత్కలికను పుత్తమనడం పరిభాషిక దోష మౌతుంది.

ఇంకో సందేహం— "దండహాస విఘంటువులో" వారు ఉదాహరించిన వాక్యం ఉందా? అనంది ఎక్కడిది?"

దండహాసుని పూర్తిపేరు— "ఇరువగ" దండహాసుడు. అతడు రచించింది— సంస్కృతంలో "నానార్థరత్నమాల". దాన్ని సటికగా వావిళ్లవారు (1924లో) ప్రచురించారు. అందు "ద్యక్షజ్ఞర కాండ" లో "లాంతి పది పర్లంతో" పుత్తానికి నానార్థా లిట్లున్నాయి—

శ్లో. "పుత్తం స్వ ద్యక్షర్థాంత
ద్విధేషు త్రిషు న ద్యయోః,
స్వరూపే చంతే పద్యే
అవనే పర్వవై పిత." (గంగ) 49 పు.

దీనికి టీక. "పుత్త" ఇది పలు పయన దానికి, గడవిన దానికి. ఐదు పయన దానికి— నామయ్యోనేని

॥త్రీ॥ (త్రిలింగములందు.)

పురూపము,
చరిత్రము,
పద్యము,
వేగము,
జీవనోపాయములకును నామయ్యో వేది
॥ప॥ (నపుంసక లింగముందు)

మరి వారు చెప్పున్న పుత్తకం ఏదో?

ఒకరి పరిశీలనకు ఒకపుస్తకం సూచన చేసే పవుడు అదిమిక్కిరి ప్రసిద్ధిమయితే సరేగాని, కొంచెం వెతుక్కో పరిశీలించేవపుడు వివరాలు పరిగ్గా ఇవ్వాలి. ఉమాకావత్సవ గారి పుస్తకం పేరు, పుట వగైరాలు గూడా స్పష్టంగా ఇవ్వ వక్కర్లేదా? అనలు ఉమాకావత్సవ గారి మాటనుపరిగగా ఉటంకించారా?

"ఉత్కలిక గురుజాడ అప్పారావు కన్యక అనే ఖండ కావ్యపు పుత్తానికి మూల మువదగినది." అన్న గ్రంథస్థ వాక్యానికి, "గురుజాడ, ఖండకావ్య పుత్తములకు ఉత్కలికయే మూలము." అన్న ఉటంకించునకూ, ఎంత భేదం ఉందో వ్యాఖ్యానించ వక్కర్లేదు.

వల్లెన పరిశీలన లేని ఇలాంటి మాటలవల్ల జిజ్ఞాసువులకు అనవసర శ్రమ తప్ప ఉపయోగించలేదని చెప్పడానికి వాళ్ళుడుతున్నాడు.

— సులోచన.

'ఫస్ట్ కేస్' కథలో భాష

అయ్య,

నమస్కారాలు. ఫ్రెజరి భారతి చదివాక, యీ పుత్రరం రాయలసింహించింది.

దీవాడేదరిన 'ఫస్ట్ కేస్'— యీ పుత్రరం రాయదానికి యేకైక కారణం. కథను గురించి కాదుగానీ, కథలోని భాషగురించి నా అభిప్రాయాలు తమకి వివేదించాలి. అదే 'ఫేషనూ, అందమూ అనుకున్నాడు కాలేలు దీవాడేని ఆక్షరాల మీద ఆక్షరాలూ, పదిం మీద మనోవదం యొక్కించి వికారంగా రాకారు. మచ్చుకి కొన్ని కథమొదటిపేజీలో మూడో పేజీలో అఖరి పదిం "అమెరికన్"; అదేపేజీలో ఎనిమిదో పేజీలో "అతివృద్ధుల"; కథ రెండో పేజీలో రెండో పేజీలో "అమెరికన్"; "సీనియారిటీ" ము... ఇలాంటి వికార ప్రయోగాలు ఇంకా వున్నాయి. వ్యావహారికాన్ని యథాశక్తి ఖానీ చేస్తున్న యిలాంటి అపహ్వాన వేదిత్రపు పోకడలు యీ కథలో ఎన్నో వున్నాయి. ఎందుకంత శ్రమ పడాలి? తుభ్రంగా, సాధారణంగా "అమెరికన్ ఏ" అనీ, "అతని దిగ్గర" అనీ, "అమెరికన్ కారులో" అనీ రాయెచ్చుగా? ఇలాగి ఒకదాని మీది కొకదాని యొక్కించి, ఆక్షరాలని అవస్థ పెట్టడం ఎందుకు?

భారతి! చెప్పించు—సాహిత్యసేవ అనిచ్చివుంటా, అర్థ పంతంగానేమిప్పు వికైక మానవత్రిక, సాహిత్య మానవత్రిక. భారతి—అంటే, వాకు ఎంతో "గురుభావం" వుంది. కథ పంపిరి ఏమాగానీ భాషావిషయంగా, దీవాడేని కథ నాకునచ్చలేదు. వా అభిమాన భారతి ధరించదగిన ఆభరణం కాదు. !

వ్యావహారిక భాషావిషయమై అవర్గశంకా జరిగిన చర్చలకి భారతి 'వేదిక'గా ఉపయోగి పడింది. పాశ్యగంధా అలో వ్యావహారికాన్ని ప్రయోగించే విషయమై జరిగిన ఎన్నో వ్యాఖ్యానాల్ని కూలంకషంగా, పరిశీలనాత్మకంగా పరిష్కరించే ప్రయత్నం చేసింది. ముందు ముందు యీ విప్లవం వల్ల వ్యావహారిక భాష పాశ్యగంధాలకి ఎక్కితే, ఆ మన తలో భారతికి మొదటి చాటా వుంటుంది. వ్యావహారిక భాషని రచయిత లందిరూ వినిపెట్టాలి. దాని స్థాయిని మరింత పుర్తిరించాలి. గ్రాంథిక భాషకున్నంత స్థానం దానికి లభించాలి. అలా కాకుండా పైన వుండవలసినటు పంటి వింత ప్రయోగాల ప్రయోగంలో, వర్ణమాన మౌతువు వ్యావహారిక భాష గొప్పతనాన్ని కించపరచ కూడదు. ఎంత వ్యావహారిక భాష అయినా, దానికి దాని పంపు

లున్నాయి. ఆ మేరకు రచయితలు పోవాలేగానీ, అపహ్వాన వైన పోకడలు పోవూడదు. ఇలాగే రాస్తే—వ్యావహారిక భాష వున్న గౌరవాన్ని విలువుకో కాదని, భాషని మానులు, ఎవ్వరైనా ఒప్పుకుంటారు. పైన పురిచారిచిన పదప్రయోగాలు వ్యావహారిక భాష ప్రవాహానికి అడ్డులేగానీ, దాదాళంగా, ఉత్సాహంగా పోవడానికి తోడ్పడవు.

రాయచేసి ఇలాంటి కథల్ని, ఇలాంటి ప్రయోగాలున్న భాషని—భారతిలో నెయ్యకుండి. ఇతర పత్రికల పంపిరి చేరు.

—వక్కుంతం సూరి.

"ఒక జిజ్ఞాస"కు సమాధానము

అయ్య,

ఫ్రెజరి భారతిలో 'ఒక జిజ్ఞాస' అను భాష్యరూపు గారి లేఖ గాంచిన పిమ్మట వారి కోర్కె మేలకి క్రింది విషయము వ్రాయు కోర్కె గల్గుటచే వ్రాసి పంపుచున్నాను. భారతారణ్య పర్యవందరి మార్కండేయ వాదిత యుపాధ్యాయులు లందు 'భర్తవ్యాధి' పాఠ్యాంశము, చక్కవిడి. అందరి ప్రతిప్రతామదే కాకుండు వ్రాపాణునితో తాను వ్రాపాణుని ప్రభుల మహిమల వెలులందునని కొన్ని గాథల దెబ్బలను పందర్బాసుందు ఒక సీనపద్యమందు ముగ్గురు మహానాయుల మహిమ తెలింగించుచు

"ఒక విప్రుడొగి వయోవిధి జంము ల పేయములేగానీ తేయుంచు దెబ్బలు"

అని వల్లెను. అదే పద్యమందు వ్యాస పరణమున అగ్రత్వ మహర్షి గూర్చి ప్రస్తావించబడుటచే వాకు వాల్మీకి క్రితము పందేవాము జనించి వృక్షజేపి క్రింది విధముగా గ్రహించితిని.

"ఉరభ్యుడు విప్రుడు సోముని యెల్లడు. యమునా నది కాకనా దీతడు స్థివాత్మమేగిన నమయముం దీతని భార్య పొందర్యము గాంచి వరుణుడామె నెత్తుకొని సోయెను. వారదుఃఖిలయ ముచుభ్యుని తెరింగించ ఆ వారసునే వరుణుడుకు బుద్ధి జెప్పపెను. వరుణుడు వారది వచనముల లెక్కించ కుండుటచే యుచస్యుడా వరుణుడగరి కేగి యచట పిరు నింకు నట్లు తేపించెను. ఈతని ప్రభావముచే వరుణ దగరము డూరితో నిండిపోయెను. అద్దాని గాంచిన వరుణుడు కీటుకై యీ యుచస్యువ కాతని భార్య నొప్పుగించెను" (భారతగర్).

పేయము—నీళ్లు, త్రావడగదని (శబ్దార్థ చంద్రిక, శబ్దరత్నాకరము), పేయములు లేనివిగా—నీరు లేనివిగా, త్రావుటకు పనికి రాని పొసన్లుగా, అపేయములగు విధముగా చేసెను. ఇదే విషయము పూర్వ గాథాచరియందు గూడ వివరించ జడినది.

—అవధానుల నారాయణ సన్యాసిరావు.

భగవద్గీతా సంకీర్తన

(కూర్మపురుష: శ్రీ శ్రీ శ్రీ అవధూతేంద్ర సరస్వతీస్వామి. ప్రకాశకులు: పాదన గ్రంథమండలి, తెనాలి. క్రామ కృషి పేజీలు 184, వెం: రు. 2 రు.)

స్వామి గ్రంథమండలివారు స్వామి ఉపయోగార్థము వరుసగా ప్రచురించుచున్న గ్రంథ పరంపరలో విది యొక్కటి. ఇది ఈ గ్రంథమునకు నవవ ముద్రణ మగుటవలన ఎంత ఎక్కువగా ప్రచారముతోనున్నదో వృద్ధి పడుచున్నది. ఈ కూర్పులో సూతన వాచములు స్త్రీతములు హిందీ కీర్తనలకు తాత్పర్యములు చేర్చుట విశేషము. కూర్పులైన శ్రీ స్వామివారి త్రివర్ణముఖత్రయముతో ఈ గ్రంథము జనాకర్షకముగా ముద్రితమైనది.

శ్రీ అవధూతేంద్ర సరస్వతీస్వామివారు ఆంధ్ర దేశములో సంకీర్తన రూపముగా ప్రచారము చేయుచున్న స్త్రీతములు 102 ఇందులో కలవు. అవి సంస్కృతములో కొన్ని, తెలుగులో కొన్ని, హిందీలో కొన్ని ఉన్నవి. వీరిలో కొన్ని మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైనవి. ఎక్కువ భాగము మహాభక్తులు రచించినవి. "అన్నారా! విన్నారా! మీరూ..." వంటివి మాత్రము వీరిమా పాటలను జ్ఞాపకమునకు తెచ్చుచున్నవానిని ఇందులో చేర్చుకుండిన బాగుండేది యిటు. తప్ప, ఇందు చేర్చిన స్త్రీతములను గురించి ప్రత్యేకముగా ప్రస్తావించిన నివరణము లేదు. ఇందులో చేర్చిన ఉత్తమ స్త్రీతములు చాలా ఉన్నవి.

కాని శ్రీ స్వామివారు వ్రాసిన 'గమనిక' యందును, శ్రీయుతులు కుందుర్తి వేంకటేశ్వరస్వామి, బలుమ సూర్యప్రకాశ శాస్త్రి గారలు వ్రాసిన 'ప్రస్తావన' యందును, వ్రాసిన దెవరో తెలుపవలెకలో 'కేశవకీర్తనాల్', 'వామానరాధములు' వామానరాధ— ములకు 'ప్రాయశ్చిత్తములు' అను శీర్షికలతో మున్నవని యందును, కనబడుచున్న వాక్యములలోని కొన్నిటిని గూర్చి పేర్కొనుట తప్పనిసరి యైనది. అందులో ఒకవంక శ్రుతి వృత్తి సదాచారములను పాటించవలెనని ఉద్బోధించుచున్న, మరియొక వంక వానికి విరుద్ధమైన విపరీత విషయములు సూచించుటచే ప్రస్తావించక తప్పదు లేదు.

శ్రీ స్వామివారు 'గమనిక'లో కలి సంతక జోషియొక్క వందరి 'హరే రామ హరే రామ' ఇక్కాది మంత్రముపాత్తమును గూర్చి ప్రత్యేకముగా ప్రస్తావించియు, గ్రంథములో వెక్కడను దానిని చేర్చకపోవుట ఆశ్చర్యము కలిగించును. భగవద్గీతా సంకీర్తనముల కెల్లా అది మూలమాత్రమను భావము కాబోలు, ప్రత్యేకముగా లేకుండుటకు కారణము!

"కొందరు 'హరే రామ' ఉపనిషదు లలోనిది గాన

నామముగా గూడ జేయరాదు. అట్లు చేసిన సరితుండుడని జెప్పుచున్నారు. కాని అటు చెప్పుట అత్యుద్దోహము" అని 'గమనిక'లో తీవ్రమైన భాష స్వామివారు ఉపయోగించిరి. అందులోనే వారు మరియొకచో వందాక్షర మంత్రమును, ప్రణవమును జేర్చి, హరే రామాదులు కొందరు ప్రచారము చేయుచున్న దానిని పనికిరాదని గర్హించిరి. ఇక ప్రస్తావన వ్రాసిన వారు 'ఓంకారమును మహావాక్యములును గూడ భగవద్గీతామూలే' అనిరి. గమనికలో వొకచో "భగవద్గీతామూలంబ్వియు సుననిష్ఠ శ్రుతిరీపాదితములే— మంత్రముతో ప్రణవము, గాని, స్వామి స్వరాలు గాని యున్నప్పుడే మంత్ర శబ్ద వాచ్యములు. అట్టి యెన్నడును సంకీర్తనగా నుచ్చరించరాదు.... అట్టి మంత్రమును సంకీర్తనగా ఉచ్చరింపుట గురుద్రోహము, మంత్రద్రోహము, అత్యుద్దోహము" అనిరి. 'ప్రస్తావన'లో మోక్ష ప్రాప్తికి కల వాలుగు పాదములు, (1) ద్విజానిన్యాసం ప్రణవ జపము, (2) శరవధ రుద్రీయ పారాయణము (3) వారణాసి వివాసము, (4) కుమలమును వారించు శ్రీ విష్ణు నామమును స్మరించు టయునని వివరించి వీరిలో వివరింప అందిరికి అందుబాటులోనిది, ములువైనది, శ్రీమహా విద్యునది, పాదన యోగ్యమైనది అని పాఠకులను ఊహించిరి. 'వామానరాధము'లో 7వ రావిగా, 'దానధర్మప్రసాదావారి శుభకర్మలతో నామమును సమాన మని తలచుట' అని ఉటంకించిరి. అనగా దానధర్మప్రసాదావారి కంటే నామము అత్యుత్కృష్టమైనదిని భావము. 'కలో కేశవకీర్తనాల్' అను శీర్షిక క్రింద, ఈ కాల ములో యజ్ఞములు, తపస్సు, యోగపాదనము, పాద్యములు కాని వనిరి. వామానరాధ ప్రాయశ్చిత్తములో 'హరి' యను రెండక్షరముల నుచ్చరించినవాడు వాలుగు వేదములు అర్హ యనము చేసిన వలెను సాంఘము చెప్పిరి. వామానరాధములో విధివదిగా, నామమునందు అర్హవాది కల్పనను చేర్చి, అది మిక్కిలి భయంకరమైన అపరాధ మనిరి. అనగా వామమహాత్మ్యమును చెప్పికి వాక్యములు ప్రశంసామాత్రములు కాక జేవల సత్యములే యని వీరి విశ్చయము!

మూల్యముగా పై వాక్యముల నన్నిటిని గమనించినచో, బుద్ధిమంతులైన వారికి పరస్పర వైరుధ్యమే కాక, ప్రత్యక్షము గానో పరోక్షముగానో శ్రుతివృత్తి సదాచారముల యనావశ్య కరయే కాక విరసనము నిండ కూడ కనబడుచున్నది. వేదాధ్య యనము, ప్రసాదావారికములు, శరవధీయాధ్యయనము, తుదికు సన్యాసము, ప్రణవ నిష్ఠయు, వృద్ధాశ్రమ యని చెప్పి ఎట్టియినది. ఇక యజ్ఞాదులు, తపస్సు, యోగము అపాద్య మైనవని పరిపారించబడినవి. ఈ విధముగా వామానరాధము లో 4దిగా పేర్కొనిపడిన 'శ్రుతి శాస్త్రనింద' పుష్కల ముగా చేయబడుట ఎంతయు శోచనీయము!

'హరే రామ, హమముతో' మంత్రముగా వరాహి ముక్తి లభించుచుండగా, ప్రణవము, స్వాహా స్వరాలతో కూడిన ఇతర మంత్రాలతో పనియే మున్నది? అని కొందరికి విచారించుట, గురూపదేశము, శాచిష్ట, వికాంతజపము వృథా ప్రయాసలు కదా! ఈ శిష్య పంగ్రహము ఎందుకు సాగించుచున్నట్లు? ఎవరి లాభము కొరకు? శిష్య విత్తావరకులైన గురువులు మంత్రపాఠ్యుని మంత్రకాస్త్ర గ్రంథములు ఉద్వేషించుచున్నది!

స్వామివారు సంకీర్తనలలో విషేధించిన మంత్రములలో 'స్వరా' ఉన్న మంత్రములు కూడా ఉన్నవి, స్వరాకారము (శబ్ద) కర్మలలో ఎచ్చునదే కాని ఉపాసన చేయు మహామంత్రములలో రాదే! 'స్వరాకార' హ పితృదామే' అని గదా!

'గమనిక'లో మరియొకవో సంకీర్తనలలో వందాక్షర మంత్రము విషేధించిరి. శివవందాక్షర మంత్రములలో ప్రణవము, స్వాహా, స్వరాలు లేవు. ప్రణవయుక్తమైనప్పుడు దానిని మేలు తంత్రములలో శివ పదక్షరమంత్ర మనియే వ్యవహరించిరి. ప్రణవాదులు లేని కొన్ని యితర వందాక్షర మంత్రము లున్నవి. వాని నన్నిటిని సంకీర్తనములలో కలిపి చేయుటకు స్వామివారికి అభ్యంతరము లేదన్నమాట!

ఇక ప్రణవము! వారయదాష్టాక్షర మున్నది. అది ప్రణవము కలియనిది అష్టాక్షరము కాదు. శ్రీ మద్రామణాల వారి వంటి అచార్య పురుషులు శ్రీ వారయదాష్టాక్షరమంత్ర మును శ్రీరంగగోపుర శిఖరము నుండి నర్వజములకు ఉద్వేషించి రనుట జగత్ప్రసిద్ధము కదా! అచార్యులలో ఒకరైన శ్రీ కుల శిఖరలు తాము రచించిన ముకుందమాలాస్తవములో 18 వ శ్లోకమునం 'వారయదాష్టాక్షరముం మంత్రం సప్రణవం ప్రణామ సహితం ప్రావర్తయద్వ్యం ముహూ' అనుచు ఆ మంత్ర మునే సంపారార్థవతారకముగా వకరి జనులకు హితవదేశము చేసియుండిరే! ఇప్పుడు సంకీర్తనములు చేయువారిలో శ్రీరైష్ణవులను వైష్ణవులను వలపురున్నారు గదా వారయదాష్టాక్షరదేశము ననుసరించి, ప్రణవముతో కలిపిన అష్టాక్షరమంత్రము సంకీర్తనములలో కలిపినవో, నట్టివారిని స్వామివారు సవేధించుట ధర్మమా?

ఈ గ్రంథములో నామావరాధములు పేర్కొని, నామావరాధములకు ప్రాయశ్చిత్తముగా నామసంకీర్తనమే యని విధించెదట గమనించదగినది. పైన మేము పేర్కొన్న శ్రుతిస్మృతి యజ్ఞ తపోవ్రతాదికములయు, నన్యముల ప్రణవాదిజపములయు, యోగాదికముల యొక్కయు, వింద నామావరాధములలో ఉగ్గడించుట, ఆ దోషము నామసంకీర్తనమే పారించగల దను చైతన్యముతో వాని విధించుటకు సాహసించరా?

ఈ కరిసంతకతోపేషింపబడు మిక్కిలి చిన్నదే యైనను దానిని శ్రద్ధగా పఠించినవారు అరుదుగా కనబడుచున్నారు. అందుతో 'హరేరామ' మంత్ర విధిని గూర్చియు ఫలమును గూర్చియు ఇట్లున్నది: "దీనికి విధి లేదు. ఉచియైనను

అశుచియైనను విల్లప్పుడును పఠించినవో, బ్రహ్మ యొక్క పరోకతి, వమీవత, నరూవత, పాయుజ్యుల పొందును. ఈ వదునారు హమములు కలదానిని సార్వత్రికోటి జపము చేసినవో, బ్రహ్మహత్య, వీరహత్య, స్వర్ణస్థాయము, వృషధి గమనము, పితృ దేవ మనుష్యులకు చేసిన యవకారములు, వర్ష ధర్మ పరిత్యాగ పాపము—ఈ అన్నిటి వలన ముక్తుడై పద్మకృపిత్వము పొందును". ఈ ఉపనిషత్తు జపముచే విధించినది. ఉచ్చారణ వకని శబ్దములు కూడ జపనరములుగానే అన్వయించవలెను. సంకీర్తన ప్రసాద మెక్కడను లేదు.

నామసంకీర్తనములలో సంగీతావసరములకై అందులో 8 మారులు వచ్చు 'హరే' అను సంబోధనము 'హరే'గా మార్చబడుచున్నది. అపై నిమిలబువులో ఇట్లు అర్థము రిచివారు. "హరి. F. I. Delect 2. Losing game" కాబట్టి ఈ సంకీర్తనములలో శ్రీరామకృష్ణులను అవజయ వ్యరూపులనుగా సంబోధించుచున్నారన్నమాట!—కాంతం పావో!

జనులు ఈ కలి సంతకతోపేషింపబడు వేది భాగముగా ప్రామాణికముగా పరిగణింప దగినదేనా అను సంబోధనము కలదు. అందాక్షరమంత్రో ఇది యాజ్ఞేయ మనికలదు. యజ్ఞ ర్హదము పాగముగా అధ్యయనము చేసినవారు లైలిరీయోపనిషత్తు చెప్పకొందురు, కాని దీనిని చెప్పకొనరు. ఉపనిషత్తు లనే పేరుతో ఎన్నో ఉత్తమ విషయాలు ఇతర విషయాలు గ్రంథము లైనవి. మదరాసు దివ్యత్వాన నహిజమువారు ప్రచురించిన "Unpublished upanishads" లో "అల్లావ విషత్తు" కూడ కలదు. అది 'అల్లా' నామముతో ముసల్మాను మతవిషయ ప్రబోధించుచున్నది. అది కూడ వైదికమే యని వాదించువారుండరు. అందుచేత ఉపనిషత్తు పేరుతో గ్రంథమైనంత మాత్రమున, వేదశిఖా గ్రహించుట భావ్యము కాదు.

ఈ ఉపనిషత్తు ప్రతిపాదించు 'హరేరామ' మంత్రముల ప్రసిద్ధములైన మహామంత్రముల కన్నిటికి విరుద్ధమైన స్వరాలమున్నది. దీనిలో పారరామకృష్ణుల సంబుద్ధి మాత్రమే ఉన్నది. కేవల సంబుద్ధి రూపమైనది ప్రసిద్ధమైన ఏ మహా మంత్రములలో వేదియు లేకుండుట గమనింప దగినది!

ఉ ప యో గ త ర మై న
స రి కొ త్ర గ్రంథ ము లు

కృపనసాయము - పిషరి - కోల్లు పెంచకం - అడవులు -
 తోట వని - యింజనీరింగ్ - వైద్యము - వివిధ సాంకేతిక
 విషయములపై గ్రంథములు గలవు. తేలులాగు ఉచితము.

ఇంగ్లీషులో వ్రాయండి :

N. K. PAUL & SONS,
 P. B. No. 12202, Calcutta—5.

మహామంత్రములను ముఖ్యముగా మూడు విధములుగా స్వరూపమును బట్టి విభజింపవచ్చును. మొదటి వానిలో దేవతా నామము, దానికి చతుర్థి విధక్తి ప్రత్యయము, నమ శ్చబ్దముకాని స్వాహాకారముగాని కలుపుట అను త్రిపుటితో నుండును. నమశ్చబ్దములున్నవి దేవత అతిశయమును సుతరించును, స్వాహాకార మున్నది ఆ దేవతకు సాధకుని ఆత్మార్పణము నివేదించును. రెండవ తరగతిలో, ఏదో ఒక దేవతకు ధ్యాన నమస్కారములు చేసి 'నాకు ధీ ప్రసాదించుము, మేధ విమ్ము, ప్రజ్ఞ విమ్ము!' ఇత్యాదికములైన కఠికలతో ప్రార్థించును. ఈ కోటిలోనివే సాదిత్ర మంత్రము, శ్రీవిద్యామంత్రమైన దక్షిణామూర్తి మంత్రము! శ్రీవిద్యామంత్ర రాజములు కూడ ఈ తరగతిలోనివే. కామనలో నించుక భేదమున్నది. అది పర మేశ్వరిని సంబోధించి బ్రహ్మవిష్ణులకు మయిన మాయను అనిగా అజ్ఞానమును నివారించును ప్రార్థించును. ఇక మూడవ తరగతిలోనివి కేవల దీక్షాత్మకములుగా నుండును. వాని ఉపాసనము కేవలము ఆత్మానుసంధాన స్వరూపమైనది. ఈ తరగతిలోనివే మహావాక్యములు, సర్వకర్మ సన్న్యాసు లనుష్ఠించు ప్రణవములు!

మనలను పిలుచువారిలో మన మిత్రులు, శత్రువులు ఉదాహరణ, భక్తులు మందురు. రమ్మన వచ్చును, సామ్మన వచ్చును, తిట్టవచ్చును, దీనింపవచ్చును, నమస్కరింపవచ్చును. అట్లే కేవల సంబుద్ధి దేవతాధ్యానము కాదు, నమస్కారము కాదు, అర్చణము కాదు, ప్రార్థనము కాదు, అనుసంధానము కాదు. ఈ గ్రంథప్రచురణకర్తలకు కేవల సంబోధన రూపముగానున్న 'హరేరామ' మంత్రములోని చిక్కు తెలిసియే కాబోలు, 'ప్రసాదన'లో, 'భగవన్నాను సంకీర్తన స్మరణములకు భావము మిక్కిలి సహాయము చేయగలదు. కావున నామసంకీర్తనము చేయునపుడు భావము సచ్చలు భావయుక్తముగ కీర్తనములలోఁ గిర్తించుట వలనఁ గలుగును' అని భావయుక్తమగు కీర్తన రిందు జెరువులుకు కారణముగా తెలిపిరి. దీని వలననే 'హరేరామ' మంత్రము భావవిహీనమైనదని ప్రకాశకులు అంగీకరించిపట్టయినది.

దాని కఠినంతరణోపవిషిత్తు మాత్రము దాని పట్టు భావయుక్తముచేసి కీర్తించుటకు అధ్యున్నజ్ఞ యిచ్చుటలేదు. నామమునే సర్వదా కుదిగా ఆకుదిగా పఠింపవలెననియు, దాని వలన బ్రహ్మలోకము, బ్రహ్మ సామీప్యము, బ్రహ్మసారూప్యము బ్రహ్మసాయుజ్యము వచ్చు ననుచున్నది. ఇందులో ఒక యనంద ర్థము కూడ బుద్ధిమంతులకు గోచరించును. హరిని రాముని కృష్ణుని సంబోధన చేయగా చేయగా ప్రాప్తించునది విష్ణు లోకము, విష్ణు సామీప్య సారూప్య సాయుజ్యదురేమాత్రము కాదు! ఈ బ్రహ్మ త్రిమూర్తులలో ఒకరుగు చతుర్భుజ బ్రహ్మ యను విషయము ముఖ్యముగా సంకీర్తనపరచులలో వైషిష్ట్య వైచార్య గమనింపదగినది.

ఇంకొక విషయము! సంకీర్తన పద్ధతిలో ఈ మంత్ర మొక్కసారి అనుటకు అరనిముషము పట్టును. ఆ విధముగా రోజుకు ఆరుగంటల చొప్పున చేసినచో, సార్వత్రికోటి పూర్తి కావించుటకు, 133 సంవత్సరముల 2 నెలల 6 గంటల 50

నిముషములు పట్టును! అప్పటికి ప్రాప్తించుచున్నది కుది మాత్రమే.

మరియొక విషయము! శివకేశవుల యందు భేదభృష్టి యుండుట, 'నామాపరాధముల'లో రెండవ దానినిగా తెలిపిరి. మరి ఈ 'హరేరామ' మంత్రమే ఈ యపరాధము చేసినదా? మూడు విష్ణునామములు మొత్తము పదునారు మారులు ఉచ్చరించిన ఈ నామమంత్రమునకు ఆ యభేద భావమే యున్నచో, ముచ్చటగా ముమ్మారు కాకున్నను, అధమ పక్షమున ఒక్కమార్తైనను మంగళస్వరూపమైన శివనామము ఈ ఉప విషిత్తు ఉచ్చరింప రాదా? ఎంత కాదన్నను ఈ గ్రంథముం దంతటను విష్ణుస్తవనం దభిమానము ఎన్నోవిధములుగా కనబడు చున్నది. విష్ణుస్తవనమైన సోత్రములే చాలా ఎక్కువయున్నవి. 'కతా కేశవకీర్తనాత్' అను శీర్షిక వలననేమి, నామాపరాధ ప్రాయశ్చిత్తములో 'హరి' యను నక్షరద్వయము మాహాత్మ్య మునే చెప్పుట వలననేమి, ఈ ఊహయే బలపడుచున్నది.

కలి కంతరణోపవిషిత్తు వేదశిఖయే యైనచో, వేదాది కారము లేదినానికి 'హరేరామ' మంత్రము విషిర్త మనుట నిర్వివాదాశంకము. సర్వసర్వ సామాన్యమని చెప్పుటకు కలి సంతరణోపవిషిత్తారమని ఇంకొక దాని ప్రమాణము చూపవలసిన యవసరము స్వామివారికి విర్రదీనది. కాని ప్రామాణికమైన యుపవిషిత్తు కాదు, కనుక హరేరామ స్మరణము సర్వసర్వ సామాన్య మనుటకు ఎట్టి యభ్యంతరమును ఉండజాలదు. భగవన్నామ స్మరణము ఎవరు ఏ రూపముతో ఏ నామముతో చెప్పినను శుభప్రది మనుటకును ఎట్టి యభ్యంతరమును ఉండదు. ఏ వ్రతము చేయుచున్నను 'వ్రతానా ముత్తమం వ్రతమ్' అని ఉండునట్లే, ఏ నామమహాత్మ్యము చెప్పునప్పుడైనను, అదే ఉత్తమోత్తమ మైనదని చెప్పుటకును అభ్యంతర ముండదు. అసీకులైన వారందరు నట్టివి అర్థవాదముగానే గ్రహింతురు. అది యర్థవాదిలు కాదని ప్రచారము చేయుట తాప్రవీరుర్దము.

భగవన్నామ స్మరణము ధ్యానము ముఖ్యముగా ఏకాంతమున చేయదగినది. అది యభ్యాసము చేసినవారికి గాని, దాని యాసం దారిశయము తెలియదు. ఎప్పుడైనను మహాత్మున సమయము లలో చ్ఛాయములోని ఉత్సాహము పట్టలేక సమాన ధర్మము గల పదిమందితో కలసి కీర్తించుటయు మంచిదే! అట్టి దానిచే సాంగు వెడలగొట్టుట పీఠరబుద్ధితో ఏకాంత ధ్యానము చేయుటకు సాధారణ సాధకులకు ఉపకరించును.

దాని కొంతకాలము నుండి ఆంధ్రదేశములో భగవ న్నామము భగవద్భక్తి రచ్చ కెక్కినవెందు చుండుట కోచనీయును, ఎందరికో ఇది తీవ్రోపాధి కలిగించు వృత్తిగా వలెమించు చున్నది. వారు వారి స్వరాభిమాన విమిత్తము దానికి లేనిపాని మహాత్మ్యము కల్పించి ప్రచారము చేయుచున్నారు. దానికై అన్నిరకముల వారిని కూడగొట్టు గొనుటకు పరస్పర విరుద్ధమైన వాక్యములు తాప్రములని ఉద్దేశించబడు చున్నవి. దాని వలన ధర్మవిషయమైన అసీకులు కొందరు అమాయకముగా ఈ వ్యామోహములో పడి కొట్టుకొని పోవుచున్నారు. శ్రుతి

స్మృతినదాచరముల యందు శ్రద్ధ క్షీణించుచున్న ఈ కాలములో ఈ భక్తి ప్రదర్శనముల వలన ఉత్తమమైన భగవద్భక్తి హాస్య స్పృహగా పరిణమించు చున్నది. భక్తుడు ఒకనొక స్థితిలో “నవ్వును ఏడ్పును, అరచును, పాడును, ఉన్నట్టుచేసి పరే లోక బాహ్యులై నృత్య మొనరించును” అని వర్ణించిన వాక్యములు యధార్థములే! కాని ఆత్మసంచన పరప్రకారములలో భక్తి నటన చేయుచు నవ్వుట, ఏడ్పుట, అరుచుట, పాడుట, ఆడుట తరుచుగా తటస్థించుట మనము చూచుచున్నాము. కొందరు తామసికముగా ఆవేశము తెప్పించుకొనుచున్నారు. ఇది యంతయు బుద్ధిమంతులకు ఏవగింపు కృతినెక తప్పదు.

నామసంకీర్తనము చేయువారు జావాకర్షణమునకై దాని నొక వేడుకగా జేయుచున్నారు. అది యొక టెక్నెట్టు కొన నక్కరలేని నీనిమా ప్రదర్శనముగా సిద్ధమయినది. ఇబ్బదివర్షణ యంత్రములతో వగదంతరాళములలో ప్రతి ధ్వనించ జేయుచు, భగవద్భక్తి లేనివారికి కోపకారణమై, ఏకాంత భక్తులకు పిచ్చి ఎత్తునట్లును చేయుచుండుట కోచనియము!

పాదన గ్రంథమందలి వారు తాము ప్రవరించు గ్రంథ ములలో సాధులను పాదుకాంత మార్గములలో నడిపించుటకు కృషి చేసినవో తమ మందలి నామము సార్థకము కాగలదని నూచించుచున్నాము.

—విజ్ఞానానందనాథ.

సుఖాపితనీవి

(పంసృత మూలము: శ్రీ వేదాంత దేశికులు; ఆంధ్ర వివరణము: శ్రీమాన్ నిదారూర్ అమ్మోళ్ నరసింహాచార్యులు, ప్రతులకు: కే. యం. సొందరవల్లి, 17 బ్రాహ్మణిపేట సైదాపేట, మద్రాసు—15, మూలము: మూడు రూపాయలు.)

వైష్ణవ వాఙ్మయమున శ్రీ వేదాంత దేశికుల వారి కృతులకు విశిష్ట స్థానము కలదు. ఆ కృతుల సంఖ్య నూటయిరువదియొక్కటి దాక ఉన్నది. అందు కొన్ని అరిభ్యములు. శ్రీవారి స్మృతి గ్రంథములలో పాదుకా సహస్రము, ధయా శతకము బహువిధముల ప్రసిద్ధిము లయినవి. ఈ సుఖాపిత నీవి ఉపదేశాత్మకమైన రచన. ఇందు పన్నెండు పద్యములు గలవు. ఒక్కొక్క దాని యందు పన్నెండు శ్లోకములు అనగా మొత్తము నూటయిరువదినాలుగు శ్లోకములు.

నీవి యనగా ‘మూలధనము’ ‘పస్త్రపుముడి’ అను రెండర్థములను అనువాదములు సూచించిరి. ఇహ పరములు రెండును ఫలించుట కవసరమైన సర్వజ్ఞాన, భక్తి, వైరాగ్యది క్షము, లోకధర్మ, భగవద్భక్తి యాదికము సుఖాపితాత్మ కముగా విందువు ధని యౌము. ఈ గ్రంథమున శ్రీమద్విగ్రహాంత మహాదేశికులవారు లోకహితము నభిల షించి ఉపదేశమును ప్రసంగించిరి. ఇందు శ్రీ దేశికుల

వారు శ్లేష, సమాసాక్షి, నిదాస్మతి—మొదలైన అలంకారములను విరివిగా వివిధాంగించిరి. అందువలన పైకి చూచుట కెంత సాధారణముగా కవిసంచనో విదానించి చూచి నచో అంత అసాధారణముగా వైద్యమముతో నిందలి శ్లోకము లాశ్చర్యమును కలిగించును.

మొదటి యైదు పద్యముల యందును దుర్జన విషయమునుచెప్పి తరువాతి ఏడు పద్యములలోను సుజనుల గుణవైభవ ప్రవర్తనలను ప్రదర్శించివారు, శ్రీ వేదాంత దేశికులు. ఇందలి గూఢములైన మహర్షిములను శ్రీమాన్ నరసింహాచార్యులవారు తెలుగున మిక్కిలి విపులముగా వివరించి పెట్టినారు. శ్రీ మద్వేదాంత దేశికులవారి శ్లేష చమత్కారములను వివరించుటలోపాలు ఆయాసందర్భ ముల కనుగుణముగా అన్య గ్రంథములనుండి శ్లోకము లను—పద్యములను గూడ శ్రీమాన్ ఆచార్యులవారు దాహరించిరి. ఆంధ్ర మహాభారతమునుండి ఉదహరింపబడిన పద్యముల వలన శ్రీమాన్ ఆచార్యులవారి బహుభాషా గ్రంథ పరిచయమెంత ప్రసాదమైనదో తెలిసికొన వచ్చును. ఈ సుఖాపిత నీవిలో నీతిమత్పద్ధతి యను లోమ్యుడన పద్యంలోని విసరి శ్లోకము అధిక పాతమని గుర్తించుటలోపాలు ఆ శ్లోకమును తిక్కన సోమయాజిగారు తెలుగు చేసిన పద్యమును గూడ ఉద్యోగ పర్యమునుండి శ్రీమాన్ ఆచార్యులవారు గుర్తించిరి.

శ్రీ మద్వేదాంత దేశికుల అంతర్యమునెంత విపులముగా తాము దర్శించిరో దాని నంతయును తెలుగు ప్రజానీకము నకు శ్రీమాన్ నరసింహాచార్యుల వారు సరళమందరమైన భాషలో అందించిరి. అగ్నిమతములవారికిని ఈ గ్రంథ ముపాదేయమైనది. లోకము నెరుగుటకు ఎరిగి పర్తించుటకు ఈ సుఖాపితనీవి మార్గదర్శకము. ఇంత ఉత్తమ గ్రంథమును తెలుగు చేసిన నరసింహాచార్యులవారు అభినందనీయులు. వారి కీర్తిని కాళ్ళరముగా నాంధ్రమున విరిసిన వారి పుత్రిక సొందరవల్లిగారు ప్రత్యేకముగా ప్రశంసించదగిన పనిచేసి పితృణ మిగినారు.

—జే.మేంద్ర.

ఎందుకీ విద్యార్థి పోరాటాలు ?

రచయి— శ్రీ గుజ్జల యల్లమందారెడ్డి. పుటలు— 28. వెం: 0—25. ప్రాప్తిస్థానం: వికలాంధ్ర ప్రచురణాలయం, విజయవాడ—2.

రెన్స్ జీవిత చరిత్ర

మర్రెడ్డి. రచన: శ్రీ సుంకర పత్తావార యణ. పుటలు: 30. వెం: 0—40. ప్రాప్తిస్థానం: వికలాంధ్ర ప్రచురణాలయం, విజయవాడ—2.

మార్క్సిస్టు కమ్యూనిస్టు పార్టీ

ఆరోపణలకు జవాబు

రచన: శ్రీ బూపే గుప్త. పుటలు: 54. వెల: 0-40.
ప్రచురితము: ఆంధ్ర ప్రదేశ్ కమ్యూనిస్టు నమిలి, హైదరాబాద్.

న ద వి కో స ం

వాటిక. రచయిత: మిత్రశ్రీ. పుటలు: 36.
వెల: 0-75. ప్రచురితము: విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం, ఏలూరు రోడ్డు, విజయవాడ-2.

ముకుందమాల - ఆంధ్రీకరణము

శేషరీ వ్యాఖ్య సహితము. రచయిత: శ్రీ కె. నారాయణ రావు. పుటలు: 92. వెల: తెలియదు. ప్రచురితము: శ్రీ కె. నారాయణరావు, బి. పి. బి. ఎల్. ఎన్. ఆర్. ఇ. ఎన్. డిప్యూటీ కలెక్టరు, గూడూరు, తెలంగాణ జిల్లా.

అ మ ర యో ధు లు

బుర్రకథ. రచయిత: శ్రీ సుంకర సత్యనారాయణ. పుటలు: 24. వెల: 0-40. ప్రచురితము: విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం, విజయవాడ-2.

నా గొడవ-6. పరాధన హేమంతం

కవితా సంకలనం. రచయిత: శ్రీ కళోజీ నారాయణ రావు. పుటలు: 80. వెల: అమూల్యం. ప్రచురితము: శ్రీ కళోజీ నారాయణరావు, నక్కంబుగూడ, పరంగి-2.

జ ం ట ప తు లు

అన్నీ ప్రి పాత్రలైన పోస్టు వాటిక. రచయిత: ధారా రాజ్యన్నమూర్తి. పుటలు: 50. వెల: 0-75. ప్రచురితము: విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం, విజయవాడ-2.

య తి రా జీ య ము

రామానుజాచార్యుల జీవితగాథ. పద్యకావ్యం. రచయిత: శ్రీ కుంటిమర్తి శేషశర్మ. పుటలు: 134. వెల: 3-00. ప్రచురితము: డి మెడికల్ హాల్, భర్మవరం, అనంతపురం జిల్లా.

శాం తి సా ధ న

శాంతి ప్రచారక వ్యాసం. రచయిత: శ్రీ పి. వి. భగీరథ రావు, గుంటూరు-4. పుటలు: 30. వెల తెలియదు.

బాలల బొమ్మల వీరేశలింగంవంతులు

రచయిత: శ్రీ కె. ఆదివారయణమూర్తి. పుటలు: 138. వెల: 3-00. ప్రచురితము: పి. ఎన్. ట్రస్ట్, చార్లెమాన్, హైదరాబాద్-2.

మం జ రి

జీవిత భీమా ఉద్యమం హైదరాబాద్ తెలుగు సాహితీ సమితి వారి రచనల సంపుటి. పుటలు: 56. వెల: తెలియదు. ప్రచురితము: జీవిత భీమా ఉద్యమం తెలుగు సాహితీ సమితి, ఎల్. ఇ. పి. బిల్డింగ్స్, హైదరాబాద్.

క వి తా మ ధు ల హ రి

ఖండకవ్యసంపుటి. రచయిత: శ్రీ కలవలపు భాస్కర రావు. పుటలు: 46. మూల్యం: 1-25. ప్రచురితము: శ్రీ కలవలపు భాస్కరరావు, సంస్కృతిభాషా విభాగము, శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయ కళాశాల, తిరుపతి.

ఆంధ్ర నానార్థ శబ్ద నిఘంటువు

తాత్పర్య తిరువేంగళనాథ ప్రణీతం. పది వివరణ మొదలయినవి శివశ్రీ పాపరాజు నాగింగ శివయోగి. పుటలు: పాకెట్ సైజు: 264. వెల: 3-00. ప్రచురితము: శ్రీ వేంకటేశ్వర బుక్ షాప్, మహబూబ్ నగర్, ఆంధ్ర ప్రదేశ్.

భారతి

ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు	కాజుపల్ రేట్లు	కాంట్రాక్టు రేట్లు
4 వ కవరు పేజీ ...	రు. 175/—	రు. 150/—
2 లేక 3 వ కవరు పేజీ ...		
ఒకే (నలుపు) రంగు ...	రు. 150/—	రు. 125/—
లోపలి పేజీలు		
పూర్తి పేజీ ...	రు. 125/—	రు. 100/—
అర పేజీ ...	రు. 65/—	రు. 55/—
పావు పేజీ ...	రు. 40/—	రు. 35/—

ప్రత్యేక స్థానములకు 25 అదనం.

సం! నకు వరుసగా 6 ప్రకటనలు చేయువారికి కాంట్రాక్టు రేట్లు వర్తించును.

చందా వివరములు

సంవత్సర చందా ...	రు. 12—0—0
6 మాసముల చందా ...	రు. 6—0—0
విడి ప్రతి ...	రు. 1—0—0

మేనేజరు, భారతి.

మద్రాసు—1.